[illegible]

M.T.Ciceronis de finibus bonorum & malorum ad Bru
tum.L.primus.

ON ERAM NESCIVS BRVTE: CVM
quæ ſummis ingeniis exquiſitaq; doctrina
philoſophi græco ſermone tractauiſſent:ea la
tinis litteris mandaremus: fore ut hic noſter
labor in uarias reprehenſiones incurreret. Nam quibuſdã
& iis quidem non admodum indoctis totum hoc diſpli
cet philoſophari: Quidam autem non id tantum repre-
hendunt:ſi remiſſius agatur: ſed tantum ſtudium: tamq;
multam operam in eo ponendam non arbitrantur. Erũt
etiam & hi quidem eruditi græcis litteris contemnentes
latinas qui ſe dicant in græcis legendis operam male con
ſumere. Poſtremo aliquos futuros ſuſpicor:qui me ad ali
as litteras uocent genus hoc ſcribendi & ſi ſit elegans per
ſonæ:tamen & dignitatis eſſe negent. Contra quos omnes
dicendum breuiter exiſtimo. Quãquam philoſophiæ qui
dem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro:
quo a nobis philoſophia defenſa eſt collaudata & quũ
eſſet accuſata & uituperata ab Hortenſio qui liber cum &
tibi probatus uideretur:& his quos ego poſſe iudicare ar
bitrarer:plura ſuſcepi:ueritus ne mouere hominũ ſtudia
uiderer:retinere non poſſe. Qui autem ſi maxime hoc pla
ceat:moderatius tamen id uolunt fieri:difficilem quandã
temperantiam poſtulant in eo: quod ſemel admiſſum
coerceri reprimiq; non poteſt. Vt propemodum iuſtiori-
bus utamur illis qui omnino auocent a Philoſophia: q̃
his qui rebus infinitis modum conſtituant:in req; eo me
liore quo maior ſit:mediocritatem deſiderent. Siue enim
ad ſapientiam perueniri poteſt: non paranda nobis
ſolum ea:ſed fruenda etiam ſapiẽtia eſt:Siue hoc diffici
le eſt:tamen nec modus eſt ullus inueſtigandi ueri:niſi in
ueneris:& quaerendi defatigatio turpis eſt:quum id quod
quaeritur ſit pulcherrimum. & enim ſi delectamur quum
ſcribimus:quis eſt tam inuidus:qui ab eo nos abducat? ſi

a z

laboramus:quis est qui alienae modũ statuat industriae? Nam ut Terentianus Cremes nõ in humanus:qui nouũ uicinum non uult fodere:aut arare:aut aliquid ferr̃ denique Non.n.illum ab industria sed ab illiberali labore deterr& sic isti curiosi quos offendit noster minime nobis iucundus labor. His igitur est difficilius satisfacere:qui se latina scripta dicunt contemnere:in quibus hoc primum est in quo admirer cur in grauissimis rebus non delectet eos patrius sermo: quum iidem fabellas latinas aduerbum de graecis expraessas non inuiti legant. Q uis enim tam inimicus penae nomini romano est qui Ennii Medeã aut Antiopam Pacuuii spernat:aut reiciat:qui se Euripidis fabulis delectari dicat latinas litteras oderit? Synephebos ego inquit potius Cecilii aut andriam Terentii:q̃ utramque Menandri legam? a quibus tantum dissentio: ut cum sophocles uel optime scripserit. Electram tamen male conuersam Atilii mihi legendum putem:de quo licinius ferreum scri ptorẽ: uerum opinor scri ptorem tamẽ ut inde legendus sit:Rudem enim esse omnino i nostris poetis aut inertissimae segnitiae est:aut fastidii delicatissimi. Mihi quidem nulli satis eruditi uidentur: quibus nostra ignota sunt. Ar ut ne in nemore nihilo minus legimus q̃ hoc idem graecum Q uae autem de bene beateque uiuendo a Platone disputata sunt:haec explicari non placebit latine? Quod si nos non interpretum fungimur munere:sed tuemur ea quae dicta sunt ab his quos probamus:eisque nostrum iudicium & nostrum scribendi ordinem adiungimus:Quid habent:cur graeca anteponãt his quae & splendide dicta sint:neque sint cõuersa de graecis? Nam si dicerent ab illis has res esse tractatas:ne ipsos quidem graecos est cur tam multos legant. q̃ legendi sũt Quid enim est a Chrisippo praetermissum i Stoicis legimus tamen diogenem Antipatrum Mnesarchũ Panetiũ multos alios i primisque familiarẽ nr̃um Possidoniũ. Quid Theophrastus? mediocriter ne delectat quũ tractat locos ab aristotile ante tractatos? Quid Epicurei? nam desistũt

de eiſdem de quibus & ab Epicuro ſcriptũ eſt & ab anti
quis ad arbitrium ſuum ſcribere? Quod ſi graeci legunẽ
a graecis iiſdem de rebus alia ratione compoſitis: quid eſt
cur noſtri a noſtris non legantur? q̃quam ſi plane ſic uete
rem Platonem aut Ariſtotelem: ut ueterunt noſtri poetæ
fabulas male credo mererer de meis ciuibus ſi ad eorum
cognitionem diuina illa ingenia transferrem: ſed id neq;
feci adhuc. nec mihi tamẽ ne faciã ĩterdictũ puto loquos
quidem quoſdam ſi uidebitur transferam & maxime ab
his quos modo nominaui cum: inciderit ut id apte fieri
poſſit ut ab Homero. Ennius Affranius: a Menandro ſo
let. Nec enim ut noſter Lucilius recuſabo quo minus om
nes mea legant. Vtinam eſſet ille Perſius Scipio uero &
Rutilius multo etiam magis quorum ille iudicium re-
formidans Tarentinis ait: ſe & Conſentinis & Siculis
ſcribere facete is quidem ſicut alias: ſed nec tam docti tu
nc erant ad quorum iudicium elaboraret & ſũt illius ſcri
pta leuiora: ut urbanitas ſumma appareat: doctrina medi
ocris. Ego autem quem timeam lectorem: quum ad te ne
graecis quidem cedentem in philoſophia audeam ſcri-
bere? Quãquã a te ipſo id quidem facio prouacatus gra
tiſſimo mihi libro: quem ad me de uirtute miſiſti ſed ex
eo credo: quibuſdam uenire uſu ut abhoreant a latinis: q;
inciderint in inculta: quaedam & horida de malis graecis
latiue ſcripta deterrius. Quibus ego aſſentior dummo
do de eiſdem rebus ne graecos quidem legendos putent
res uero bonas uerbis electis grauiter ornateq; dictatas
non legat: niſi qui ſe plane graecum dici uelit. ut a Sceuo
la eſt praetor ſalutatus athenis Albutius: quem quidem
locum cum multa uenuſtate & omni ſale idem Lucillius
apud quem praeclare Sceuola.

Graecum te albuti q̃ romanum atq; ſabinum.
Municipẽm Pontii titi annii centurionum.
Praeclarorum hominum ac primorum ſigniferumq;.
Maluiſti dici graece ergo praetor Athenis.
Quod id maluiſti te cum ad me accedis ſaluto.

Chere inquam tite lictores turma omnis chorusq;
Chere Tite hinc hostis Mutii Albutius hinc inimicus.
Sed iure Mutius.

Ego autem mirari non queo unde hoc sit insolens domesticarum rerum fastidium non est omnino hic docendi locus:sed ita sentio & saepe disserui latinam linguam nō modo non inopem ut uulgo putarent:sed locupletiorem etiā esse q̄ graecam.Quando enim uel nobis dicā:aut oratoribus bonis: aut poetis postea quidē q̄ fuit quē imitarentur.ullus oris uel copiose uel elegantis ornatus defuit?Ego uero cum forensibus operis laboribus periculis nō deseruisse mihi uideor praesidium;in quo a.po.ro locat9 sim:Debeo profecto quantumcūq; Possim ī eo quoq; laborare:ut sint opera studio labore meo doctiores ciues mei nec cum istis tantopere pugnare qui graeca legē̄ malint.modo legant ipsa illa:ne simulent & his seruireq uel utrisq; litteris uti uelint:uel si suas habent:illas non magnopere desiderent.Q uid aūt alia malunt scribi a nobis aequi esse debent q; & scripta multa sunt sicut plura nemini e nostris: & scribentur fortasse plura si uita suppetet & tamen qui diligenter haec quae de philosophia litteris mandamus legere assueuerit : iudicabit nulla ad legendū his esse potiora.Q uid est enim in uita tantopere quaerē dum q̄ cū omnia in philosophia:tū id quod iis libris quaeritur quid sit finis:quid extremum quid ultimum: quo sint omnia bene uiuendi recteq; faciendi consilia referenda:quid sequatur nostra natura ut summum ex rebus expetendum:quid fugiat ut extremum malorum?Q ua de re cum sit inter doctissimos summa dissentio:quis alienū putet eius esse dignitatis:quam mihi quisq; tribuit: quid in omni munere uitae optimum & uerissimum sit exquirere?An partus ancillae sit ne in fructu habendus disserē̄ inter principes ciuitatis.P.scetiolam.M.manilium ab hisq;.M.Brutus dissentiet : quod & acutum genus est & ad usus ciuium non inutile.Nosq; ea scripta reliquaq; eiusdem generis & legimus libenter & legemus : haec quae

uitam continēt omnem negligunturnā3 ut sint illa: uen dibiliora:haec uberiora certe sunt:q̄q̄ id quidē licebit his aestimare qui legerint:Nos autē hanc omnem quaestionem de finibus bonorum & malorum fere a nobis explicatam esse his litteris arbitramur: in quibus quantum potuimus:non modo quid nobis probaretur:sed etiam qd i singulis philosophiae disciplinis diceretur persecuti sumus. Vt autē a facillimis ordiamur prima ueniat in medium Epicuri ratio:quae plerisq̄ notissima est: quam a nobis sic intelliges expositam ut ab his qui eam disciplina3 probant non soleat accuratius explicari. Verum enim inuenire uolumus non tanq̄ aduersarium aliquem conuincere. Acurate autem quōdam a L. Torquato homine omni doctrina erudito defensa est Epicuri sententia de uoluptate. a meq̄ ei responsum: cum. C. Triarius in primis grauis & doctus adolescens ei disputationi interesset. Na3 cum ad me in cumanum salutandi causa uterq̄ uenisse & pauca primo inter nos de litteris quarum summum erat in utroq̄ studium deinde Torquatus quoniam nacti te inquit sumus aliquando ociosum certe audiam quid sit quod Epicurum nostrum non tu quidem oderis ut fere faciunt qui ab eo dissentiunt sed certe non probes eum quem ego arbitror unum uidisse uerū maximisq̄ erroribus animos hominum liberauisse:& omnia tradidisse quae pertinent ad bene beateq̄ uiuendum sed existimo te sicut nostrū Triarium min⁹ ab eo: delectari quod ista Platonis Aristotelis Theophrasti ornamenta orationis neglexerit nam illuc quidem ad duci uix possum ut ea que sentserit ille tibi non uera uideantur unde quā tum in quā fallere Torquate oratio me istı⁹ philosophi nō offendit nā & complectitur uerbis quod uult & dicit plane quod intelligam & tamen a philosopho si afferat eloquentiam non asperner si non habeat non admodum flagitem Re mihi non eque satisfecit & quidem locis pluribus sed quot homines tot sententie falli igitur possumus. Quāobrem tandem inquit nō satisfacit. Te.n.

iudicem aequum puto: modo quae dicat ille bene noris. Hic mihi phaedrum inquam: mentitum aut Zenonem putas quorum utrunque audiui quum mihi nihil sane praeter sedulitatem probarent. Omnes mihi Epicuri sētētiae satis notae sunt: atq; eos quos nominaui cū Attico nostro frequēter audiui cū miraretur ille quidē utrūq; Phaedrum aūt & amaret: quotidieq; inter nos ea quae audiebamus: conferebamus neque erat unquam cōtrouersia: qd ego intelligerem: sed quid probarem qd igitur est igitē est inquit: audire. n. cupio qd non probes. Principio inquā in qhysicis quibus maxime gloriatur primū totus ē alienus: Democrito adiecit ꝑ pauca mutās: sed ita ut ea q̄ corrigere uult mihi quidem deprauare uideatur. Ille Atomos quas appellat idest corpora induidua ꝓpter soliditatem esset infinito inani: in quo nihil nec sūmū nec infimum nec medium: nec ultimum: nec extremum sit: ita ferri ut concursionibus inter se cohaerescant: ex quo efficiantur ea quae sint: quaeq; cernantur omnia: eumq; motum Atomorum nullo a principio: sed ex aeterno tempore intelligi conuenire. Epicurus autem in quibus sequitur democritum non fere labitur: quāq̄ utriusq; cum multa non probo: tum illud in primis: quod cum in reꝝ natura duo quaerenda sint: unum quae materia sit ex quo queq; res efficiatur: alterum quae uis sit quae quicq; efficiat de materia disseruerunt: uim & causam efficiendi relinquerunt sed hoc commune uitiū: Ille Epicuri propriae ruinae Censetin. eadē illa indiuidua & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam. hunc naturalem esse omniū corporum motū deinde ibidem homo acutus cum illud occurreret si omnia deorsum ex regione ferrentur: & ut dixi ad lineam: nunq̄ fore ut Atomus altera alteram posset attingere: Itaq; attulit rem commentitiam: declinare dixit Atomum per Paulum quo nihil posset fieri minus: ita effici complexiones & copulationes & adhaesitationes atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus: omnesq; partes mundi quaeq; in eo essent. Quae quum res

tota ficta sit puerilitet: tum ne efficit quod uult nam & ipsa declinano ad libidinē fingitur ait enim declinar̄ Atomum sine causa quo nihil turpius physico: q̄ fieri sine causa quicq̄ dicere. Et eū motū naturalē omnium pondeꝝ: ut ipse constituit e regione inferiorem locum petentium sine causa eripuit Atomis: nec tamen id cuius causa haec finxerat assecutus est nam si omnes Atomi declinabunt nullae unq̄ cohaerescent siue aliae declinabunt aliae suo nutu recte ferentur primum erit hoc quasi prouincias Atomis. dare q̄: recte quae oblique ferātur deido eadem illa Atomorum: in quo etiam Democritus haberet turbulenta concursio: hunc mundi ornatum efficere non poterit: ne id quidem est credere aliquid esse minimum: quod profecto nunq̄ putauisset si a Polyaeno familiari suo geometriam dicere maluisset. quam illam etiam ipsum dedocere Sol Democrito magnus uidetur: q̄ppe homini erudito in geometriaq; perfecto: huic bipedalis fortasse tantum eni esse censet quantus uidetur uel paulo aut maiorem: aut minorem. Ita mutat ea quae corrumpit: quae sequitur: quae sūt tota Democriti. Atomi inanes imagines: quae Idola nominant: quorum incursionem non solum uideamus sed etiam cogitemus: infinito ipsa quam apriam uocant: tota ab illo est. tum innumerabiles Mundi qui & oriantur & intereant quondie: Quae & si mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum a caeteris: ab hoc qui eum unum secutus esset nollem uituperatum. Iam in altera philosophiae partae quae est quaerendi ac disserendi: quae logice dicitur: iste uester plane: ut mihi quidem uidetur inermis ac nudus est. Tollit diffinitiones: nihil de diuidendo: ac partiendo docet. non quomodo efficiatur concludaturq; ratio tradit non qua uia captiosa soluantur ambigua distinguantur: ostendit: Iudicia rerum in sensibus Ponit quibus si semel aliquid falsi p̄ro uero probatum sit. sublatum esse omne iudiciū ueri & falsi putat confirmat autē illud uel maximeq;: ipa natura ut ait ille asciscat & reprobet idest uoluptatem &

dolorem:Ad haec & quae sequamur & quae fugiamus refert omnia:quod q̄q̄ Aristippi est: a Cyrenaicisq; melius liberiusq; defenditur:tamen eiusmodi esse iudico:ut nil homine uideatur indignius: Ad maiora.enim quennos natura genuit & confirmauit: ut mihi quidem uidetur.Ac fieri potest ut errem:Sed ita prorsus existimo neq; eū Torquatum qui hoc primus cognomē inuenerit:aut torquē illum hosti detraxisse:ut aliquā ex eo perciperet corpore uoluptatem:aut cū latinis tertio consulatu conflixisse apud uesuuiū propter uoluptatē:Quod uero securi percusserit filium:priuauisse se etiam uidetur multis uoluptatibus:quum ipsi naturae patrio quoq; amori praetulerit ius maiestatis atq; imperii. Quid.L.Torquatus:is qui consul cum.G.Octauio fuit: quum eā seueritatem in eo filio adhibuit:quem in adoptionem.D.Sylla nō manciparat:ut eum Macedonum legatis accusantibus quod pecunias praetorem in prouincia caepisse arguerēt: causā apud se dicere iuberet.req; ex utraq; parte audita: pnunciaret eum non talem uideri fuisse in imperio:quales eius maiores fuissent:& in conspectū suū uenire uetuit. Nūquid uidetur tibi de uoluptatibus suis cogitauisse: s; ut omittam pericula.labores dolorem etiam quem optimus quisq; pro patria & pro suis suscipit:ut non modo nullā captet:sed etiam praetereat omnes uoluptates dolores denīq; quos uis suscipere malit:quam deserere ullam officii partem:ad ea quae hoc non minus declarant: sed uidentur leuiora ueniamus. Quid tibi Torquate:quid huic Triario:litterę:quid historiae.cognitioq; rerum:quid poetarum euolutio:quid tanta tot uersuum memoria uoluptatis affert:Nec mihi illud dixeris. Haec enī; ipsa mihi sunt uoluptati:& erant illa Torquatis. Nūquā hoc ita defendit Epicurus:neq; uero tu aut quisq̄ eorum qui aut saperet aliquid aut ista didicisset. Et quod quaeritur saepe cur tam multi sunt Epicurii: sunt aliae quoq; causae:sed multitudinem haec maxime allicit:q; ita putat dici ab illo recta & honesta quae sint:ea facere ipsa per se

laetitiam idest uoluptatem homines optimi non intelligunt totam rationem euerti: si ita se res habeat. Nã si concederet:& si ad corpus nihil referatur:ista sua spõte & per se esse iocunda:per se esset & uirtus & cognitio rerũ: quod minime ille uult:expetenda haec igitur Epicuri nõ probo inquam:de caetero uellem aequidem aut ipse doctrinis fuisset instructior. Est enim quod ita tibi uideri necesse est:non satis politus his artibus quas mihi tenẽt: eruditi appellantur: Aut ne deteruisset alios a studiis: q̄q̄ te quidem uideo minime esse deterritum. Quae cum dixissẽ magis ut illum prouocarem:q̄ ut ipse loqueretur. Tum triarius leniter arridens Tu quidem inquit totum Epicurũ pene e philosophorum choro sustulisti quid ei reliquisti: nisi te quoq; uidd modo loqueretur intelligere quid diceret aliena dicat in physicis:nec ea ipsa quae tibi probarẽtur:sed siqua in his corigere uoluit:deteriora fecit. dissererẽ artem nullam habuit uoluptatem quum summum bonum diceret primum in eo ipso parum uidit deinde hoc quoq; alienum:Nam ante Aristippus:& ille melius .&.n. quoniam detractis de homine sensibus: addidisti ad extremum etiam in doctum: fuisse fieri inquam o Triari nullo pacto potest ut non dicas quid non probes eius a quo dissentias. Quid enim me prohiberet Epicureum eẽ si probarem quae diceret ille:quum praesertim illa perdiscere ludus esset. Quamobrem discerentium: interserepraehensiones non sunt uituperandae: maledicta contumeliae tum iracundiae contentiones concertationesq; in disputando pertinaces ĩdignae philosophia mihi uideri solẽt. Tũc Torquatus inq̄t prorsus assẽtior.neq;.n.disputari sine reprachẽsione:nec cum iracũdia aut pertinacia recte disputari potest. Sed ad haec: nisi molestum est: habeo quae uellim: At me inq̄ nisi te audire uellem: censes haec dicturum fuisse. Vtrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet:an de una uoluptate quaeri de qua omne certamen est: tuo uero id quidem arbitratu sic faciam igitur inquit unam rem explicabo eamq; maximam

de physicis alias & quidem tibi & declinationem istam Atomorum & magnitudinem solis probabo & Democriti errata ab Epicuro repraehensa:& correcta per multa:nūc dicam de uoluptate nihil scilicet noui ea tamen quae te ipsum probaturu; esse confidam: Certe inquam pertinax non ero:Tibiq; si mihi probabis ea que dices libenter assentiar. probabo inquit modo ista sis aequitate quā ostē dis:sed uti oratione perpetua malo q̄ interrogare aut interrogari ut placet inq̄ tunc dicere exorsus est Primum igitur inquit agam sic ut ipsi auctori huius disciplinae placet:Constituam quid & quale sit id de quo quaerimus: non q; ignorare uos arbitrer: sed ut ratione uia procedat oratio. Quaerimus igitur quid sit extremum: quid ultimum bonorum:quod omnium philosophorum sententia tale debet esse:ut ad id omnia referri oporteat ipsum autem nusq̄ hoc Epicurus in uoluptate ponit:quod summum bonum esse uult: summumq; malum dolorē: idq; instituit docere sic.Omne animal simulatq; natum sit uoluptatem appetere: eaq; gaudere ut summo bono: dolorē aspernari:ut summum malum:& in:quantum possit a se repellere:idq; facere nondum deprauatum ipsa natura in corrupte atq; integre iudicante.Itaq; negat opus esse ratione:neq; disputatione quamobrem uoluptas expetenda: fugiendus dolos sit:Sentit hoc putat ut calere ignem: niuem esse albam:dulce mel:quorum:nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare:tantum satis esse admonere interesse enim inter argumentum conclusionemq; rationis & inter mediocrem animaduersionem atq; admonitionē altera occulta quaedam & quasi inuoluta aperiri: altera prompta & aperta iudicari & enim quoniam detractis de homine sensibus reliqui nihil est:necesse est quid aut ad naturam aut contra sit a natura ipsa iudicari uoluptatem etiam & per se expetendam esse & dolorem ipsum per se esse fugiendum. & quid praecipit aut quid erdicat quo aut petat:aut fugiat: aliquid praeter uoluptatem & dolorem? Sunt autem quidam e nostris

qui haec ſubtilius uelint tradere:& negent ſatis eſſe quid
bonum ſit:aut quid malum ſenſu iudicari:ſed animo &
ac ratione intelligi poſſe: & uoluptatem ipſam per ſe eſſe
expetendam:& dolorem ipſum perſe eſſe fugiendum: Ita
q̄ aiunt hanc quaſi naturalē atq̄ inſitam ī animis noſtris
in eſſe rationem:ut alterum eſſe appetendam:alterum aſ-
pernandum ſentiamus:Alii autem quibus ego aſſentior:
quum a philoſophis compluribus permulta dicuntur.
cur nec uoluptas in bonis ſit numeranda:nec in malis do
lor:non exiſtimant oportere nimium nos cauſae confi
dere:ſed & argumentandum & caute diſſerendū:& ratio
nibus conquiſitis de uoluptate & dolore diſputandum
putant.Sed ut perſpiciatis unde omnis iſte natus ſit error
uoluptatem acuſantium doloremq̄ laudantium: totam
rem appertam:eaq̄ ipſa quae ab illo inuentore ueritatis
& quaſi Architecto beatae uitae dicta ſunt explicabo. Ne
mo.n. ipſam uoluptatem quia uoluptas ſit aſpernatur:
aut odit:aut fugiat:ſed quia conſequuntur magni dolo
res eos qui ratione uoluptatē ſequi neſciunt. Neq̄ por
rō quiſq̄ eſt qui dolorem ipſum q̄a dolor ſit amet: conſe
ctetur:adipiſci uelit:ſed quia non nunq̄ eiuſmodi tempo
ra incidunt:ut labore & dolore magnam aliquam quae
rat uoluptatem ut enim ad minima ueniā quis noſtrum
exercitationem ullam corporis ſuſcipit laborioſam niſi:
ut aliquid ex ea commodi conſequatur?Quis autē uel
eum iure reprehenderit qui in ea uoluptate uelit eē qua
nihil moleſtiae conſequatur uel illū qui dolorē eū fugiat
quo uoluptas nulla pariat?At uero eos :& accuſamus :&
iuſto odio digniſſimos ducimus :qui blanditiis praeſē
tium uoluptatem deliniti atq̄ corrupti quos dolores: &
quas moleſtias excepturi ſunt occecati cupiditate non ꝓ
uident ſimiliq̄ ſunt in culpa qui officia deſerunt molli
tie animi ideſt laborum & dolorum fuga & harum qui
dem rerum facilis eſt & expedita diſtinctio. Nam libero
tempore quum ſolutā nobis eſt eligendi optimo cumq̄
nihil impedit quo minus id quod maxime place

at facere possimus:omnis uoluptas assumenda est:omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdã & aut officiis debitis:aut rerum necessitatibus saepe eueniet: ut & uoluptates repudiandae sint: & molestiae non recusãdae Itaq; earum rerum hic tenetur a sapiente delectus: ut aut reiiciendis uoluptatibus maiores alias consequatur: aut perferendis doloribus asperiores repellat. Hãc ego quum teneam sententiam: quid est cur uerear ne ad eam nõ pos sim accomodare Torquatos nostros: quos tu paulo ante tum memoriter:tum etiam erga nos amice & beniuole collegisti: Nec me tamen laudandis maioribus meis cor ripuisti: Nec segniorem ad respondendum reddidisti quo rum facta quemadmodum quaeso interpretaris? Ciccine eos censes aut in armatum hostem impetum fecisse: aut in liberos: aut in sanguinem suum tam crudeles fuisse ni hil ut de utilitatibus: nihil ut de commodis suis cogitarent? At id ne ferae quidem faciunt ut ita ruant itaq; tur bentur ut earum motus & impetus quo pertineant non intelligamus. tu tam aegregios Viros censes tantas res ges sisse sine causa? Quae fuerit causa mox uideto. Interea hoc tenebo si ob aliquam causam ista quae sine dubio praeclara sunt fecerint uirtutem his ipsam per se e causam non fuisse torquem detraxit hosti: & quidem se texit ne i terriret: At magnum periculum adiit in oculis quidem exercitus: Quid ex eo est consecutus? Laudem & cari tatem. quae sunt uitae sine metu degendae praesidia fir missima. Filium morte mulctauit si sine causa: nollem me ab eo ortum tam i oportuno tãq; crudeli: sin ut dolo re suo sanciret militans imperii disciplinam exercitumq; igrauissimo bello animaduersionis metu contineret. salu ti prospexit ciuiũ qua intelligebat contineri suam: Atq; ad haec ratio satis patet. In quo. n. maxime consueuit iacta re uestra se oratio: tua praesertim qui studiose antiqua per sequeris: claris & fortibus Viris cõmemorandis: eorumq; factis non emolumento aliquo: sed ipsius honestatis de core laudandis: Id totum euertitur eo delectu rerum quẽ

modo dixi cõstituto:ut aut uoluptates omittãtut maiorũ
uoluptatum adipiscẽdaꝶ causa: aut dolores suscipiantur
maioꝶ dolorũ effugiẽdoꝶ gratia. Sed de clarorũ hominũ
factis illustribus & gloriosis satis hoc loco dictũ sit erit.n.
iam de omniũ uirtutũ cursu ad uoluptatẽ ꝓprius disserẽ
di locus:nũc aũt explicabo uoluptas ipsa quæ qualisq; sit
ut tollat̃ oĩs error ĩperitorũ. Intelligat̃q; ea quæ uolupta
ria:delicata mollis habeatur disciplina: q̃ grauis q̃ conti
nẽs q̃ seuera sit. Nõ enim hanc solã sequimur quæ suaui
tate aliqua naturã ipsã mouet & cũ iocũditate quadam ꝑ
cipitur sẽsibus:sed maximã illã.uoluptatẽ habem⁹ quæ ꝑ
cipit̃ omni dolore de tracto:Nã quoniã cũ priuamur do
lore ipsa liberatõe & uacuitate oĩs molestie gaudemus om
ne aũt id quo gaudemus uoluptas est:ut omne quo offen
dimur dolor. Doloris oĩs priuatio recte est nominata uo
luptas. Vt.n.cũ cibo & potione fames sitisq; depulsa ẽ: ip
sa de tractio molestiæ cõsecutiõẽ affert uoluptatis sic in oĩ
re doloris amotio successionẽ efficit uoluptatis:Itaq; non
placuit picuro mediũ esse quidquam ĩter dolore3 & uo-
luptatẽ. Illud enĩ ipsũ quod q̃busda3 uidetur cum omni
dolore caret non modo uoluptatem esse:sed etiam sum-
mã uoluptatem & quisquis enim sentit quemadmodum
sit affectus cũ necesse est aut in uoluptate esse:aut ĩ dolore
Omni aũt priuatione doloris putat Epicurus terminari
summam uoluptatem.ut postea uariari uoluptas distin
guiq; possit:augeri amplificariq; non possit: At etiam athe
nis ut a patre audiebam facere & arbane stoicos ariden-
te:statua est in ceramico Chrysippi sedentis porrecta ma-
nu quae manus significet: Illum in hac esse rogatiuncula
delectatum: Numquid nam manus tua sic affecta quem
admodum affecta nunc est desiderat̃ ? nihil sane:at si uo
luptas esset bonum desideraret? ita credo. non est igitur
uoluptas bonum:hoc ne statuam dicturam quidem pa-
ter aiebat:si loqui posset uerum: Conclusum ẽ.n.cõtra Cy
renaicos satis acute:nihil ad Epicuꝶ: Nã si ea sola uolup
tas esset quae quasi titilaret sensus:ut ita dicam & ad eos
cum suauitate afflueret: & illaberetur: nec manus esse

contenta posset ulla uacuitate doloris sine iucundo motu uoluptatis. In aũt summa uoluptas ẽ ut Epicuro placet nihil dolere: Primũ tibi recte Chrysippe concessũ est nihil desiderare manũ: cũ ita esset affecta: secundũ: non recte: si uoluptas esset bonum: fuisse desideraturã: Iccirco enim nõ desideraret: qa quod dolore caret id in uoluptate est extrema aũt esse bonorum uoluptatem ex hoc facillime ꝑspici potest: Constituamus aliquẽ magnis multis pertetuis fruentem & animo & corpore uoluptatibꝰ: nullo dolore nec impediente nec impendente: quem tandẽ hoc statu: aut praestabiliorẽ: aut magis expetendũ possumus dicere? Inesse. n. necesse ẽ in eo q ita sit affectus & firmitatem animi nec mortem nec dolorem timẽtis: q mors sensu careat: dolor in lõgin quitate leuis in grauitate breuis soleat esse ut eius magnitudinẽ celeritas: diuturnitatẽ alleuatio consoletur ad ea tum accedit: ut neq diuinum numen horreat: nec praeteritas uoluptates effluere patiatur: earumq assidua recordatione laetetur: Quid est quod huc possit qđ melius sit accedere? Statue cõtra aliquem cõfectum tãtis animi corporisq doloribus: quanti in hominem maximi cadere possunt: nulla spe proposita fore leuius aliquã do praeterea nec praesenti: nec expectata uoluptate: Quid eo miserius dici: aut fingi potest? q si uita doloribus referta maxime fugienda est: summum profecto malum est uiuere cum doloribus: Cui sententiae consentaneũ ẽ ultimũ eẽ bonorũ cũ uoluptate uiuere: Nec. n. habet nostra mens quiq̃ ubi consistat tãq̃ in extremo. Omnesq & metus & aegritudines ad dolorẽ referũtur Nec praeterea est res ulla q̃ sua natura aut solicitare possit aut tangere praeterea & appetẽdi & fugiendi: & omnino rerum gerẽdarꝫ initia ꝓficiscunt: aut a uoluptate aut a dolore quod quũ ita sit ꝑspicuũ ẽ oẽs rectas res atq laudabiles eo referri: ut cũ uoluptate uiuatur. Quoniã aũt id ẽ uel summũ bonorũ: uel ultimũ: uel extremum quod graeci telos nominãt q ipm nullam ad aliam rem ad id aũt res ferunt omnes fatẽdũ

ẽ sũmũ esse bonũ iocunde uiuere. Id q in una uirtute po
nũt & splẽdore nominis capiti: qd natura postulet nõ ĩtel
ligẽt: errore maxĩo si Epicurꝝ audire uoluerit: liberãť istae
n. uestrae eximiae pulchraeq; uirtutes: nisi uoluptates effi
cerẽt: quis eas aut laudabiles aut expetẽdas arbitraretur?
Vt. n. medicorꝝ sciẽtiã nõ ipsius artis. sed bone ualitudinis
causa ꝓbamus: & gubernatoris ars q͂a bene nauigandi rõ
nẽ habet: utilitate: non arte laudatur: Sic sapientia q̃ ars ui
uẽdi putãda ẽ: nõ expeteretᷓ si nihil efficeret: nunc expetiť
q; est tanq̃ artifex cõgrẽdae & cõparãdae uoluptatis. Quã
aũt dicam uoluptatem iã uidetis: ne inuidia uerbi labefa
ctetur oratio mea: nã cũ ignoratione rerꝝ bonarꝝ maxĩe ho
minũ uita uexetᷓ: ob eũq; errorẽ & uoluptatibus maximis
saepe priuentᷓ: & grauissimis: & aĩ doloribꝰ torqueantur:
sapientia ẽ adhibenda: quae & terroribus cupiditatibusq;
detractis: & oĩum falsarꝝ opinionum temeritate direpta:
certissimam se nobis ducem praebeat ad uoluptatẽ. Sa
pientia. n. ẽ una quae moestitiam pellat ex aĩs: quae nos
exhorrescere metu nõ sinat: qua praeceptrice in tranquilli
tate uiui potest: omniũ cupiditatum ardore restincto. Cu
piditates. n. sunt insatiabiles: quae nõ modo singulos ho
mines: sed uniuersas familias euertunt: totã & labefactãt
rẽp. ex cupiditatibus odia. discidia. discordiae. seditiões. bel
la nascuntur. Nec hae sese foris solũ iactãt: nec tãtũ ĩ ali
os caeco ĩpetu incurrũt: sed intus & ĩ aĩs ĩclusae ĩter se dissi
dẽt atq; discordãt. Ex quo uitã amarissimã necesse ẽ effici
ut sapiens solũ ãputata circũcisaq; inanitate oĩ & errorĩ: na
turae finibus cõtẽtꝰ sine aegritudĩe possit & sine metu ui
uere: Quae est. n. aut utilior aut ad bene uiuendum aptior
ꝑtitio q̃ illa: qua ẽ usus Epicurus? q unũ genꝰ posuit earũ
cupiditatũ: quae essent & naturales & necessarie: Alterum:
quae naturales eẽnt nec tãtũ necessariae: Tertiũ quae nec
naturales nec necessariae: quarũ ea rõ est ut necessariae
nec opera multa: nec ĩpẽsa expleantᷓ: Ne naturales quidẽ
multa desiderãt ꝓpterea qđ ĩpa natᷓa diuitias qbus contẽ
ta sit & ꝑabiles & terminatas habet. Inanium autem cupidi

tantum nec modus ullus nec finis inueniri potest. Quod si uitã omnem perturbari uidemus errore & i scitia: sapientiãq; esse solã quæ nos a libidinũ ĩpetu: & formidinũ terrore uĩdicet: & ipsius fortunæ modeste ferre: doceat ĩurias: & oẽs uias quæ ad quietem & tranquilitatẽ ferãt: Quid est cur dubitem? dicerẽ & sapiẽtiã ꝓpter uoluptatẽ expetẽdã & ĩsipiẽtiã ꝓpter molestias eẽ fugiendã: eadẽq; ratiõe ne tẽperãtiã qdẽ ꝓpter se expetẽdã eẽ dicem9: sed qa pacẽ aĩs afferat: & eos quasi cõcordia quadã placet ac leniat. Tẽperãtia ẽ n. quæ in reb9 aut expetẽdis: aut fugiẽdis ut ratiõẽ sequamur monet Nec. n. satis ẽ iudicarẽ quid faciẽdũ nõ faciẽdũ ue sit: sed stare & oportet ĩ eo quod sit iudicatũ. Pleriq; ãt quod tenere atq; seruare id quod statuerũt: nõ possunt uicti & debilitati obiecta specie uoluptatis tradunt se libidinibus cõstringẽdos: Nec quid prouenturũ sit prouident obeãq; causã ꝓpꝰ uoluptatẽ & puam & nõ necessariam: & quæ uel aliter pararetur: & qua & carerẽ possent sine dolorẽ tum in morbos graues: tũ in damna: tũ in dedecora incurrũt: Sæpe & legũ: Iudiciorũq; pœnis obligantur. Qui ãt ita frui uolũt uoluptatibus: ut nulli propter eas dolores cõsequãtur: & qui suũ iudiciũ retinẽt ne uoluptate uicti faciant id quod sentiũt nõ eẽ faciẽdũ: hi uoluptatẽ maximã adipiscuntur ꝑtermittẽda uoluptate idẽ & dolorem sæpe ppetiuntur: ne si id nõ faciãt icidãt ĩ maiorem. Exquo intelligitur nec ĩ tẽperantiam ꝓpter se fugiendã eẽ tẽperãtiãq; expetẽdã nõ qa uoluptates fugiat: sed qa maiores cõsequatur. Eadẽ fortitudinis rõ reperiet. Nã neq; laboꝝ perfũctio ne ppessio doloꝝ p se ipsa allicit: nec patiẽtia: nec assiduitates nec uigiliæ: nec ea ipsa quæ laudat ĩdustria: nec fortitudo quidẽ: sed ista sequimur ut sine cura: metuq; uiuamus animũq; & corpus quãtũ efficere possum9 molestia liberemus. Vt n. mortis metu omnis qet ẽ uitæ status perturbat & ut succũbere: doloribus eosq; humili animo imbecilloq; ferre m serum est: ob eãq; debilitatẽ animi multi parẽtes reliquerũt multi amicos: nõ nulli patriã: pleriq; ãt se ipsos penit9 pdiderũt: sic robustus aĩus & excelsus omni est

liber cura: & angore & mortē cōtemnit qua qui affecti sunt ī eadem causa sunt: qua ante q̄ nati: & ad dolores ita parat9: ut meminerit maximos morte finiri: puos multa habere interualla quietis: mediocriū nos esse dominos: ut si tolerabiles sint feramus: si minus aequo animo e ui ta: quū ea nō placeat tanq̄ e Theatro exeamus: qbus rebus ītelligitur nec timiditatē ignauiāq; uituperari: nec fortitu dinē patiētiāq; laudari suo nomine: sed illas ītic: qa dolo rē pariāt: has optari quia uoluptatē: Iustitia restat ut de oī uirtute sit dictum: sed similia fere dici possunt: Vt .n. tem perātiā sapientiā fortitudinē copulatas esse docui cū uolu ptate: ut ab ea nullo modo nec diuelli nec distrahi possīt: sic de iustitia iudicādū ē: quae nō modo nunq̄ nocet cuiq̄ sed cōtra sēp alit quid tum ui sua atq; natura: quod trāq̄l let aīos: tum spe nihil earum rerum defuturum: q̄s natura deprauata desiderat. Quēadmodū temeritas & libido & ignauia sēper animū excruciāt: & sēper sollicitāt ꝯbulētaeq; sūt: sic cui9 ī mente cōsedit hoc ipso ꝙ adest: turbulēta nō pōt fieri: & si uero impietas molita quippīam ē quis oc culte fecerit: nūq̄ tñ cōfidet id fore sēp occultū: Plerūq; im pboꝝ facta primo suspitio īsequit: deīde sermo atq; fama tum acusator: tū iudex: multi & ut te cōsule ipsi se iudica uerūt: Quod si q̄ satis hominū sibi cōtra cōsciētiā septi eē & muniti uidēt: deorum tamē horrent: easq; ipsas sollicitu dines quibus eoꝝ animi noctesq; diesq; exeduntur a diis īmortalibus supplicii causa īportari putant. Quae aūt tāta ex improbis factis ad minuendas uitae molestias accessio fie ri potest: quanta ad augendas tū cōsciētia factoꝝ: tū poe na legū: odioq; ciuiū: & tñ in quibusdā neq; pecuniae mo dus est: nec honoris: nec imperii: nec libidinum: nec epu latum: nec reliquarum cupiditatū: quas nulla praeda un quam īprobe parta minuit: sed auget potius atq; īflāmat: ut coercendi magis: q̄ dedocendi esse uideantur. Inuitat igitur uera ratio bene sanos ad iustitiam, aequitatē fidē: Neq; homini infanti atq; īpotēti iniuste facta cōducūt: qui nec facile efficere possit: quod conet: nec obtinere si effece

rit:& opes uel fortunae uel igenii liberalitati magis cõueniũt qua q utunť beniuolentiã sibi cõciliãt & qđ aptissimũ ẽ ad qete uiuendũ caritatẽ ꝑferti cũ oĩno nulla sit cã peccãdi. Quae .n. cupiditates a naťa ꝓficiscunť facile explenť sine ulla iiuria: Quae ãt ianes sũt: hiſ parẽdũ nõ ẽ nihil .n. desiderabile cõcupiscũt: plusq̧ i ipsa iiuria detrimẽti ẽ: q̃ i his reb9 emolumẽti: quae iiuria pariunť. Itaq̧ ne iustitiã qdẽ recte qs dixerit ꝑse ipsã optabilẽ: s3 qa iucunditatis uel plurimũ afferat: Nã diligi & caꝝ esse iucundum ẽ ꝓpterea qa tutiorẽ uitã & uoluptatẽ efficit pleniorẽ. Itaq̧ nõ ob ea solũ icõmoda quae eueniunt iprobis fugiendã iprobitatẽ putamus sed multo: & magis q̧ cuius i aĩo uersatur nũq̃ sinit eũ respirare nunq̃ acqescere. Quod si ne ipsarum quidẽ uirtutũ laus in qua maxime caeteroꝝ philosophoꝝ exultat oratio reperire põt exitum: nisi dirigať ad uoluptatem: Voluptas aũt est sola quae nos uocet ad se: & alliciat suapte natura: non põt esse dubium quin id sit summũ atq̧ extremũ bonoru3 oĩum: beateq̧ uiuere nil aliud sit nisi cũ uoluptate uiuere. huic certe stabiliq̧ sententiae quae sint cõiuncta explicabo breui. Nullus i ipsis error est finibus bonorum & malorum id est in uoluptate: aut in dolore: sed in his rebus peccãt: quũ e quib9 haec efficianť ignorãt. Animi aũt uoluptates & dolores nasci fatemur e corporis uoluptatibus & doloribus: Itaq̧ concedo quod modo dicebas cedere causae si q e nostris aliter existimant: quos quidẽ uideo esse multos: sed imperitos: Quãq̃ aũt & laetitiam nobis uoluptas animi: & molestiam dolor afferet: eorum tñ utrũq̧ & ortũ esse e corpore & ad corpus referri: nec ob eã causã non multo maiores esse & uoluptates & dolores animi q̃ corporis: Nam corpore nihil nisi praesens & quod adest sentire possumus: Animo autem & praeterita: & futura. Vt .n. aeque doleam9 aĩo cũ corpore dolemus: fieri tamen ꝑmagna accessio põt si aliquod aeternum & infinitum impendere malum nobis opinemur: quod idem licet transferre in uoluptatem: ut ea maior sit si nihil tale metuamus. Iam illđ qdẽ ꝑspicuũ

est maximā animi:aut uoluptatē:aut molestiam: Plus aut
ad beatam aut ad miseram uitā afferre momēti: q̄ eorum
utrum uis si aeque diu sit in corpore Non placet aūt de-
tracta uoluptate egritudinem statī cōsequi:nisi in uolupta-
tis locum dolor forte successerit:At cōtra gaudere nosmet
omittendis dolonbus:& si uoluptas ea quae sensū moue
at nulla successerit:eo ītelligi pōt q̄nta uoluptas nō dolerī
sit.sed ut his bonis engimur quæ expectam⁹:sic lætamur
his quæ recordamur. Stulti aūt maloꝝ memoria torquē
tur:Sapientes bona praeterita renouata grata recordatiōe
delectāt.Est aūt situm in nobis ut & aduersa quasi perpe
tua obliuione obruamus:& secūda iocūde ac suauiter me
minerimus:Sed cum ea quæ præterierūt acri aīo & attēto
ītuemur:tūc fit ut ægritudo.sequatur si illa mala"sint:læ
titia si bona præclarā beate uiuēdi & apertā & simplicē &
directā uiā.Cū.n.certe nihil homini possit meli⁹ esse:q̄ ua
care omni dolore pfruiq; maximis & aī & corporis uolu
ptatibus:uidetis ne quā nihil ꝑtermittat quod uitā adiu
u& quo facilius id qd propositū ē sūmū bonū cōsequat
Clamat Epicurus is quē uos nīs uoluptatib; eē deditū di
citis nō posse iucūde uiui nisi sapiēt hōeste iusteq; uiuat :
nec sapiēter honeste iuste.nisi iucunde: Neq;.n.ciuitas in
seditione potest esse beata: nec in discordia dominorum
domus.Q uo minus animus a se ipse dissidens secumq;
discordans:gustare ptē ullam liquide uoluptatis & libere
potest.Atqui:pugnātibus & contrariis studiis:consiliisq;
semper utens nihil quieti uidere:nihil tranquilli potest:
Q uod si corporis grauioribus morbis uite iucūditas:in
peditur: quanto magis animi morbis impediri necesse
ē.Animi aūt morbi sunt cupiditates immensæ:& īmānes
diuitiarū gloriæ :dominationis:libidiosaꝝ etiā uoluptatū
accedunt ægritudines molestiæ mærores : qui animos
exedunt coficiūtq; curis: hominum non intelligentium
nihil dolendum esse animo:quod sit a dolore corporis ꝑ
sentu:futurone feiūctum: Nec uero quisq̄ stultus nō hoꝝ
morborum aliquo laborat :Nemo igitur ē non miser acce

b

dit & mors quae quasi saxum Tātalo: sēper īpēdet. Tū superstitio: qua mihi ē ibutus: quietus eē nunquam pōt. Praeterea bona praeterita nō meminerūt: praesentib9 nō fruun̄t: futura modo expectant: quae quia certa esse non possunt: cōficiuntur & angore & metu: maxieq; cruciāt̄ qu um sero sentiunt frustra se aut pecuniae studisse aut īperiis aut opibus: aut gloriae. Nullas. n. cōsequunt̄ uoluptates quarū potiendi spe flāmati multos labores magnosq; susceperant. Ecce alii minuti & angusti: aut oīa semper desperantes: aut maliuoli: inuidi: difficiles: lucifugi: maledici: monstrosi: alii autem & amatoriis laeuitatibus dedicti alii petulantes: alii audaces: proterui: id est interperātes & ignaui: nunquam in sententia permanentes: quas ob causas in eorum uita nulla est intercapedo molestiae. Igit̄ nec stultorum quisquam beatus: neque sapientium non beatus: Multoque hoc melius nos ueriusq; q̄ Stoici. Illi. n. negant bonum quicquam esse nisi nescio quā illam umbram: quod appellant honestum nō tā solido q̄ splendido nomine: Virtutem aūt nixam hoc honesto nullam requirere uoluptatem: atq; ad beate uiuendum se ipsam esse contentam: sed possunt haec quadam ratione dici nō mō non repugnantibus uerum & approbantibus nobis. Sic enim ab Epicuro sapiens semper beatus inducitur. finitas habet cupiditates: negligit mortem: de diis immortalib9 sine ullo metu uera sentit: non dubitat si ita meli9 sit migrare de uita his reb9 instruct9 sēper ē ī uoluptate. Neq; enim tēpus ē ullū quo nō plus habeat uoluptatū q̄ dolor: Nam & praeterita grate meminit & plētib9 ita potitur: ut aiaduertat quanta sint ea quae iucunda: Neq; pendet ex futuris sed expectat illa fruitur presentibus ab hisque uitiis quae pauloante collegi abest plurimum: & quū stultorū uitam cum sua cōparat magna afficitur uoluptate dolores aūt si qui incurrunt nunquā ui taniā habent. ut non plus habeat sapiens: quod gaudeat: quā q̄ āgatur. Optie uero Epicurus q̄ exiguā dicit fortunā interuenire sapiēti maxīasq; & ab eo grauissimas cōsilio ipsius: & ratiōe administrari: nec maiorem uoluptatem ex infinito tempore aetatis

Percipi posse q̄ ex hoc percipiat:q̄d uideamus esse finitu;
In dialectica aūt uestra nullā uiā existimat esse nec ad me
lius uiuendū:nec ad cōmodius disserēdū: Imphysicis q̄d
cū plurimū possint:ea scientia & uerborū uis:& natura
orationis:& cōsequētiū repugnātiūue ratio: potest p̄spici.
Omniū aūt rerū natura cognita leuamur superstitiōe libe
ramur mortis metu:nō cōturbamur igōratiōe rerū ex qua
ipse horribiles existūt sepe formidines : Deniq; & morati
melius erimus quū didicerimus que natura desider&:Tū
uero si stabilē sciētiā rerū tenebimus seruata illa que quasi
delapsa de celo ē ad cognitionē oīū regula:ad quā oia iudi
cia rerū dirigēt:nūq̄ ullius rōe uicti sētētia desistemus: nisi
aūt natura perspecta erit:nullo modo poterimus sensuū
iudicia defendere: quicq̄d porro animo cernimus : id
omne oritur a sensibus :qui si omnes ueri erunt ut
Epicuri ratio docet:tū denique poterit aliquid cognosci:
& recipi:quos qui tollunt:& nihil posse percipi dicunt ii
remotis sensibus ne id ipsum quidem expedire possunt:
quod disserunt praeterea sublata cognitione & scientia tol
litur omnis ratio & uitae degendae & rerum gerendarum
sic ephysicis & fortitudo summitur contra mortis timorē
& constantia contra metum religionis: & sedatio animi
omnium rerum occultarum ignoratione sublata: & mode
ratio natura cupiditatum:generibusq; earū explicatis & ut
modo docui cognitionis regula & iudicio ab eadem illa
constituto:ueri a falso distinctio traditur. Restat locus uel
huic disputationi maxime necessarius de amicitia: quā si
uoluptas summum sit bonū:affirmatis omnino nullā fo
re:de qua Epicurus quidē ita dicit: Omniū rerū quas ad
beate uiuendū sapientia cōparauerit nihil esse maius ami
citia:nihil uberius:nihil iucundi9 neq; uero hoc oratiōe so
lum:sed multo magis uita & moribus cōprobauit: Quod
q̄ magnum sit:fictae ueterum fabulae declarant: In quib9
tam multis tāq; uariis ab ultima antiquitate repetitis tria
uix amicorum paria reperiuntur:ut ad Oreste; puenias p̄
fectus a Theseo. At uero Epicur9 unā in domo: & ea q̄dē

angusta:quā magnos:quantaq; amoris conspiratione cō sentientes tenuit amicorum greges? Quod fit & nunc ab Epicureis:sed ad rem reddeamus de omnibus dici nō ne cesse ē Tribus igitur modis uideo a nostris de amicicia di sputatum. Alii cum eas uoluptates quae ad amicos perti netent:negarent esse per se ipsas tā expetēdas:q̄ nostras ex peterem9:quo loco uidetur quibusdam stabilitas amici- ciae uacillare:tuentur tamen eum locum seq; facile: ut mi hi uidet̄ expediūt. Vt.n.uirtutes de qb9 āte dictū ē sic ami ciciā negāt a uoluptate posse discedere nā quū solitudo & uita sine amicis:insidiaȝ & met9 plena sit rō ipsa monet amicicias cōparare:qb9 ptis cōfirmat̄ aīus & a spe pariēda rū uoluptatū seiūgi nō pōt:Atq; ut odia:inuidia despicatio nes aduersant̄ uoluptatib9:sic amiciciae nō mō fautrices fidelissimae s; & effectrices sū uoluptatū tā amicis:q̄ sibi q bus nō solū praesētib9 fruunt̄:sed & spe erigūtur cōseque tis ac posteri tēporis: Quod qa nullo mō sine amicicia firmā & ppetuā iucūditatē uitae tenere possumus nec ue ro ipsā amiciciā tueri ipsi:nisi aeque amicos & nos ipsos diligam9. Iccitco & hoc ipsū efficit̄ ī amicicia & amicicia cū uoluptate cōnectit̄. Nā & lectamur amicoȝ letitia aeq̄ ac nostra & pariter dolemus angoribus. Quo circa eodē modo sapiens erit affectus erga amicum:quo in se ipsu; quosq; labores propter suam uoluptatem susceperit:eosdē recipiet ptopter amici uoluptatē. Quaeq; de uirtutib9 di cta sunt:quēadmodum hae semp uoluptatib9 inhaerēt ea dē de amicicia dicēda sūt. Praeclare.n. Epicurus his pene uerbis eadem iqt scientia cōfirmauit aīum ne qd aut sem piternum:aut diuturnu; timeret malū:quae pspexit ī hoc ipso uitae spacio amiciciae praesidiū eē firmissimū. Sunt aūt quida; Epicurei timidiores paulo cōtra uestra cōuitia s; tn̄ satis acuti:q uerent̄ ne si amiciciam propter nostram uoluptatem expetēdā putem9:tota amicicia quasi claudi care uideat̄ Itaq; primos cōgressus:copulationesq; consue tudinū instituendatū amiciciaȝ fieri ,ppt̄ uoluptatē Quū aūt usus ,pgrediēs familiaritatē effecerit:tū amorē efflore-

scere tantum ut & si nulla sit utilitas ex amicicia tamē ipsi
amici propter se ipsos amentur. &.n. si loca: si phana: si ur
bes: si gymnasia: si campū: si canes: si aequos: si ludicra exer
cēdi aut uenandi cōsuetudine adamare solemus: quāto id
in hominum cōsuetudine facilius fieri poterit & iustius?
Sunt aūt qui dicunt fœdus quoddā eē sapiētū: ut ne mi
nus amicos qdē: q̄ seipsos diligāt. Quod & fieri posse in
telligim9 & saepe.n. uidem9: & pspicuū ē: nihil ad iucūde
uiuendū reperiri posse: quod cōiūctione tali sit apti9 Qui
bus ex oīb9 iudicari pōt: nō mō non īpediri rationē amici
ciae si summum bonum ī uoluptate ponat. Sed sine hoc
īstitutionem amiciciae oīo nō posse reperiri. Qua proptē
si ea quae dixi sole ipso illustriora & clariora sunt: si oīa di
xi hausta e fonte naturae: si tota oratio nostra omnem sibi
fidem sensibus confirmat.i. incoruptis atq; integris testi
bus: si infantes: pueri: mutae & bestiae pene loquunt ma
gistra ac duce natura: nihil esse prosperum nisi uoluptatē
nihil aspū nisi dolorē: de qb9 neq; deprauate iudicāt: neq;
corruptae: nō ne ei maximā gratiam habere debem9: qui
haec ex audita quasi uoce naturae: sic eā firme grauiq; cō
praehēderit: ut oēs bñ sanos ī uiā placatae trāqllae qetae
beatae uitae deduceret? Qui q; tibi parꝝ uidet eruditus:
ea causa ē: q; nullā eruditionē eē duxit nisi q̄ beatae uitae
disciplinā iuuaret. An ille tēp9 aut ī poetis euoluēdis (ut
ego & Triarius te hortatore fecimus) cōsumeret: ī qb9 nul
la solida utilitas oīsq; puerilis delectatio? aut se ut Plato) ī
musicis geometria: numeris astris cōtereret? Quae & a fal
sis initiis pfecta uera eē nō possūt: & si essent uera nihil af
ferent quo iucundius.i. quo melius uiueremus. Eas ergo
artes persequeretur: uiuēdi artem tantā: tāq; opōsā & peri
de fructuosam relinqueret. Nō ergo Epicurus ineruditus:
Sed idocti qui quae pueros nō didicisse turpe est: ea putāt
usq; ad senectutem esse discenda. Quae quū dixisset expli
caui iquit sentētiam meā: & eo quidē cōsilio tuū iudiciū
ut cognoscerē. Quae mihi facultas ut ea meo arbitratu
facerem: ante hoc tempus nunquam est data.

Explicit liber primus. Incipit. S.

IC quum uterq; me intueretur se seq; ad audiendum significarent paratos primũ inq̃ depraecor ne me tãquam philosophum putetis scholaȝ uobis aliquam explicaturũ: quod ne in ipsis q̃dem philosophis magnopere unquã ꝓbaui: Quãdo enim Socrates q parẽs philosophiae dici põt: qc q̃ tale fecit: eorum erat iste mos: qui tũ Sophiste nominabãtur. Quorum e numero prim9 est ausus Leontinus Gorgias incõuẽtu poscer quaestionem .i. iubere dicer qua de re quis uellet audire: audax negocium dicerem impudẽs: nisi hoc ĩstitutum postea trãslatum ad philosophos nostros esset: sed & illum quẽ nominaui & caeteros Sophistas: ut e Platone intelligi põt: lusos uiderim9 a Socrate: Is .n. percõtando atq; ĩterrogãdo elicere solebat eoꝝ opiniones: quib9 cum differebat: ut ad haec quæ hi respondissẽt si quid uideretur dicere. Qui mos quum a posterioribus nõ esset retentus Arcesilas eum reuocauit: instituitq; ut hi qui se audire uellẽt non de se quærerẽt: sed ipsi dicerẽt quid sentirent: Quod quum dixissent: ille contra: sed qui audiebant quoad poterãt defendebãt sñiam suam apud cæteros aũt philosophos: q qu æsiuit aliquid tacet. Quod q̃dẽ iam fit etiam in Academia. Ubi .n. is qui audit uult ita dixit uoluptas mihi uidetur esse sũmum bonũ: perpetua oratiõe contra disputat: ut facile ĩtelligi possit: eos qui aliquid sibi uideri dicãt: nõ ipsos in ea sentẽtia esse: sed audire uelle cõtraria. Nos cõmodius agimus: non .n. solum Torquat9 dixit quid sentiret sed etiam cur. Ego aũt arbitror. q̃q̃ admoduȝ delectatus sum eius oratione ꝑpetua tamen commodius quum in rebus singulis insistas & intelligas quid q̃uisq; concedat: Q uid apruat: ex rebus concessis concludi q̃d uelis & ad exitum peruenire: Q uum enim fertur quasi torrens oratio: quamuis multa cuiusq; modi rapiat nihil tamen teneas: nihil apprehendas nusquam orationẽ rapi

dicat:ego non intelligo ut scias me intelligere primum idem esse uoluptatem dico quod ille hedonen: Et quidē saepe quaerimus uerbum latinum par graeco:& quod idē ualeat hic nihil fuit quod quaeremus: nullum in ueniri potest quod magis idem declaret latine quod graece:q̄ declarat uoluptas :Huic uerbo omnes qui ubiq; sunt qui latine sciūt duas res subiciunt laetitiam ī animo:commotionem suam iocunditatis in corpore: nam & ille apud trabeam uoluptatem animi laetitiam nimiam dicit eādē quam ille Cecilianus qui omnibus laetitiis laetum esse se narrat.sed hoc interest quod uoluptas dicitur & in animo uitiosa res:ut Stoici putant qui ea sic definiunt sublationē animi sine ratione opinantis se magno bono frui.Nō dicitur laetitia:nec gaudium in corpore.in eo autem uoluptas omnium latine loquentium more ponitur: quum percipitur ea que sensum aliquem moueat iocunditas Hanc quoq; iocunditate si uis transfer in animo iuuare enim in utroq; dicitur:ex eoq; iocundum modo intelligas Inter illu qui dicat:tanta laetitia auctus sum ut mihi nō constem :& eum qui nunc demum mihi animus ardet quorum alter laetitia gestiat:alter dolore crucietur esse illū mediū:q̄q̄ hæc ïter nos nuper laetitia admodum est qui nec laetentur nec angantur:Itemq; inter eum qui potiatur expetitis corporis uoluptatibus:& eum qui crucietur summis doloribus esse eum qui utroq; careat: Satis ne igitur uideor uim uerborum tenere? An sum etiam nunc uel graece loqui uel latine docendus: & tamen uide ne si ego non intelligam quid Epicurus loquatur quum graece ut uideor luculenter sciā:sit aliqua culpa eius qui ita loquatur ut nō ītelligatur:quod duob9modis sine reprehensione fit:Si aut de industria facias ut Heraclitus cognomento qui scotinos phibetur quia de natura nimis obscure memorauit:Aut quum rez obscuritas nō uerboz facit ut non intelligatur oratio qualis est in Timaeo Platonis Epicurus aūt ut opinor nec non uult si possit plane & apte loq:nec de re obscura ut physici:aut artificio

quadam perfunditur. Quid ergo inquit istam uoluptatē Epicur⁹ignorat? Nō semp inquā. Nam iterdū nimis etiā nouit, quippe qui testificetur ne itelligerᷓ qdē se posse ubi sit: aut quod sit ullū bōū praeter illud qd cibo aut potione & auriū delectatōe & obscena uoluptate capiatᷓ: An hæc ab eo nō dicunᷓ? Quasi me pudeat inquit istorū aut nō possim queādmōꝫ ea dicūtur ostēdere: Ego uero nō dubito inquā quin facile possis: Nec ē qd te pudeat sapiēti assētiri, qui se unus qd sciā sapientē ꝑfiteri sit ausus. Nā Metrodorum non putant ipsum professū: sed quū appellareᷓ ab Epicuro repudiare tātum beneficium noluisse: Septem aūt illi non suo sed populorum suffragi oīum nominati sunt. Verum hoc loco summo uerbis his eadē certe uꝫ uoluptatis Epicurum nosse quam caeteros. Oēs enim iucundum motū quo sensus hiant graece hedonen latine uoluptatē uocant: Quid est igitur inqt qd requiras dicam inq̄. & qdem discendi cā magis q̄ quo te aut Epicurum reprehensum uelim: Ego quoq; inqt didicerim libentius si qd attuleris q̄ te reprehēderiꝫ: Tenes ne igiᷓ inq̄ Hieronymus rhodius qd dicat eē sūmum bonū quo putet omnia referri oportere. Teneo inqt finem illi uideri nihil dolere Quid idem iste de uoluptate? quid sentit? Negat esse eā inquit propter se ipsam expetendam. aliud igitur esse censet gaudere: aliud non dolere: & quidem inquit uehementer errat. nam ut paulo ante docui, augendae uoluptatis finis est doloris omnis amotio Tū nō dolere inq̄ istud q̄m uim habeat postea uidero. aliam uero uim uoluptatis esse aliam nihil dolendi: nisi ualde pertinax fueris: concedas necesse est: Atqui reperies inquit in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil potest uerius. est ne quaeso inquam sitienti in bibendo uoluptas? Quis istud inquit posset negare? eadem ne inquam quae restincta siti Immo alio genere: nam restincta sitis stabilitatem uoluptatis habet: inquit illa autē uoluptas ipsius restinctionis in motu est cur igitur inquam res tam dissimiles eodem nomine appellas? Quid paulo ante inquit dixerim nonne memi

nisti: quum omnis dolor detractus esset uariari: non augeri uoluptatem: memini uero inq̄ sed tu istud dixisti bene latine parum plane: uarietas. n. latinum uerbum est: idq; proprie quidem in disparibus coloribus dicitur: sed transfertur in multa disparia: uarium poema: uaria oratio uarii mores: uaria fortuna: uoluptas uaria etiam dici solet quū percipitur ex multis dissimilibus rebus dissimilis efficientibus uoluptates: eam si uarietatem diceres ītelligerē ut etiam non dicente te ītelligo: Ista uarietas quae sit nō satis perspicio: q; ais quum dolore careamus tū in sūma uoluptate nos esse: Quū autē uescamur his reb9 quae dulcē motū afferant sensibus: tū esse in motu uoluptatem: quae faciat uarietatem uoluptatum: sed non augeri illam: non dolendi uoluptatem quam cur uoluptatem appelles nescio: An potest ille inquit quicq̄ esse suauius q̄ nihil dolere: imo sit sane nihil melius inq̄ (nondū enim id quaero) nū prope idē uoluptas est quod (ut ita dicam) indolentia plane idem inquit & maxima quidem qua fieri nulla maior potest: Quid dubitas igitur inq̄ summo bono a te ita constituo: ut id totum in non dolendo sit: Id tenere unū: id tueri id defendere. Quid enim necesse est tanq̄ meretricem in matronarum cetum sic uoluptatem in uirtutū concilium adducere: Sed forte dicitis in uidiosum nomen est & in famie subiectum: Ita que hoc frequenter dici solet a uobis non intelligere nos quam dicat Epicurus uoluptatem: Quod quidem mihi si quando dictum est: est autem dictum non paru3 saepe & si satis clemens sum in disputando: tamen interdum soleo subirasci Ego ne nō intelligo quid sit Hedone graece latine uoluptas: Vtram tandem linguam nescio: deinde qui fit ut ego nesciam: Sciāt omnes quicumq; epicurei esse uoluerunt: Quod uestri quidem uel optime disputant nihil opus esse eū qui philosophus futurus sit: scire litteras: Itaq; maiores nostri ab aratro adduxerunt Cincinatū illū ut dictator esset: sic uos de pelasgis omnibus colligitis bonos illos quidem uiros: sed certe nō peruditos: Ergo illi ītelligūt q̄d Epicur9

dam coerceas: Omnis autem in quaetendo quae nia qua dam & ratione habetur oratio praescribere primum debet ut quibusdam informulis ea res agatur ut inter quos dis sentur conueniat quid sit id de quo desideratur: hoc posi tum in phoedro a Platone probaui Epicurus: sensitq; in omni disputatione id fieri oportet: Sed quod proximum fuit non uidit. Negat.n. diffinin rem placer sine quo fieri interdum nō pōt ut inter eos qui ambigūt conueniat qd sit id de quo agatur uelud in hoc ipso de quo nūc dispu tamus. Quaerimus.n. finem bonorum possumus ne sci re hoc quale sit: nisi cōtulerim9 inter nos cū finē bonorū dixerim9: Quid finis qd & sit ipsum bonū? Atq haec pate factio quasi rerꝫ optarꝫ: quū qd quicq; sit aperitur: diffini tio ē: qua tu & iprudens utebare nō nunq. Nā hoc ipsū si ue finē: siue extremū siue ultimū: diffiniebas id eē quo oīa quae recte fierēt referētur: neq; idipsum usq referetur Prae clare hoc qdem: bonū ipsum etiā quid esset fortasse si op9 fuisset. deffinisses: aut quod esset natura appetendum: aut quod prodesset: aut quod iuuaret: aut qd libert. modo idē nisi molestum est: quoniā tibi non omnino displicet dif finire: & id facis quū uis: uelꝫ diffinire quid sit uoluptas de quo omnis haec questio ē. Quasi quis inquit est: qui quid sit uoluptas nesciat: Aut qui quo magis id itelligat diffinitionem aliquam desideret: me ipsum esse dicerem inquam nisi mihi uideret habere bene cognitam uolupta tem: & satis firme conceptam animo atq; comprassā: Nūc autem dico ipsum Epicurum nescire & in eo nutare. eūq; q crebro dicat diligēter oporterē exp̄mi quae uis subiecta sit uocibus non intelligere interdū quid sonet haec uox uoluptatis. i. quae res huic uoci subiciatur. Tum ille ri dens hoc uero inquit optimum ut is qui finē rerꝫ expetē darum uoluptatem esse dicat: id extremum id ultimū bo norꝫ id ipsū qd sit quale sit nesciat. Atq inq aut Epicurus quid sit uoluptas: aut omnes mortales qui ubiq; sunt ne sciunt. Quo nam inquit mō? Quia uoluptatem hanc eē sentiunt omnes quā sensus accipiens mouet: & iucūditate

sa uī mathematici: sed de illustri & facili etiā in uulgus per uulgata loquitur. Q uamq̄ non negatis nos intelligere quid sit uoluptas: sed quid ille dicat. ex quo efficitur ut non intelligam9 quae uis sit istius uerbi: sed ut ille suo more loquatur: nostrū negligat. Si enim idem dicat qd Hieronymus qui censet summū bonum eē sine ulla molestia uiuere: cur maluit dicere uoluptatem quam uacuitatem doloris? ut ille facit qui quid dicat intelligit: Sin āt uoluptatem putat: dicat ad iungendam illam: quae in motu sit: sic enim appellat hanc dulcem in motu: Illam nihil dolentis instabilitate. Quid tendit; quum efficere non possit ut cuiq̄ qui ipse notus sibi sit: hoc est qui suam naturam: sensumq̧ perspexerit: uacuitas doloris & uoluptas idem esse uideatur. Hoc est uim afferre Torquate sensib9 extorquere ex animis cogitationes uerborum quibus imbuti sumus. omnis enim est qui non uideat haec esse in natura rerum tria? Vnum quum in uoluptate sumus: alterum quū in dolore tertium hoc in quo nunc quidē sumus: Credo quidem nos nec in dolore: nec in uoluptate: ut in uoluptate sit qui epuletur: in dolore qui torqueat. Tu autē inter haec tantā multitudinem hominum interiectam non uides? neq̧ letantium: neq̧ dolentium? Non prorsus inquit: omnisq̧ qui sine dolore sint in uoluptate & ea quidē summa esse. Dico ergo in eadem uoluptate eum qui alteri misceat mulsum ipse non sitiens: & eum qui id sitiens bibat. Tum ille finem inquit interrogandi si uidetur quod ego a principio ita me malle dixeram: Hoc ipsū prouideras dialecticas captiones. Rhetorice igitur inq̄ nos mauis q̄ dialectice disputare? quasi uero inquit perpetua oratio Rhetorum solū non & philosophorum sit. Zenonis est inquā hoc stoici omnem uim loquēdi ut iam ante Aristoteles in duas tributam esse partes dicere rhetoricam palmae dialecticā pugnis similem esse dicebat quod latius loquerentur rhetores: dialectici autem compressius obsequar igitur uoluntati tuae dicamq̧ si potero rhetorice: sed hac rhetorica philosophorum non

nostra illa forensi quã necesse est quũ populariter loquamur esse interdum paulo hebetiorem sed quum dialecticam Torquate contemnit Epicurus: quae una continet omnem & perspiciendi quid in quaq; re sit scientiam: & iudicandi quale quidq; sit ac ratione & uia disputandi: ruit in dicendo ut mihi quidẽ uidetur: nec ea quae docet uult ulla arte distingui: ut haec ipsa quae modo loquebamur: Sũmũ a nobis bonis bonũ uoluptas dicit̃. Appetendum est igitur quid sit uoluptas aliter.n. explicari qđ quaeritur nõ potest: Quã si explicauisset non tã haesitaret. Aut enim eam uoluptatem tueretur: quam Aristipp9 .i. qua sensus dulciter ac iocunde mouetur: quam etiam pecudes si loq; possẽt appellarent uoluptatem: Aut si magis placeret suo more loqui: q̃ ut omnes Danaiaut Mycẽ ses: attica pubes reliqq; graeci : qui hoc anapesto citantur hoc non dolere solum uoluptatis nomine appellaret: Illud Aristipeum contemneret: aut si utrunque probaret ut probat: coniungeret doloris uacuitatem cum uoluptate: & duobus ultimis uteretur. Multi enim & magni philosophi haec ultima bonorum iuncta fecerunt: ut Aristoteles qui uirtutis usum cum uitae perfectae prosperitate coniunxit. Calipho adiunxit ad honestatem uoluptatem Diodorus ad eandem honestatem addidit uacuitatẽ doloris. Idem fecisset Epicurus: si sententiam hanc quae nunc Hieronymi est coniunxisset cum Aristippi uetere sententia. Illi enim inter se dissentiunt propterea singulis finib9 utunt̃ & quũ uterque graece egregie loquat̃: nec Aristippus qui uoluptatem summum bonum dicit in uoluptate ponit non dolere: Neq; Hieronymus qui summum bonum statuit non dolere uoluptatis nomine unquã utit̃ pro illa indolentia: quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret uoluptatem. Duae sunt enim res quoque ne tu uerba solum putes unum est sine dolore esse. alteꝝ cum uoluptate. Vos ex his tam dissimilibus non modo nomen unum (nam id facilius pateret) sed etiam rem unam ex duobus facere conamini Q uod fieri nullo

modo potest:hic qui utranq; probat ambobus debuit uti sicut facit:remq; tamen diuidit uerbis. Quū enim ipsam eam uoluptatem quam eodem nomine omnes appella- mus laudat locis plurimis:audet dicere ne suspicari quidē se ullum bonum seiunctū ab illo Aristippeo genere uolu ptatis. Atq; ibi hoc dicit ubi omnis eius est oratio de summo bono in alio uero libro inquo breuiter comprehē sis grauissimis sententiis quasi oracula edidisse sapientiae dicitur scribit his uerbis quae nota tibi profecto Torqua te sunt quis enim uestrū non edidicit Epicuri cyriasdo- xas.i.maxime ratas quia grauissime sint ad beare uiuēdū breuiter enunciatae sententiae animaduerte igitur recte ne hanc sententiam interpreter? Si ea quæ sunt luxurio- sis Efficientia uoluptatum liberarent eos deorum & mor tis & doloris metu docerentq; qui essent fines cupiditatū nihil heremus quin undiq; complectentur uoluptatibus nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens aut e- grum .i.aut malum: Hoc loco se tenere Trianus non potuit: Obsecro in quit Torquate hec dicit Epicurus Quod mihi quidem uisus est quum sciret uelle tamen confitentem audire Torquatum: Atille non pertimuit sa neq; fidenter istis quidem ipsis uerbis inquit: Sed quid sentiat non uidetis. Si alia sentit inq̄:alia loquitur nūq̄ i telligā quid sentiat: sed plane dicit quod intelligā: Idq; si ita dicit nō eē reprehendendos luxuriosos si sapiētes sint dicit absurde:similiter & si dicat non reprehendēdos par ricidas:si nec cupidi sint nec mortem metuant nec deos nec dolorem:& tamen quid attinet luxuriosis ullam ex ceptionem dari:aut fingere aliquos qui quum luxuriose uiuerent a summo philosopho non reprehenderentur eo nomine duntaxat cætera cauerent. Sed tamen nonne re- prehenderes Epicure luxuriosos ob eam ipsam causam q; ita uiuerent ut persequerētur cuiusq; modi uoluptates quum esset præsertim ut ais tu summa uoluptas nihil dolore. atq; repetiemus asotos primum ita non religiosos ut edant de patella. deinde mortem ita non timentes ut

illud in ore habeāt ut ex hymnide unide. Mihi sex mēses satis sūt uitae septimū Horco spōdeo: Iam doloris medicamenta illa Epicurea tanquā de nartheo promāt si grauis breuis: si longus leuis: Vnum nescio quomodo possit si luxuriosus sit: finitas cupiditates habere? Quid ergo attinet dicere mihi haberem quod repraehenderē: si finitas cupiditates haberent hoc est dicere: non repraehenderē asotos si non essent asoti: Isto modo ne improbos quidem si essent boni uiri hic homo seuerus luxuriam per seipsam repraehendēdā non putat: & hercule Torquate ut uerum loquamur si uoluptas summum bonum est rectissime nō putat: noli3 ei3 mihi fingere asotos ut soletis: qui immēsā uomant & qui de conuiuiis auferantur: crudiq; postridie se rursus ingurgitent: qui solem ut aiunt nec occidentē unquam uiderint: nec orientē3: qui consumptis patrimoniis aegeant. Nemo nostrum istius generis asotos iocunde putat uiuere mundos elegantes optimis cocis pistoribus: piscatu: aucupio: uenatione: his omnibus exquisitis: uitantis cruditatem: quibus uinum diffusum e pleno sit Hyrliphon ut ait Lucilius cui nihil dempsit ius & saccu los abstulerit. Adhibentis ludos & quae sequuntur illa: Quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum: Adsint & formosi pueri qui ministrent respondeat his uestris argentum Corinthum: locus ipse aedificium hos ergo asotos bene quidem uiuere aut beate nunq̄ dixerim ex quo efficitur non ut uoluptas ne sit uoluptas: s3 ut uoluptas non sit sūmū bonum: Nec ille qui Diogenē stoicum adolescens: post autē Panenū audierat Laelius eo dict9 est sapiens: quod non intelligeret qd suauissimū eēt Nec eni3 sequitur ut cui cor sapiat ei nō sapiat palatū: sed quia parui id duceret.

O laphate ut iactare necesse is cognitu qui sis:
In quo cognitu Lelius clamores sophos ille solebat
Edere compellans gumas ex ordine nostro
Preclare Lelius & recte sophos. illudq; uere
O publi o gurges Galloni es homo miser inquit

Coenasti in uita nunq̄ bene:cum omnia in isto
Consumis squilla atq; accipensere cum decumano
Is haec loquitur qui in uoluptate nihil ponẽs negat eũ bñ cenare q oia ponat in uoluptate & tamẽ nõ negat libẽ ũq cenasse: Gallõiu3(mẽnretur.n.s3 bñ ita grauiẽ & seuere uoluptatẽ secernit a bono:Exquo id efficitur q bñ cenẽt omnis libenter cenare:q libẽter non continuẽdo bñ Semper Lelius bene.Q uid bene dicet Lucillius orto cũdito sed cedo caput cene sermone bono:Q uid ex eo siqueris libẽter:ueniebat enim ad cenam ut aĩo quieto satiaret deside ria nature:Recte ergo is negat unquã bñ cenasse Gallonium recte miserum:quum præsertim in eo omne studiũ consumeret: quem libenter cenasse: nemo negat.Cur igiẽ non bene: Q uia quod bene id recte frugaliter honeste: ille porro male praue nequiter turpiter coenabat: Non igitur nec lapati suauitatem acubanti ere galloni Lelius ante ponebat alus que erant in mensa tamquã suum:sed suauitatem ipsam negligebat:Q uod non faceret si in uoluptate summum bonum poneret:se mouẽda est igitur uoluptas non solum ut recta sequamini.sed etiã ut loqui deceat frugaliter:Possumus ne igitur in uita summum bonum dicere quum id ne in coena quidem posse uideamur: Quomodo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum naturales & necessarias naturales & non necessarias:nec naturales nec necessrias p p̄mũ diuisit ineleganẽ duo.n.genera que erant fecit tria:hocẽ ñ diuide re sed frangere rem: Q ui si diceret cupiditatum eẽ duo genera naturales & inanes: Naturalium quoq; itẽ duo necessarias & nõ necessarias confecta res esset Vnosũ est.n.ĩ diuidendo partẽ in genere numerare.Sed hoc sane concedamus:Contẽnit.n.disserendi elegãtiã confuse loquiẽ. gerendus est mos.modo recte sẽtiat.& quidẽ illud nõ nimiũ probo & tamẽ patior philosophum loqui de cupiditatibus finiendis:An potest cupiditas finiri:tollenda est atq; extrahenda radicitus. Q uis est.n.in quo cupiditas sit qui recte cupid⁹ dici possit:ergo & auar⁹ erit:sed finite &

adulter: Verum habebit modum & luxiriosus eodē mō Q ualis ista philosophia est quæ non interitum afferat prauitatis? sed sit contenta mediocritate uitiorū? Q uāq̄ ī hac diuisione rem ipsam prorsus probo: elegantiam desi dero: appellet hæc desideria naturæ cupiditatis nomē ser uet alio ut quum de auaritia: cum de itemperātia: quum de maximis uitiis loqueř eam tāq̄ capitis accuset: Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur & sæpius quod æquidē non reprehendo est enim tanti philosophi tamq̄ nobi lis audacter sua decreta defendere. Sed tamen ex eo q̄ eam uoluptatem quam omnes gentes hoc nomine appellant uidetur amplexari sæpe uehementius in magnis interdū uersatur angustiis: ut hominum conscientia remota nihil tam turpe sit quod uoluptatis causa non uideatur esse fa cturus: Deinde ubi erubuit (uis enim est permagna natu ræ) confugiet illuc ut neget accedere quicquam posse ad uoluptatem nihil dolentis: At iste non dolendi stat⁹ nō uocatur uoluptas non laboro inquit de nomine. Q uid quod res alia tota est reperiam multos uel innumerabiles poti⁹ nō tā curiosos nec tam molestos quam uos estis qui bus quicquid uelim facile persuadeam: Q uid ergo dubi tamus: quin si non dolere uoluptas sit summa: non esse ī uoluptate dolor sit maximus cur id non ita fit? quia do lori non uoluptas contraria est sed doloris priuatio: hoc uero non uidere maximo argumento uoluptatem illam qua sublata neget se intelligere omnino quid sit bonum Eam autem ita persequitur quae palato percipiatur: quae auribus: caetera addit quae si appelles bonos præstand⁹ sit: Hoc igitur q̄ solū bonum seuerus & grauis philoso phus nouit Idem non uidet ne expetendum quidē eē q̄ eā uoluptatem hoc eodē auctore non desideremus cū do lore careamus: q̄q̄ haec sunt contraria. Hic si diffinire uel diuidere didicisset: si loquendi uim: si denique consuetu dinem uerborum teneret: nunquā in tantas salebras inci disset. Nunc uides qui faciat quā nemo unq̄ uoluptatem appellat & hāc in motu uoluptatē quae duo sunt unum

faciat.sic enim has suaues & quasi dulces uoluptates appellat: Interdũ ita extenuat ut.M.Curius putes loq. Interdũ ita laudat ut Quid praeterea sit bonũ neget se posse ne suspicari quidẽ quae iam oratio nõ a philosopho aliquo sed a censore opprimenda est non est enim uitium solum in oratione sed etiam ĩ moribus luxuriam non reprehendit modo sit uacua infinita cupiditate & timore hoc loco discipulos quaerere uidetur ut qui asoti esse uelint philosophi ante fiãt aprimo ut opinor animantium ortu petitur origo summi bõi:simulatq; natum animal est gaudet uoluptate:& eam appetitur bonum aspernatur dolorem: ut malum:De malis autem & bonis ab his animalibus quae nũdum de prauata sint ait optime iudicari:haec & tu posita isti & uestra sunt quam multa uitiosa:Summum enim bonum & malum uagiens puer utra uoluptate diiudicabit stante an mouente.Quoniam si diis placet ab Epicuro loqui discimus:si stante:hoc natura uidelicet uult saluam esse se:q; concedimus si mouente: q; tamen dicitis nulla turpis uoluptas erit: quae praetermittenda sit:& simul nõ proficiscitur animal illud modo natum a summa uoluptate: quae est a te posita in non dolendo :nec tamen argumentum hoc Epicurus aut a paruis petiuit:aut.etiam a bestiis:quae putat esse specula naturae ut diceret ab his duce natura hanc uoluptatem expeti nihil dolendi:neq; enim haec mouere potest appetitum animi: nec ullum habet.ictum quo pellat animi statum haec non dolendi : Itaq; ĩ hoc eodem peccat Hieronymus ad ille pellit qui permulcet sensum uoluptate:Itaq; Epicurus semper hoc utitur ut probet uoluptatẽ natura expeti:q; ea uoluptas quae ĩ motu sit:& paruos ad se alliceat & bestias non illa stabilis in qua tantum inest nihil dolere:quid igitur conuenit ab alia uoluptate dicere naturam proficisci: in alia summum bonum ponere? Bestiarum uero nullum iudicium puto quamuis enim deprauatae non sint praue tamen esse possunt ut bacillum aliud est inflexum & incuruatum de industria:aliud ita natum.sic ferarum natura non est il

r

la quidem deprauata mala disciplina:sed natura sua.nec ergo ut uoluptatem expectat natura mouet infantem: sed tantum ut seipsum diligat:ut integrum se saluumq; uelit. Omne enim animal simul est ortum & seipsum & omnes partes suas diligit:duasq; quae maxime sunt:amplectitur animum & corpus:deinde utriusq; partes nam sunt & in animo praecipua quaedam & i corpore quae quum leuiter agnouit tunc discernere incipit ut ea quae prima data sunt natura appetat aspernetur q; contraria:in his primis naturalibus uoluptas insit nec ne magna quaestio ẽ nihil uero putare esse praeẽ uoluptatem non:membra:nõ sensus:non ingenii motum:nõ integritatẽ corporis:nõ ualitudinem summae mihi uidetẽ insaniae. Atq; ab isto capite fluere necesse est omnem rationem bonorum & malorum. Polemoni & ãte Aristoteli ea prima uisa sunt quae paulo ante dixi. Ergo nata est sentẽtia ueteꝝ Academicoꝝ & Peripateticorum ut finem bonorum dicerent secundũ naturam uiuere.i.uirtute adhibita frui primis a natura datis. Calipho ad uirtutem nihil adiunxit nisi uoluptatẽ Diodorus uacuitatem doloris:his omnibus quos dixi cõsequentes sunt fines bonorum Aristippo simplex uoluptas:Stoicis consentire naturae. Quod esse uolunt ex uirtute.i.honeste uiuere. Quod ita interpretantur uiuere cũ intelligentia eaꝝ reꝝ quae natura euenirent eligente ea quae essent secundũ naturam reiiciente q; contraria: Ita tres sũt fines expertes honestatis. Vnus Aristippi uel Epicuri: alter Hieronimi:Carneadis tertius:tres in quibus honestas cum aliqua accessione Polemonis Caliphonis Diodori una simplex:Cuius Zeno auctor posita in decore tota ai honestate. Nam Pirro:Aristo:Erillus:iam diu sunt abiecti reliqui sibi constiterunt ut extrema cum initiis conuenirent ut Aristippo uoluptas:Hieronymo doloris uacuitas Carneadi frui principiis naturalibus esset extremum.

Epicurus autem quum in prima commendatione uoluptatem dixisset:Si eam quam Aristippus: Idem tenere debuit ultimum bonorum quod ille.sin eam quam Hie

ronymus idem fecisset non uoluptatem illam Aristippi i prima commendatione poneret. Nam quod ait sensibus ip sis iudicari uoluptatem bonum esse: dolorem malum pl9 tribuit sensibus: q̃ nobis leges permittūt. Priuatag̃ litium iudices sumus. nihil enim possumus iudicare nisi quod ē nostri iudicii: In quo frustra Iudices solent cum senten tiā pronūtiant addere: Si quid mei iudicii est: Si eim nō fuit eorum iudicii Nihilo magis hoc nō addito Illud est iudicatū: quod iudicat sensus: dulce: amarg̃: lene: asperū: p pe: longe: stare: mouere: quadratum: rotūdū Quam igitur pronuntiabit sententiam ratio: adhibita primum diuina rum hūanarumq; rerum scientia: quae potest appellari rite sapientia? Deinde adiūctis uirtutibus quas ratio rerum omnium dominas: tu uoluptatem satellites & ministras esse uoluisti: quarum adeo omnium sententia pronuntia bit primum de uoluptate nihil esse ei loci non modo ut sola ponatur i summi boni se de quam quaerimus: sed ne illo quidem modo ut ad honestatem applicetur de uacui tate doloris eadem sententia est: Reicietur etia; Carneades Nec illa de sūmo bono ratio aut uoluptatis: nō dolendi ue pticeps aut honestatis expers probabit. Ita relinquet duas de quibus etiam atq; etiam consideret: Aut enim statuet nihil esse bonū nisi honestum: nihil malum ni in turpe: Caetera aut uero oīno nihil habere momenti aut tantum: ut nec expetenda: nec fugienda: sed eligenda modo: aut rei icienda sint: aut anteponet eam quam cū honestate orna tissimā: tum etiam ipsis initiis naturae & totius perfectio ne uitae locupletam uidebit: Quod eo liquidius faciet si perspexerit rerum inter eas uerborum ne sit controuersia: Huius ego nunc auctoritatem sequens idem faciam: Quā tum potero minuam contentiones. omnesq; simplices sen tentias eorum in quibus nulla est uirtutis adiunctio: om nino a philosophia se mouendas putabo: Primu; Aristip pi Cyrenaicorumq; omnium quos non est ueritum in ea uoluptate quae maxime dulcedine sensum moueret sum mum bonum ponere. contemnentes istam uacuitatem

doloris. Hi non uidentur ut ad cursum equũ ad arandũ bouem: ad indagandum canem: sic hominem ad duas res (ut ait Aristoteles) intelligendum & ad agendum esse natum quasi mortalem deum contraque ut tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum: & ad procreandi uoluptatem hoc diuinum animal ortum esse uoluerunt quo nihil mihi uidetur esse absurdius. Atq; haec contra Aristippum qui eam uoluptatem non modo summam sed solam esse ducit: quam omnes unam appellamus uoluptatem aliter aute; uobis placet: Sed ille ut dixi uitiose. Nec enim figura corporis nec ratio excellens ingenii huãni significat ad hãc unam rem natũ hominẽ ut frueretur uoluptatibus. Nec uero audiendus Hieronymus cui summum bonu; ẽ idem: quod uos interdũ uel poti9 nimium saepe dicitis. nihil dolere: non enim si malum dolor carere eo malo satis est ad bene uiuendum: Hoc dixerit potius Ennius: Nimium boni est cui nihil est mali. Nos beatam uitam non depulsione mali: sed adeptione boni iudicemus nec eam cessando siue gaudendo ut Aristipp9 siue nõ dolendo ut hic: sed agẽdo aliqd cõsiderãdo ue quaeramus: Quae possunt eadem contra Carneadeu; illud summum bonum dici quod is non tam ut probaret protulitq̃ ut Stoicis quibus cum bellum gerebat opponeret: Id autem eiusmodi est ut additum ad uirtutem auctoritatem uideatur habiturum: & expletum accumulate uitam beatam de quo omnis haec quaestio est. Nam qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem: quam unã uirtus minimi facit: uel uacuitatem doloris quae etiam si malo caret tamen non est summum bonum: accessione utuntur non ita probabili: Nec tamen cur id tam parce tamq; restricte faciant intelligo: quasi enim emendum eis sit quod addant ad uirtutem primum uilissimas res addunt. deinde singulas potius: q̃ omnia quae prima natura approbauisset ea cum honestate coniungerent: quae quum Aristoni & Pirrhoni omnino uisa sunt pro nihilo ut inter optĩe ualere & grauissime aegrotare: nihil prorsus dice

rebus interesse: recte iam pridem contra eos desitum ē dis
putari: dū enim in una uirtute sic omnia esse uoluerunt
ut eam rerum selectione expoliarent nec ei quicquam aut
unde oriretur daretur aut ubi niteretur uirtutem ipsam:
quam amplexabantur sustulerunt. Herillus autem ad sci
entiam omnia reuocans unum quoddam bonum uidit
sed nec optimum: nec quo uita gubernari possit. Itaq; hic
ipse iam pridem est reiectus: post enim Chrysippum non
sane ē disputatum. Restatis igitur uos. Nam cum academi
cis incerta luctatio est: qui nihil affirmant & quasi despe
rata cognitione certi id sequi uolunt quod cuiq; uerisimi
le uideatur. Cū Epicuro autem hoc plus est negotii. Qui
ex duplici genere uoluptatis coniunctus ē: Quiq; & ipse &
amici eius & multi postea defensores eius sententiae fu
erunt: & nescio quo modo is qui auctoritatē minimā ha
bet maximā uim populus cū illis facit. Quos nisi argui
mus omnis uirtus: omne decus: omnis uera laus deseren
da ē. Ita caeterorū sententiis semotis relinquitur non mihi
cū Torquato: sed uirtuti cū uoluptate certatio. Quā qui
dem certationē homo quo acutus & diligens Chrysip
pus nō cōtēnit. Totumq; earum discrimen summi boni in
eadē comparatione positum putat. Ego autē existimo si ho
nestum aliquid ostēdero Quod sit ipsū ui sua propter se
q; expetendum iacere uestra omnia. Itaq; eo quale sit bre
uiter ut tēpus postulat cōstituto accedā ad omnia tua Tor
quate. Vbi memoria forte defecerit: tuum est ut suggeras
Honestum igitur id intelligimus quod tale ē ut detracta
omni utilitate sine ullis praemiis fructibusue per se ipsum
possit iure laudari. Qui quale sit non tam diffinitione
qua sum usus intelligi potest: Quāq; aliquantum potest
q̄ communi omnium iudicio: & optimi cuiusq; studiis at
q; factis: permulta ob eam causam unam faciunt: quia de
cet: quia rectum: quia honestum est: & si nullum conse
cuturum emolumentum uident homines enim & si multis
aliis: tamen hoc a bestiis plurimum differunt q; rationem
habeāt a natura menti datam & acrē et uigentē celerimeq;

multa simul agitantem &(ut ita dicam) sagacem: quae & causas rerum & consecutiones uideat & similitudines trãsferat: & disiuncta coniũgat: & cum praesentibus futura copulet: omnemq; complectatur uitae consequentis statum. Eadẽq; ratio fecit hominem hominum appetentem: cũq; his natura & sermone & usu congruentem: ut profectus a caritate domesticorum ac suorum currat longius & se applicet primo ciuiũ: deinde omnium mortalium societati. Atq; ut ad Architam scripsit Plato: non sibi se soli esse natum meminerit: sed patriae: sed suis: ut perexigua pars ipsi relinquatur. & quoniam: eadem natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi: quod facillime apparet: quum uacui curis etiam quid in caelo fiat scire auemus: his initiis inducti omnia uera diligimus. i. fidelia: simplicia: constãtia: tũ uana falsa fallẽtia odim9: ut fraudẽ piuriũ malitiam iniuriam. Eadem ratio habet ĩ se quidam amplum atq; magnificum ad imperandum magis q̃ ad parẽdum accomodatum: omnia humana non tolerabilia solũ sed etiam leuia ducens: altum quidam: excelsum: nihil timens: nemini cedens: semper inuictum. Atq; his tribus generibus honestorum notatis: Quartum sequitur & in eadem pulchritudine & aptum ex illis tribus in quo inest ordo & moderatio: Cuius similitudine perspecta in formarum specie ac dignitate transitum ẽ ad honestatem dictorum atq; factorum. Nam ex his tribus laudib9 quas añ dixi: & temeritatẽ reformidat: & nõ audet cuiq̃ aut dicto proteruo aut facto nocere: uereturq; quicquam aut facerẽ aut loqui quod parum uirile uideatur habes undiq; expletam & perfectam Torquate formam honestatis: quae tota ex his quatuor uirtutib9 quae a te quoq; commemoratae sũt cõtinetur: hãc se tuus Epicurus omnino ignorarẽ dicit: quam aut qualem esse uelint qui honestate summum bonum metiantur. Si enim ad honestatem omnia referantur: neq; in ea uoluptatem dicant ĩ esse: ait eos inani uoce sonare (his enim ipsis: uerbis utitur) neq; ĩtelligere: neq; uidere sub hac uoce honestatis quae sit subiicienda sententia. Ut

enim consuetudo loquitur:id solū dicitur honestū qd est populari fama gloriosum: Quod īquit q̄q̄ uoluptatib⁹ q busdā est saepe iucundius:tamē expetit propter uolupta tem: Vides ne q̄ sit magna dissensio. Philosophus nobilis a quo non solum Graecia & Italia.sed etiam omnis Barbaria commota est:honestum quid sit si id non ē in uoluptate negat se intelligere nisi forte illud quod multitu dinis rumore laudaetur. Ego autem hoc etiam turpe esse saepe iudico & si quando turpe nō sit:tamē non esse non turpe quum id a multitudine laudetur:quod si sit ipsum perfectum atq; laudabile:non ob eam causam tñ illd̄ dici honestū eē quia laudetur a multis:sed q̄ā tale sit ut uel si ignorarent id homines uel si obmutuissent pulchritu dine sua tamen esset:specie que laudabile. Itaque idem na tura uictus cui obsisti non potest dicit alio loco id quod a te etiam paulo ante dictum est non posse iucunde uiui nisi honeste. Quid nunc honeste dicitur? idem ne quod iucunde? Ergo ita non posse honeste uiui nisi honeste ui uatur:an sine populari fama? Sine ea igitur iucunde negat posse uiuere: Quid turpius quam sapientis uitam ex insipientium sermone pendere? Quid ergo hoc loco intelligit honestum? Certe nihil nisi quod possit ipsum propter se iure laudari. Nam si propter uoluptatē:quae ē ista laus:quae possit e macello peti? non is uir est ut quū honestatem eo loco habeat:ut sine ea iucūde neget posse ui ui. Illud honestum quod populare sit sentiat:& sine eo iucunde neget posse uiui:aut quiq̄ aliud honestum intelligat nisi quod sit rectū ipsū:quod per se sua ui:sua natura sua sit sponte laudabile. Itaq; Torquate quum diceres clamare Epicurum non posse iucunde uiui nisi honeste & sapienter: & iuste uiueretur:tum ipse mihi gloriari uidebare tanta uis inerat in uerbis bropter earum rerum quae significabantur his uerbis dignitatem: ut altior fieres: ut interdum insisteres:ut nos intuēs quasi testificarere laudari honestatem & iustitiam aliquando ab Epicuro quante decebat his uerbis uti? quibus si Philosophi nō uterent

philosophia omnino non egetimus: istorum enī uerbo⁊ amore quae pertaro appellantur ab Epicuro sapientiae fortitudinis: insitiae: temperantiae: praestantissimis īgeni is homines se ad philosophiae studiū contulerūt. Oculo rum inquit Plato est in nobis sensus acerrimus: quib9 sa pientiam non cernimus: q̄ illa ardentis amores excitaret sui si uideretur: Cur tandem? An q̄ ita callida est ut optie possit architectari uoluptates: Cur iustitia laudatur? An ue rum est hoc contrictū uetustate prouerbium? Qui cum in tenebris mices. Hoc dictum in una re latissime patet: ut in omnibus factis re non teste moueamur. Sunt enim leuia & perinfirma quae dicebantur a te cum animi con scientia improbos excruciari: tum etiam poenae timore q̄ aut afficiuntur aut semper sunt in metu ne afficiantur ali quando. Non oportet timidum aut imbecillo animo fin gi non bonū illum uirum qui quicquid fecerit ipse se cru ciet omniaq; formidet: sed omnia callide referentem ad uti litatem: acutum: uersutum ueteratorem facile ut excogitet quo occulte sine teste: sine ullo conscio: fallat. An tu me de L. Tibullo putas dicere? Qui cum praetor quaestionem inter sicarios exercuisset: Ita aperte coepit pecunias ob rem iudicandam ut anno proximo. P. Sceuola. Tr. pl. ferret ad populum uellent ne de ea re quaeri quo plebiscito decreta a senatu est consuli quaestio. GN. Scipioni, profectus in exilium Tibullus statim ne respondere ausus erat enī3 res apta Non igitur de improbo sed callide improbo quaeri mus. Qualis. Q. Pompeius in foedere numantio inficiā do fuit: Nec uero oīa timentē: sed primum qui animi con scientiam non curet: quam. I. comprimere nihil est nego cii: Is enim qui occultus & tectus dicitur tantum abest ut se indicet: perficiet etiam ut dolore alterius improbe facto uideatur Quid enim ē aliud esse uersutum? Memini me adesse. P. Sextilio Ruffo quium is ad amicos rem ita defer ret se esse haeredem. Q. Fabio Gallo cuius in testamento scriptum esset: se ab eo rogatum: ut omnis haereditas ad filiam perueniret. Id Sextilius factum negabat: poterat

aūtem impune quis enim redargueret? Nemo nostrum negabat:eratq; uerisimilius hunc mentiri cuius interesset q̄ illum qui id se rogasse scripsisset:quod debuisset rogare addebat etiam se in legem Voconiam Iuratum contra eā facere non auderemisi aliter amicis uideretur. Aderamus nos quidem adolescentes sed etiam multi amplissimi uiri Q uorum nemo censuit plus filiae dandum quam pos set ad eam lege uocōnia peruenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem unde si secutus esset eorum senten tiam qui honesta & recta emolumentis omnibus & com modis anteponerent ne numum quidem unum attigis set. Num igitur postea censes anxio animo atq; sollicito fuisse: Nihil minus:contraq; illa hereditate diues ob eāq; tem laetus:magni enim estimabat pecuniam non mō non contra leges sed etiam legibus partam: Quae quidē uel cum periculo est quaerenda uobis. Est enim effectrix multarum & magnarum uoluptatum ut igitur illis qui recta & honesta quae sunt ea statuunt per se expetenda ad eunda sunt queuis pericula decoris honestatisq; causa Sic uestris qui omnia uoluptate metiuntur pericula adeū da sunt ut adipiscantur magnas uoluptates si magna res magna hereditas agetur cum pecunia uoluptates pariant plurimae idemq; erit Epicuro uestro faciendum:si suum finem bonorum sequi uolet. Q uod Scipioni magna gloria proposita si Hanibalem in africam retraxisset. Itaq; q̄tū adiit periculum? Ad honestatem enim illum oēm co natum suū referebat non ad uoluptatem:sic uester sapiēs magno aliquo emolumento commotus cū causa si opus fuerit dimicabit:occultum facinus esse potuerit:gaude bit deprehēsus omnem poenam contemnet erit enim in structus ad mortem cōte mnēdā:ad exiliū:ad ipsum etiaȝ dolorem Q uem quidem uos quū improbis poenam pro ponitis: impacibilem: facitis quum sapientem semper boni plus habere uultis tolerabilem. Sed finge nōn solū

callidum eũ qui aliquid improbe faciat uerũ etiam prae potentem ut. M. Crassus fuit qui tamen solebat uiri suo bono ut hodie est noster Põpeius cui recte facienti gratia est habenda esse enim quamuis uellet iustus iniquus: po terat impune. Quam multa uero iniuste fieri possũt quae nemo possit reprachendere. Si te amicus tuus moriens ro gauerit ut hereditatẽ reddas suae filiae nec usq̃ id scripserit ut scripsit Fabius nec cuiq̃ dixerit: Quid facies? tu quidẽ reddes. Ipse Epicurus fortasse redderet: ut Sextus peduce⁹ Sex. F. Is qui hunc nostrum reliquit effigiem & humani tatis & probitatis suae filium: tum doctus: tum omnium uir optimus & iustissimus quum sciret nemo eum roga tum a. Q. Plotio equite. ro. splendido Nursino ultro ad mulierem uenit eiq̃ nihil opinanti uiri mandatũ exposu it haereditatemq̃ reddidit. Sed ego ex te quaero quoniã idem tu certe fecisses: non ne intelligis eo maiorem uim eẽ naturae q̃ ipsi uos qui omnia ad uestrum commodũ: & ut ipsi dicitis ad uoluptatẽ referatis: tamẽ ea faciatis e qb⁹ appareat nõ uoluptatem uos sed officium sequi pl⁹ rectã naturam q̃ rationem prauam ualere? si sciens inquit Car neades aspidem oculte latere uspiam & uelle imprudentẽ super eam assidere cuius mors tibi emolumentum factu ra sit. Improbe feceris nisi admonueris ne assideat: sed im punite tamen id constat fecisse: quis enim coarguere pos sit? sed nimis multa. Perspicuum est enim nisi aequitas: fides: iustitia proficiscantur a natura: & si omnia haec ad utilitatem referantur: uirum bonum non posse reperiri s₃ de his rebus satis multa in nostris derebublica libris sunt dicta a lelio transfer idem ad modestiam uel temperan tiam: quae moderatio est cupiditatum rationi obediens. Satis ne ergo pudori consulat: si quis sine teste libidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum etia₃ si nul la comitetur infamia? Quid fortes uiri uoluptatum ne calculis subductis praelium ineunt: sanguinem pro pa tria profundunt: An quodam animi ardore atq̃ impetu

concitari? Vtrum tandem censes Torquate: Imperiosum illum si nostra uerba audiret: Tuam ne de se orationem libentius auditurum fuisse an meam? quum ego dicerem eum nihil fecisse sua causa: omniaq; reipublicae: tu contra nihil nisi sua: si uero id etiam explanare uelles apertius diceres: nihil eum fecisse nisi uoluptatis causa: Quō eum tandem laturū fuisse existimes? Esto fecerit si ita uis Torquatus propter suas utilitates (malo enim dicere q̄ uoluptates in tanto presertim uiro: Num etiam eius collega. P. Decius princeps in ea familia consulatus: quum se deuoueret & equo admisso in mediam aciem latinorum irruebat aliquid de uoluptatibus suis cogitabat? Nam ubi eam caperet aut quando? quum sciret confestim esse moriendū eamq; mortem ardentiore studio peteret q̄ Epicurus uoluptatem petendam putauit. Quod quidem eius factū nisi esset iure laudatum non esset imitatus quarto consulatu suo filius: neque porro ex eo natus cū Pirrho bellum gerēs consul cecidisset in prelio. saeq; ex contingenti genere tertiam uictimā reipublicae praebuisset. Contineo me ab exemplis graecis hoc modicū est Leonidas Epaminūdas tres aliquid aut quatuor. Ego si nostros colligere cepero perficiā illud quidē ut se uirtuti tradat cōstringendā uoluptas sed dies me deficiet & ut Aulus Varius q ē habitus iudex durior dicere concessori solebat quū datis testib9 alii tamē citarentur: aut hoc testiū satis est aut nescio quid satis est Sic a me satis testium ē dictū. Quid enim te ipsum dignissimū maiorib9 tuis uoluptas ne induxit ut adolescētulus eriperes. P. syllae consulatū? quem quū ad parentum tuum retulisses fortissimum uirum qualis ille uel consul uel ciuis cum semper tum post consulatū fuit quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus ut omnib9 potius quam ipsis nobis consuleremus. At q̄ pulchre dicere uidebare quum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maximis uoluptatibus nullo nec praesenti nec futuro dolore. Ex altera autē cruciatibus ma

ximis toto corpore nulla nec adiuncta nec sperata uolu-
ptate & quaerebas Quis aut hoc miserior aut superiore il
lo beatior foret. Deinde concludebas summum malum eē
dolorem summum bonum uoluptatem .L. Tho
rius Baldus fuit lauinius quem meminisse tu non potes:
Is ita uidebat ut nulla tam exquisita posset inueniri uolu
ptas qua non habundaret erat & cupidus uoluptatum &
cuius uis generis eius intelligens & copiosus. Ita non sup
sticiosus ut illa plurima in sua patria sacrificia & fana cō
temneret: Ita non timidus ad mortem ut in acie sit ob rē
pu. interfectus Cupiditates non Epicuri diuisione finie-
bat sed sua satietate: habebat tamen ratione ualitudinis
utebatur his exercitationibus ut ad coenam & exuriens &
sitiens ueniret eo cibo qui & suauissimus esset & idem fa
cillimus ad cōcoquendum. Vino & ad uoluptatem & ne
noceret Caetera illa adhibebat quibus dēptis negat se Epi
curus intelligere quid sit bonum haberat eni omnis do
lor. qui si adesset nec molliter ferret: & tamen medicis pl9
q̄ philosophis uteretur color egregius integra ualitudo:
sūma gratia: uita deniq; conferta uoluptatum omnium
uarietate hunc uero beatum oratio uestra sic cogitat. Ego
huic quem anteponam non audeo dicere: dicet pro me
ipsa uirtus: nec dubitabit isti uestro beato. M. Regulū ante
ponere quem quidem quum sua uoluntate nulla ui coa
ctus propter fidem quam dederat hosti ex patria cartha
ginem reuertisset tum ipsum cum uigiliis & fame crucia
retur: clamat uirtus beatiorem fuisse q̄ potantē in rosa To
rium bella magna gesserat his bis consul fuerat: triūpha
rat. nec tamē sua superiora illa tā magna nec tā p̄clara du
cebat q̄ illū ultimū casū quē propter fidem cōstantiamq;
susceperat: qui nobis miserabilis uidetur audientibus: illi
perpetienti erat uoluptarius: non enim hilaritate nec lasci
uia nec risu aut ioco comite leuitatis: sed saepe & tristes fir
mitate & cōstantia sunt beati: Stuprata per uim lucretia
a regis filio testata ciues se ipsam interemit hic dolor po

puli.ro.duce & auctore bruto causa ciuitati libertatis fuit ob eiusq; mulieris memoriam primo anno & uir et pater eius consul est factus. Tenuis. L. Virginius unusq; de multis sexagesimo anno post libertatem receptam uirginem filiam sua manu occidit: poti9 q̃ ea. P. claudii libidini: qui tum erat summo in imperio: dederetur Aut haec tibi Torquate sunt uituperanda aut patrocinium uoluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium: aut quae ista causa est uoluptatis: quae nec testes ullos e claris uiris nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis testes excitamus eos quoru3 omnis uita consumpta est in laboribus: gloriosis: qui uoluptatis nomen audire non possent: sic in uestris disputationibus historia muta est nunquam audiui i Epicuri schola Lycurgum Solonem Milciadem Temistoclem Epaminundam nominari: qui in ore sunt caeterorum omnium philosophorum. Nec uero quoniam haec nos etiam tractare cœpimus suppeditabit nobis atticus de thesauris suis quos & quãtos uiros habere testium sat est: Nonne melius est de his aliquid q̃ tantis uoluminibus de themistio loqui sint ista graecorum: q̃q̃ ab his philosophiam & omnes ingenuas disciplinas habemus sed tamen est aliquid quod nobis non liceat: liceat illis: pugnant stoici cum peripateticis alt̃i negant quicq̃ esse bonum nisi quod honestum sit: Alteri plurimum se & longe: longeq; plurimũ tribuere honestati: sed tamen & in corpore & extra esse quaedã bona & certamen honestum & disputatio splendida omnis est enim de uirtutis dignitate contentio at cum tuis cum disseras multa sunt audienda etiam de obscenis uoluptatibus: de quib9 ab Epicuro saepissime dicitur non potes igit̃ ista tueri Torquate. mihi crede sed si te ipse & tuas cogitationes & studia perspexeris: pudebit te inquam illi9 tabulae quã Cleanthes sane commode uerbis pingere solebat: Iubebat eos qui audiebant secum ipsos cogitare pictam in tabula uoluptatem pulcherrimo uestitu & habitu regali in solio sedentem: praesto eẽ uirtutes ut ancillulas quae nihil alid

agerent nullum suum officium ducerent nisi ut uolupta ti ministrarent & eam tantum ad aurem admonerent: si modo id picturaintelligi posset ut caueret ne quid perficeret imprudens: quod offenderet animos hominum aut quicq̄ ex quo oriretur aliquis dolor: Nos q̄dem uirtutes sic natae sumus ut tibi seruiremus. aliud negocii nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim uestrum lumen ē) quēq̄ qui honeste non uiuat iucunde posse uiuere. Quasi ergo id curem quid ille aiat aut neget: Illud quero q̄d ei qui in uoluptate summum bonum putat consentaneū sit dicere: Quid affers? cur Torius Postumi9 cur chius cur omniū magister Orata nō iucūdissime uixerit: ipse negat ut ante dixi luxuriosorum uitam reprehendendam: nisi plane fatui sint id est nisi aut cupiant aut metuant: quarum ambarum rerum quum medicinam pollicetur luxuriae licentiam pollicetur: his enim rebus detractis negat se reperire in asotorum uita quod reprehendat. Non igitē potestis uoluptate omnia dirigentes aut tueri: aut retinere uirtutem nam nec uir bonus ac iustus haberi debet qui ne malum habeat abstinet se ab iniuria. Nosti credo illud non pius est qui pietatem cauet. caue quicquam putes esse uerius nemo enim dum metuit iustus est. & certe si me tuere destiterit non erit non metuit autem siue celare poterit siue opibus magnis quicquam fecerit: certeq; malet obtinere existimari bonus uir ut non sit quam esse ut nō putetur. Ita quod certissimum est pro uera certaq; iustitia simulationem nobis iustitiae traditis: praecipitisq; quodāmō ut nostrām stabilem conscientiam contemnamus: aliorum erantem opinionem aucupemur: Quae dici eadem de caeteris uirtutibus possunt quarum omnium fondamenta uos in uoluptate tanquam in aqua ponitis Quid .n. fortem ne possumus dicere eundē illū Torquatum? Delector enim q̄q̄ te non possim ut ais corrumpere: delector inquam & familia uestra & nomine: et hercule modo uir optimus nostriq; amantissimus Aulus torquatus uersatur ante oculos: cuius quantum studium & q̄ insigne fuerit erga me temporibus illis: quae nota sunt omnib9 scire

necesse est utrūq; nostrum quae mihi ipsi quī uolo & esse & hēri gratus:grata nō essent:nisi eum aspicerem illū mea cā mihi amicum fuisse non sua:nisi hoc dicis:sua:q; itereft omnium recte facere. Si id dicis uicimus. Id uolumus: Id contendimus ut officii fructus sit ipsum officium hoc ille tuus non uult omnibusq; ex rebus uoluptatem quasi mercedē exigit ꝫ ad illum redeo si uoluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus & ex eius spoliis sibi & Torquem & cognomen induit ullam aliaꝫ ob causam nisi q; ei talia facta digna uiro uidebantur. fortem non puto: iam si modestia si pudicicia si uno uerbo temperantia poenae aut in famiae metu coercebuntur: nō sanctitate sua se tuebuntur quod adulterium: quod stuprum: quae libido non se proripiet ac proiiciet: aut occultatione ppositaaut impunitate:aut licentia? Quid illud Torquate quale tādē uidet? te isto nomine: ingenio: gloria: quae facis: quae cogitas: quae contendis: quo referas. cuius rei causa perficere: quae conaris uelis: Quod optimum denīq; inuita iudices non audere in conuentu dicere? Quid: enim mereri uelis iam cum magistratum inieris & in contionem ascenderis Est enim tibi ediscendum quae sis seruaturus in iure dicendo & fortasse etiam si tibi erit uisum aliquid de maioribus & de te ipso dices more maiorum Quid merearis igitur ut dicas te in eo magistratu omnia uoluptatis causa facturum esse: teq; nihil fecisse in uita nisi uoluptatis causa. An me inquis tam amentem putas ut apud imperitos istomodo loquar? At tum eadem ista dic in iudicio? aut si coronam times: dic in senatu:nunquam facies. cur nisi q; turpis est oratio? Me ne ergo & Triarium dignos existimas apud quos turpiter loquare? Verum esto uerbū ipsū uoluptatem nō habet dignitatem nec nos fortasse intelligimus hoc enim idem tidem dictis non intelligere nos uoluptatem quam dicatis. Rem uides difficilem & obscuram: Indiuidua & inter mundia quae nec sunt ulla nec possunt esse intelligemus Voluptas q̄ passenbus oībus nota ē a noƀ itelligi nō po

test? Quid si efficio ut fateare me nō mō qd sit uoluptas scire? Est enim iucundus motus in sensu sed & quid eam tu uellis esse? tum enim eam ipsam esse uis quam modo ego dixi: & nomen imponis in motu ut sit & faciat aliquam uarietatem. Tum aliam quandam summam uoluptatem cui addi nihil potest eam tum adesse quum dolor omnis absit eamq; stabilem appellas sit saue ista uoluptas: Dic in quo uis conuentu te omnia facere ne doleas si ne hoc quidem satis ample: satis honeste dici putas: dic te omnia & in isto magistratu & in omni uita utilitatis tuae causa facturum: Nihil nisi quod expediat nihil deni q; nisi tua causa quem clamorem contionis aut quā spē consulatus qui tibi paratissimus est futuram putes? eam ne rationem sequare qua tecum ipse & cum tuis utare. Profiteri autem & in medium proferre non audeas? At uero illa quae peripatetici: quae stoici dicunt semper tibi in ore sunt in iudiciis: in senatu: officium: aequitatem: dignitatē fidem: recta: honesta: digna : imperio: digna. p. r. omnia pericula pro re. p. mori pro patria: haec quum loqueris nos barones stupemus: tu uidelicet tecum ipse rides: Nam inter ista tam magnifica uerba tanq; Praeclara non habet ullū uoluptas locum non modo illa quam in motu esse dicitis quam omnes urbani: rustici: omnes inquam qui latinē loquuntur uoluptatem uocant sed ne haec quidē: stabilis quam praeter uos nemo appellat uoluptatem. Vide ne non debeas uerbis nostris uti sētentiis tuis? Quod si uultum tibi: si incessum fingeres quo grauior uidere non esses tui similis: Verba tu fingas? & ea dicas quae nō sentias: aut & ut uestitum sic sententiam habeas: aliam domesticam: aliam forensem: ut in fronte ostentatio sit: Intus tenentas occultetur: uide quaeso rectua ne sit: Mihi quidem hæ uere uidentur opiniones quae honestę: quae laudabiles: quae gloriosae: quae in senatu: quae apud populum: q in omni coetu: concilioq; proferendae sint. Ne idem non pudeat sētire quod pudeat dicere? Amicitiae uero locus ubi esse potest aut quis amicus esse cuiq;? Quem non ipsum

amet propter ipſum? Quid autem eſt amare ex quo no
men amiciciae ductum eſt niſi uelle bonis aliquem affici
q̃ maximis: etiam ſi ad ſe ex is nihil redeat? et prodeſt in
quis mihi in eo eſſe animo immo uideri fortaſſe eſſe enĩ
niſi eris non potes: Qui autem eſſe niſi te amor ipſe ce
perit? Quod non ſub dubia ratione utilitatis effici ſolet:
Sed ipſu₃ a ſe oritur: & ſua ſponte naſcitur: An n. ſequor
utilitatem manebit ergo amicicia tam diu q̃ diu ſaequet
utilitas: & ſi utilitas amicitiam conſtituet tollet eadem.
Sed quid ages tandem: ſi utilitas ab amicitia ut fit ſaepe
defecerit reliques? nequaquam iſta amicitia eſt retinebis
Qui conuenit? Quid enim de amicitia ſtatueris utilita
tis cauſa expetenda? uides ne? in odium ueniam. ſi amicũ
deſtitero tueri. Primo quid iſta res digna odio eſt? Num
quid eſt turpe niſi quod eſt? Si nequo incommodo affi
ciare: non reliques amicum tamen ue ſine fructu alligat?
ſis ut moriatur optabis: Quod ſi non modo utilitatem
tibi nullam afferet: ſed iacturae rei familiaris erunt faciun
dae: labores ſuſcipiendi ad eundum uitae periculum. an
ne tum quidem te reſpicies & cogitabis ſibi quęq; natum
eſſe & ſuis uoluptatibus. Vadem te ad mortem tyranno
dabis pro amico ut Pythagorrus ille facit Siculo tyranno
Aut Pylades quũ ſis: te dices eẽ Oreſtẽ ut moriare pro ami
co? Aut ſi eſſes Oreſtes Pyladem refelleres: te indicares: & ſi
id non probares quo minus ambo una necaremini: non
deprecare: faceres tu quidem Torquate haec omnia Nihil
enim arbitror magna laude dignum quod te praetermiſ
ſurum credam aut mortis aut doloris metu. Non quaerit
autem quid naturae tuae conſentaneum ſit: ſed diſcipli
nae ratio iſta quam defendis: praecepta quae didiciſti: q̃
probas funditus euertunt amicitiam quam uis eam Epi
curus ut facit in caelum efferat laudibus at coluit ipſe ami
cicias. Quaſi quis illum neget & bonum uirum & comẽ
& humanum fuiſſe: de ingenio eius in his diſputationi
bus non de moribus quaeritur. Sit iſta in graecorum leui
tate peruerſitas, qui maledictis inſectantur eos: a quibus

dé ueritate dissentiunt. Sed quãuis comis in amicis tuẽ
dis fuerit tamen si hec uera sunt nihil enim affirmo non
satis acutus fuit. ad multis se probauit & quidem in rem
fortasse: sed tamen: non grauissimum ẽ testimonium mul
titudinis i omni enim arte uel studio quauis scientia uel
in ipsa uirtute: optimum quicq; rarissimum est at mihi
quidem q; & ipse bonus uir fuit: & multi Epicurei fue
runt & hodie sunt: et in amiciciis fideles et in omni
uita constantes et graues nec uoluptate: sed officio cõ
silia moderantes hoc uidetur maior uis honestus et mi
nor uoluptatis: Ita enim uiuunt quidam ut eorum ui
ta refellatur oratio: atq; ut caeteri existimantur dicere me
quam facere sic hi mihi uidentur facere melius: quam di
cere. Sed hec nihil sane ad rem: Illa uideamus quae a te de
amicitia dicta sunt. E quibus unum mihi uidebar ab ip
so Epicuro dictum cognoscere amicitiam a uoluptate nõ
posse diuelli: ob eamq; rem colẽdã esse. q; sine ea tuto & siẽ
metu uiui non posset: nec iocunde quidem posset satis ẽ
ad hoc respondendum: Attulisti aliud humanius horũ
recentiorũ. nũquã dictum ab ipso illo quod sciam. Primo
utilitatis causa amicum expeti Quum autem usus accessi
sset tum ipsum amari propter se etiã omissa spe uolupta
tis hoc et si multis modis reprehendi potest: tamen acci
pio quod dat mihi enim satis est: ipsis non satis: nam ali
quando posse recte fieri dicunt nulla expectata nec quae
sita uoluptate. Posuisti autem dicere alios: foedus quoddã
inter se facere sapiẽtes quemadmodũ sint in se ipsos ani
mati: eodẽ modo sint erga amicos Id & fieri posse & sepe
esse factum & ad uoluptates percipiendis maxime perti
nere: hoc foedus facere si potuerunt faciant etiam illud ut
aequitatem modestiam uirtutes omnes per se ipsas gratis
diligant at uero si fructibus & emolumentis & utilitati
bus amicitias colemus: si nulla caritas erit: quae faciat ami
citiam ipsam sua sponte ui sua ex se & propter se expe
tendam: Dubium est qui fondos & insulas amicis anpo
poñãs: licet hic rursus ea cũ meõtes: quae optimis uerbis

ab Epicuro de laudibus amicitiae dicta sunt. Non quero quid dicat, sed quid conuenienter rationi possit & sententiae suae dicere: utilitatis causa amicitia est quaesita. Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas esse posse q̄ si tua sit puteolis granaria? Collige omnia quae soletis praesidii amicorum satis est tibi in te satis in legibus satis & in mediocribus amicitiis praesidium iam contemnere nō poteris: odium autem & inuidiam facile uitabis. Ad eas enim res ab Epicuro praecepta dantur & tamen non tātis uectigalibus ad liberalitatem utens eis sine hac Pyladea amicicia multoꝝ te beniuolētia praeclarē tuebere & munies. At quicum iocari seriaue ut dicitur quicū arcana: quicū oculta omnia: tecum optime deinde etiam cum mediocri amico Sed fac ista esse non importuna. quid ad utilitatē tantae pecuniae. Vides igitur si amicitiam sua caritate metiare nihil esse prestantius sin emolumento summas familiaritates prediorum fructuosorum mercede superari me ipsum igitur ames oportet nō meas si ueri amici futuri sumus Sed in rebus apertissimis nimium lōgi sumus. Perfecto enim et cōcluso nec uirtutibus nec amicitiis usq̄ locū esse si ad uoluptatem omnia referātur Nihil praeterea magnopere dicendum Attamē ne cui loco non uideatur esse responsum: Pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis summa philosophiae ad beate uiuendū refertur: Idq̄ unum expetentes hoīes se ad hoc studium contulerunt. Beate autem uiuere alii in alio uos in uoluptate ponitis: Item contra omnem infoelicitatem in dolore: Id primum uideamus beate uiuere quale uestrum sit. Atq̄ hoc dabitis ut opinor si modo sit aliquid beatum esse id oportere totum poni in potestate sapientis. Nam si amitti beata uita potest uita beata eē non pōt. Quis eni confidit semp illud sibi stabile & firmū pmāsuꝝ quod fragile & caducū sit? Qui aūt diffidet perpetuitati bonorum suorum: timeat necesse est ne aliquando amissis illis sit miser. Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest nemo igitur esse bea

tus potest. Neq; enim in aliqua parte: sed in perpetuitate
temporis uita beata duci solet. Neq; appellatur omnino
uita beata nisi confecta atq; absoluta: neq; postet quisq̃
alias beatus esse: alias miser. Qui enim æstimabit posse se
miserum esse beatus non erit. Nam quum semel est susce
pta beata uita tam permanet q̃ ipsa illa effectrix beatæ ui
tæ sapientia: Neq; expectat ultimũ tempus ætatis quod
Crœso scribit Herodotus præceptum a Solone. Etenim
quẽadmodum tute dicebas: negat Epicurus diuturnitatẽ
quidem temporum ad beate uiuendũ aliquid afferre nec
minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis quã
si illa sint sempiterna hæc dicuntur inconstãtissime: quũ
enim summũ bonũ in uoluptate ponat: negat infinito tẽ
pore aetatis uoluptem fieri maiorẽ q̃ finito atq; modi
co. Q ui bonum omñe in uirtute ponit: Is potest dicere
perfici beatã uitã perfectione uirtutis negat enim sũmo bo
no afferre incrementum diem. Qui ãt uoluptate uitã effici
beatam putabit. qui sibi is conueniet: si negabit uolupta
tem crescere longĩquitate? Igitur ne dolorem quidez. An
dolor longissimus quisq; miserrimus? uoluptatem non
optabiliorem diuturnitas facit? Q uid est igitur cur ita
semper deum appellet Epicurus beatum & æternum? dẽ
pta enim æternitate nihilo beatior Iuppiter: quam Epi-
curus uterq; enim summo bono fruitur idest uoluptate.
At enim hic etiam dolore aut eum nihil facit: ait enim se
se si uratur Q uam hoc suaue dicturum qua igit̃ re a deo
uincitur si æternitate non uincitur? In qua quid est boni
præter summam uoluptatem & eam sempiternã? Q uid
ergo attinet gloriose loqui nisi constanter loquare? In uõ
luptate corporis ad eam si uis animi idum ea ipsa ut uul
tis sit quod & corpore situm est uiuere beate. Quid istam
uoluptatem perpetuam quis potest praestare sapienti nã
quibus rebus efficiuntur uoluptates hae non sunt i pote
state sapientis nõ enim i ipsa sapientia positũ ẽ beatũ eẽ
sed in his rebus quas sapientia comparat ad uoluptatem
Totum autem id externum: & quod externum: Id in casu

eſt:Ita ſit beatae uitae domina fortuna:quam Epicurus ait
exiguam interuenire ſapienti.Age inquies iſta parua ſunt
ſapientem locupletat ipſa natura cuius diuitias Epicurus
ipſe parabiles eſſe docuit.Haec bene dicuntur:nec ego re
pugno ſed inter ſe ipſa pugnat.Negat.n.tenuiſſio uictu.i.
contemptiſſimis aeſcis & potionibus minorem uolupta
tem percipi: q̄ rebus exquiſitiſſimis ad epulandum huic
ego ſi negaret quidq̄ intereſſe ad beatae uiuendum quali
utereretur uictu:concederem:laudarē etiam uerum enim
diceret.Idq;.Socratem:qui uoluptatem nullo loco nume
rat audio dicētem cibi condimentum eſſe famem:potioiſ
ſiti ſed qui ad uoluptatem omnia referens uiuit ut Gal-
lonius ut frugi ille Piſo non audio nec enim cum quid
ſentiat dicere exiſtimo.Naturales diuitias dixit parabiles
eſſe quod paruo eſſet natura contenta certe niſi uoluptatē
tanti aeſtimaretis.Non minor īquit uoluptas percipitur
ex uiliſſimis rebus:q̄ ex praecioſſiſſimis hoc eſt non mo
do cor non habere:ſed ne pallatum quidem. Qui enī
uoluptatem ipſam contemnunt his licet dicere ſe accipen
ſerem menae bon anteponere.Cui uero in uoluptate ſum
mum bonum eſt:huic omnia ſenſu:non ratione ſunt iu
dicanda:eaq; dicenda optima quae ſunt ſuauiſſima: uerū
iſto modo conſequatur ſummas uoluptates non modo
paruo:ſed ferme nihilo ſi poteſt.Sit uoluptas non minō
in Haſturtio illo quo ueſci perſas eſſe ſolitos ſcribit Xe-
nophōq̄ in ſyracuſanis menſis:quae a Platone grauiter
uituperantur:ſit inquam tamen facilis quam uultis com
peratio uoluptatis.Quid de dolore dicemꝰ? cuius tanta
tormenta ſū ut in his beata uita(ſi modo dolor ſummū
malū ē)eē nō poſſit ipſe enim Metrodorus pene aliter q̄
Epicurus beatum eſſe deſcribit his fere uerbis:quū corpus
bene conſtitutū ſit:& ſit exploratū ita futurū. An id ex
ploratum cuiq̄ poteſt eſſe quo modo ſeſe habiturū ſit cor
pus:non dico ad annum:ſed ad ueſperam? Dolor igitur
.i.ſummum malum metuētur ſemper etiam ſi non aderit
Iam enim adeſſe poterit.Qui poteſt igitur habitare i bea

tã uitã summi mali metus? traditur inquit ab Epicuro ra
tio negligendi doloris: Iam ipsum absurdum: maximum
malum negligi. Sed quae tandem ista ratio est? Maximus
dolor inquit breuis est primum quid tu dicis breue: dem̃
dolorem tam maximum? Q id enim sumus dolor: plures
dies manere non potest? uide ne etiam menses: nisi forte
eum dicis qui simulatq; arripuit interficit. Q uis istũ do-
lorem timet? Illum mallem leuares: quo optimum atq;
humanissimum uirum. GN. octauiũ. M filiũ familiarem
meum confici uidi nec uero semel: nec ad breue tempes s;
& saepe plane & diu. Quos dii immortales ille quum oẽs
artus ardere uiderentur cruciatus perferebat: Nec tamen
miser esse sed quia summum id malum non erat tãtũmo
do laboriosus uidebatur: At miser si in uitiosa: & flagitio
sa uita afflueret uoluptatibus. Q d aũt magnum dolorẽ
breuem: longinquum leuem esse dicitis id non intelligo
quale sit: Video enim & magnos & eosdem bene longin
quos dolores: Quaedam alia toleratio est uerior qua uti
uos non potestis: qui honestatem ipsam per se non ama
tis. fortitudinis quaedam praecepta sunt ac pene leges: q̃
effeminari uirum uetãt in dolore. Quam ob rem turpe
putandum est nõ dico dolore nã id quidẽ est interdũ ne
cesse: Sed saxũ illud lemniũ clamore Philoctetaeo fune-
stare: quod eiulatu: & quaestu: gemitu: fremitibus resonã
do mutũ flebiles uoces refert: huic Epicurus comparet se
& si potest: cui uipereo morsu uenae uiscerum ueneno im
butae tetros cruciatus ciẽt: Sit Epicurus Philocteta si gra
uis dolor breuis: At iam decimũ annum in spelunca ia-
cet: Si longus leuis dat enim interualla: & relaxat. Primũ
non spe quae deinde est ista relaxatio: quũ & praeteriti do
loris memoria recens est: & futuri atq; īpudẽtis torquet ti
mor? moriatur inquit fortasse id optimum: Sed ubi illud
plus semper uoluptatis? si enim ita est uide ne facinus fa
cias: quum mori suadeas potius. Ergo illa dicantur tur-
pe esse uiro debilitari: dolore frangi: succumbere nam ista
uestra si grauis breuis: si longus leuis dictata sunt uirtutis

magnitudinis animi:patientiae: fortitudinis fomentis: dolor mitigari solet. Audi ne longe abeam moriens:qd dicat Epicurus: et intellige facta eius cum dictis discre pare:Epicurus hermi salutem. Quum ageremus inquit uitae beatum & eundem supremum diem: scribebamus haec tanti autem morbi aderant uesicae & uiscerum ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere:Ecce mi serum hominem :si dolor summum malum est dici alit non potest:sed audiamus ipsum: Compensabatur tamen inquit cum his omnibus animi laetitia quam capiebam memoria rationū:inuentorumq; nostrorū:Sed tu ut dignū tua erga me & erga philosophiam uoluntate ab adolescē tulo susceptaisac ut Metrodori tueare liberos:non ego iam Epaminundae non Leonidae mortem: hui9 morti anpono: quorq; alter quum uicisset Lacedemonios apud mantineā simulatq; ipse grraui uulnere exanimari uideret se ut pri mū despexit quaesiuit salu9 ne esset clype9 quum saluū esse flentes sui respondissent rogauit essent ne fusi hostes quūq; id quoq; ut cupiebat audiuisset euelli iussit eam qua erat transfixus hastam ita multo sanguine profuso ī laetitia & uictoria est mortuus:Leonidas autem rex Lace demoniorum se i thermophlis trecentosq; eos quos edu xerat spartha quum esset proposita aut fuga turpis : aut gloriosa mors:opposuit hostibus. Praeclare mortes sunt imperatoriae philosophi autem in suis lectulis plerumq; moriuntur Refert tamen q̄ sibi uidetur eē morienti ma gna laus compensabatur inquit cū summis dolorib9 lae ticia. Audio equidem philosophi uocem Epicure sed qd tibi dicendū sit oblitus es primum enim si uera sunt ea quorum recordatione te gaudere dicis:hoc est si uera sūt tua scripta & inuenta:gaudere non potes. Nihil enim iā habes quod ad corpus referas. Est autem a te semper dictū nec gaudere quēquā nisi propter corpus nec dolere prae teritis inquit gaudeo quibusnam praeteritis:si ad corpus pertinentibus rationes tuas te uideo compensare cum istis doloribus:non memoriam corpore praeceptarum uo-

luptatum. Si autem ad animum: falsum est quod negas animi ullum esse gaudium quod non referatur ad corpus: cur deinde Metrodori liberos commendans: quid isto tuo egregio officio: & tanta fide sic enim existimo ad corpus refers? Huc & illuc Torquate uos uersetis licet: nihil in hac praeclara epistola scriptum ab Epicuro congruens & conueniens decretis eius reperietis. Ita redarguitur ipse a sese: Veniuntque scripta eius probitate ipsius ac moribus: Nam ista commendatio puerum memoria & caritas amicitiae summorum officiorum in extremo spiritu conseruatio indicat innatam esse homini probitatem gratuitam non inuitatam uoluptatibus nec praemiorum mercedibus euocatam Quod enim testimonium maius quaerimus: quae honesta et recta sint ipsa esse optabilia per sese: Quum uideamus tanta esse officia morientis. Sed ut Epistolam laudandam arbitror: eam quam modo totidem fere uerbis interpretatus sum: quamquam ea cum sententia eius philosophi nullomodo congruebat: sic eiusdem: testamentum non solum philosophi grauitate sed etiam ab ipsius sententia iudico discrepare scripsit enim & multis saepe uerbis & breuiter apteque in eo libro quem modo nominaui mortem nihil ad nos pertinere. Quod enim dissolutum sit id esse sine sensu. Quod autem sine sensu sit: Id nihil omnino ad nos pertinere: hoc ipsum elegantius poni: meliusque potuit. Nam quod ita positum est quod dissolutum sit id esse sine sensu. Id eiusmodi est ut non satis plane dicat quid sit dissolutum: sed tamen intelligo quid uellit Quaero autem quid sit quod cum dissolutione i. morte sensus omnis extinguatur: & quum reliqui nihil sit omnino quod pertineat ad nos tam accurate: tamque diligenter caueat: & sanciat ut Anthinomachus & Thimocrates haeredes sui de haermie sententia dent quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis mense gamelione. Itemque omnibus mensibus uicessimo die lune dent ad eorum epulas: qui secum una philosophati sintiunt & sui & Metrodori memoria colatur Haec ego non possum dicere non esse hominis & belli &

humani: sapientis uero nullo modo: physici præsertim quē se ille uult putari ullū esse cuiq̄ diē natalem. Quid? uere ne potest esse dies saepius qui semel fuit? Certe nō potest. an eiusdēmodi? ne id quidem si cum multa annorum intercesserint millia & oīum siderum eodem unde profecta sint fiat ad unum tempus reuersio. Nullus est igitur cuiusq̄ dies natalis. At habetur & ego scilicet id nesciebam. Sed ut sit etiam ne post mortem coletur: Idq; testamento cauebitis: qui nobis quasi oraculum ediderit: nihil post mortem ad nos pertinere? Hæc non erant eius qui innumerabiles mundos: infinitasq; regiones quarum nulla eēt ora nulla extremitas mente peragrauisset. Nunquid tale Democrit9 ut alios omittam. Hunc appello quē ille unū secutus est? Quod si dies notandus fuit: eumne potius quū natus? an eum quo sapiens factus est? non potuit inquies fieri sapiens nisi natus esset & isto modo ne si aīa quidem eius natata non esset res tota Torquate non doctorum hominum uelle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis: quos quidē dies quemadmodum agatis: in quantam hominum facētosam urbanitatem īcurratis non dico. Nihil opus est litibus tantum dico magis fuisse uestrum agere Epicuri diem natalem quam illū testamento cauere ut ageretur sed ut ad propositum reuertamur: De dolore enim quum diceremus: ad istam epistolam delati sumus: nunc totum illud concludi sic licet. Qui in summo malo: est iste quum in eo est non est beatus? Sapiens autem semper beatus est. & est aliquando in dolore. Non est igitur summum malum dolor. Iam illud quale tandem est bona præterita non effluere sapienti mala meminisse non oportere. Primum in nostra ne potestate est Quid meminerimus? Themistocle quidem quūm ei Simonides aut quis alius artem memoriæ polliceretur: obliuionis inquit mallem. Nam memini etiam quæ nolo obliuisci non possum quæ uolo Magno hic ingenio: Sed res se tamen sic habetut nimis imperiosi philosophi sit uetare meminisse. Videsne ista Manliana

uestra ut maiora & si imperes quod facere non possim: qd
si etiam iucunda memoria est praeteritorum malorum ut
prouerbia non nulla ueriora sint quam uestra dogmata.
Vulgo enim dicitur iucundi acti labores: Nec male Euri
pides concludam si potero latine graecum enim hūc uer
sum nostris omnes. Suauis est laborum preteritorum me
moria: Sed ad bona praeterita redeamus Q uae si a nob
talia dicerentur: qualibus. C. Marius uti poterat. ut expul
sus egens in palude demersus: Tropheorum recordatiōe
leuaret dolorem suum audirem & plane probarem. Nec
enim absolui beata uita sapientis: nec ad exitum perduci
poterit si prima quaeq; bene ab eo consulta atque facta ip
sius obliuione obruerentur: Sed uobis uoluptatum perce
ptarum recordatio beatam uitam facit & quidem corpoꝛ
perceptarum. Nam si quae sunt aliae: falsum est omnis aī
uoluptates esse e corporis societate. Corporis autem uolu
ptas etiam si praeterita delectat: non intelligo cur Aristote
les Sardanapali epigramma tantopere derideat: In quo
ille rex Syriae glorietur se omnes secum libidinum uolu
ptates abstulisse quod enim ne uiuus quidem inquit diu
tius sentire poterat dum uita fruebatur Q uomodo id
potuit mortuo permanere: fluit igitur uoluptas corporis
& prima quaeq; auolat ut iaciebat saepiusq; relinquit cau
sas poenitendi q̄ recordandi. Itaque beatior Africanus cū
patria illo modo loquens. Desine Roma tuos hostes reli
qua que p̄claire neque tibi monumenta: mei peperere
labores laboribus hic praeteritis gaudet tu iubes uolupta
tibus hic se ad ea reuocat e quibus nihil unquam retule
ris ad corpus tu totus haeres in corpore. Illud autem ipm
qui obtineri potest quod dicitis omnes animi & uolupta
tes & dolores ad corporis uoluptates ac dolores pertinere
Nihil ne te delectat unquā (uideo quicum loquar) Te igit
Torquate ipsum per se nihil delectat. Omitto dignitatem
honestatē spē ipsam uirtutum: de quibus ante dictum est
haec leuiora ponam: poema. & orationem quum aut
scribis aut legis: quum omnium factorum: quum regio-

nũm con quiris historiam: signum tabula locus: amoenius ludu ucnario uilla luculli (nam si tuam dicerem latebram haberes ad corpus dicẽtes pertinere Sed ea quae dixi ad cõpus ne refers An ẽ aliquid quod sponte delectet. Aut ptinacissimus fueris si in eo perstiteris ad corpus ea quae dixi referre: aut deserueris totam Epicuri uoluptatem si negaueris: Q uod uero late disputatum est maiores esse uoluptates & dolores animi q̃ corporis: quia trium temporum particeps animus sit: corpore autem praesentia solum sentiatur qui probari potest. Vt is q̃ propter me aliquid gaudeat animo uoluptas oritur propter uoluptatem corporis: & maior est animi uoluptas q̃ corporis Ita fit ut gratulator laetior sit q̃ is cui gratuletur: sed dum efficere uultis beatum sapientem quum maximas animo uoluptates percipiat: omnibusq; partibus maiores q̃ corpore: quid occurrat non uidetis animi enim quoq; dolores percipiet omnibus partibus maiores corpore: Ita miser sit aliquando necesse est is quẽ uos beatum semper uultis esse nec uero id dum omnia ad uoluptatem: doloremq; referetis efficientis unquam Q uare aliquid aliud Torquate hominis summum bonum repetiendum est. Voluptatem bestiis concedamus: quibus uos de summo bono testibus uti soletis. Quid si & bestiae multa faciunt duce sua quaeque natura partim indulgenter uel cũ labore ut in gignendo: in educando perfacile appareat aliud quidam his propositum non uoluptatem. Cicures & cursu & peregrinatione laetantur: cõgregatione aliae coetũ quodãmodo ciuitatis imitantur: Videmus in quodam uolucrum genere non nulla indicia pietatis cognitionem: memoriam: In multis & disciplinã ergo in bestiis erunt secreta a uoluptate humanarum quaedam simulacra uirtutum: In ipsis hominibus uirtus nisi uoluptatis causa nulla erit? & homini qui caeteris animantibus plurimum praestat praecipue a natura nihil datum esse dicemus? nos uero siquidem in uoluptate sint omnia: longe multumq; superamur a bestiis quibus

ipsa terra fundit ex sese pastus uarios: uariae que abundã tes nihil laborantibus: nobis autem aut uix: aut ne uix q̃dem suppetunt multo labore quaerentibus nec tamẽ ullo modo summum pecudũ bonum & hominis idem mihi uideri potest. Quid enim tanto opus est instrumento ĩ optimis artibus comparandis? Quid tanto concursu optimorum studiorum: tanto uirtutum comitatu: si ea nullam ad aliam rem nisi ad uoluptatem conquiruntur? Vt si Xerxes quum tantis classibus: tantisq; equestrib9 & pedestribus copiis: Hellesponto iuncto Athone perfosso maria ambulauisset: terramq; nauigasset: Si cum tanto impetu in graeciam uenisset: causam eius quis ex eo quaereret tãtarũ copiarum tãtiq; belli mel se afferre ex hymeto uoluisse diceret certe sine causa uideretur tanta conat9 sic nos sapientem plurimis & grauissimis artibus atque uirtutib9 instructum & ornatum: non ut illum: maria pedibus peragrantem classibus montes: sed omne caelum totamq; cũ uniuerso mari terram mente complexum uoluptatem petere si dicemus: mellis causa dicemus tanta molitum. Ad altiora quaedam & magnific:tiora mihi crede: Torquate nati sumus nec id ex animi solum partibus: in quibus inest memoria rerũ innumerabilium in te quidem infinita inest coniectura consequentium non multum a diuinatione differens: In est moderator cupiditatis pudor in est ad humanam societatem iustitiae fida custodia: Inest imperpeciendis laboribus: adeundisq; periculis firma & stabilis doloris mortisq; contẽptio. Ergo haec ĩ animis: tu autem & mẽbra ipsa sensusq; cõsidera: qui tibi ut reliquae corporis partes: non comites solum uirtutũ: s; ministri & uidebantur. Quid si in ipso corpore multa uoluptati p̃ponenda sunt: ut uires ualitudo: uelocitas: pulchritudo. Quid tãdẽ in animis censes. in quibus doctissimi illi ueteres inesse quiddã caeleste & diuinum putauerunt? Quod si esset in uoluptate summum bonũ (ut dicitis) optabile esset in uoluptate maxima: nullo internallo interiecto dies noctesq; uersari. quum omnes sensus dulcedine oĩ quasi

perfusi mouerentur. Quis est autem dignus nomine ho
minis qui unum diem totum uelit esse in isto genere uo
luptatis: Cyrenaici quidem non recusant: uestri hec uere
cundius: Illi fortasse constantius: Sed lustremus animo
non as maximas artes quibus qui carebant inertes a ma
ioribus nominabantur. Sed quaero num existimes: non
dico Homerum: Archilochum: Pindarum: Sed Phidiam:
Polycletum: Zeuxin ad uoluptates suas artes direxisse
Ergo opifex plus sibi proponet ad formarum: q̃ ciuis
excelliens ad factorum pulcritudinem: Quae autem ē
alia causa erroris tanti tam longe lateque diffusi: nisi
quod is qui uoluptatem summum bonum esse decernit
non cum ea parte animi in qua inest ratio atq; consiliū
sed cum cupiditate: idest cum leuissima parte deliberat
Quaero enim ex te si sunt dii: ut uos etiam putatis qui
possunt esse beati: quum uoluptates corpore percipere nō
possunt aut si sine eo genere uoluptatis beati sunt cur simi
lem animi usum in sapiente esse nolitis? lege laudationes
Torquate non eorum qui sunt ab homero laudati: non
Cyri: non Agesilai: non Aristidis: non Temistoclis: non
Philippi: non Alexandri: lege nostrum hominum lege
uestrae familiae neminem uidebis ita laudatum: ut arti
fex callid9 comparandarum uoluptatem diceretur: nō elo
gia monumentorum id significant: uelut hoc ad portam
ore uno plurimae consentiunt gentes Populi primarium
fuisse uirum: id ne concessisse de Calatino plurimas gen
tes arbitramur: primarium populi fuisse: q; praestantissi-
mus fuisset in conficiendis uoluptatibus? Ergo in his
adolescentibus bonam spem esse dicemus & magnam in
dolem: quos suis commodis inseruituros: & quid ipsis
expediat facturos arbitramur? Nonne uidemus quanta
perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confu
sio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quae sunt uincla
concordiae. Nec enim si tuam ob causam cuiquam com-
modes beneficium illud habendum est: sʒ faeneratio: nec
gratia deberi uidetur ei: qui suaʒ ob causam commodaue

rit.Maxlmas nero uirtutes iacere omnes necesse est:uolu ptate dominãte sũt & turpitudines plurimae quae nisi ho nestis natura plurimum ualeat cur nõ cadãt in sapientẽ non est facile defendi.Ac ne plura cõplectar sũt enim innu merabilia:bene laudata uirtus uoluptatis additus interclu dat necesse est.Quod iam a me expectare noli Tute intro spice i mentem tuam ipse:eamq; omni cogitatione pertrã ctans percontare ipse te:perpetuis ne malis uoluptatibus perfluens in ea quã saepe usurpabas tranquillitate degere oẽm aetatem sine dolore assumpto & illo quod uos qui- dẽ adiũgere soletis:sed fieri nõ põt sine doloris metu. An quũ de oĩbus gentibus optĩe merere:quũ opẽ indigenti- bus salutem que ferres:uel Herculis perpeti erumnas: sic enim maiores nostri labores non fugiendos: tristissimo tñ uerbo aerumnas etiã ut uideo nominauerunt: exigerẽ ex te:cogeremque ut responderes:nisi uererer ne Herculẽ ipsũ ea quae pro salute gentium summo labore gessisset: uoluptatis cã gessisse diceres. Quae quũ dixissem.habeo inquit Torquatus ad quos ista referam & quãquam ali- quid ipse poteram:tñ inuenire malo paratiores familiares nostros.Credo Syronẽ dicis & Polydemũ:cũ optimos ui ros tum doctissimos homines.Recte inquit intelligis age iniquã:sed erat equius Triarium aliquid de nr̃a dissẽsione iudicare.Immo inquit arridens iniquũ hac quidẽ de re: Tu enim ista lenius hic stoicorũ more nos uexat.Tũ Tria rius post hac quidẽ inquit audacius nam haec ipsa mihi erunt in promptu quae modo audiui:nec ante aggrediar: q̃ te ab istis quos dicis instructũ uideo.Quae quũ essent dicta finẽ fecimus & ambulandi & disputandi.

Explicit Liber secundus
Incipit Tertius Liber.

OLVPTATEM QuIDEM BRVTE SI
ipsa pro se loquatur:nec tam pertinaces ha-
beat patronos:concessuram arbitror conui-
ctam superiore libro dignitati:& enim sit im
pudens:si uirtuti diutius repugnet: Aut si honestis iu
cunda anteponat:aut pluris esse contendat dulcedinem
corporis:& titillantem ex ea re natam letitiam:q̄ grauitatē
animi atque constantiam. Quare illam quidem di
mittamus:& suis se finibus tenere iubeamus:ne blandi-
tiis eius illecebrisq; impediatur disputandi seueritas.
Quaerendum est enim ubi sit illud summum bonum:
quod reperire uolumus quoniam etiam uoluptas ab eo
remota est: & eadem fere contra eos dici possunt: qui
uacuitatem doloris finem bonorum esse uoluerunt. Nec
uero ita ullum probetur summum bonum ut uirtute
careat: qua nihil possit esse praestantius. Itaque q̄q̄ i
eo sermone: qui cum Torquato est habitus non re
missi fuimus:tamen haec acrior ē cū stoicis parata conten
tio. Quae enim de uoluptate dicuntur ea nec acutissi
nec abscondite differuntur. Neq; enim qui defendunt eā
uersuti in differendo sunt nec qui contra dicunt causam
difficilem repellunt. Ipse etiam dicit Epicurus:nec argu-
mentandum quidem esse de uoluptate:quod sit positum
eius iudicium in sensibus:ut commoneri nos satis sit ni
hil attineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in utrā
q; partem disputatio. Nec enim i Torquati sermone quic
q̄ implicitum:aut tortuosum fuit:nostraq; ut mihi uidet
dilucida oratio. Stoicorum aūt non ignoras q̄ sit subtile
& spinosum potius differendi genus. Idq; cum graecis:
tum magis nobis:quibus etiam uerba parienda sunt: in
ponenda q; noua nouis rebus nomina. Quod quidem ne
mo mediocriter doctus mirabitur:cogitans in omni ar

te:cuius usus uulgaris communisq; non sit multam noui tatem nominum esse:quum constituantur earum rerum uocabula quae in quaq; arte uersentur. Itaque & dialecti ci & physici uerbis utuntur iisquae ipsi graeciae nota non sunt Geometrae uero:Musici:Grammatici etiã more quo dam loquitur suo. Item ipsae rhetorum artes quae sunt totae forenses atque populares:uerbis tamen in dicendo quasi priuatis utuntur ac suis. Atq; ut omittam has artes elegantes & ingenuas:nec opifices quidem tueri sua arti ficia possent nisi uocabulis uterentur nobis incognitis usi tatis sibi. Quin etiam agricultura quae ab horet ab omni politiore elegantia:tamen eas res in quibus uersatur nomi nibus notauit nouis quo magis hoc philosopho facien dum est. Ars est enim philosophia uitae de qua disserens arripere uerba de foro non potest. Q namq; ex omnibus philosophis Stoici plurima nominauerunt Zeno quoq; eorum princeps:non tam rerum inuentor fuit;quam. no uorum:uerborum:quod si in ea lingua:quam plerięq; ube riorem putant:concessum a graecia estiut doctissimi ho mines de rebus non peruulgatis inusitatis uerbis uteren tur. Q uanto id uel nobis magis est concedendum qui ea nunc primum audemus attingere: & si quod saepe di ximus:& quidem cum aliqua quaerela non graecorum modo sed etiam eoru; qui se graecos magis q̃ nostros ha beri uolunt nos non modo non uinci a graecis uerborũ copia sed esse in ea etiam superiores:elaborandum est ut hoc non in nostris solum artibus:sed etiam in illorum:ip sorum consequamur. Q uamq̃ ea uerba quibus ex insti tuto ueterum utimur:pro latinis:ut philosophia:ut rheto rica dialectica:grammatica:geometria:musica:& astrolo gia:q̃q; latine ea di i poterant tamen quoniam usu perce pta sunt nostra ducamus:atque haec quidem de rerum nominibus:de ipsis rebus autem saepenumero Brute ue reor ne reprehendar:quum haec ad te scribam: qui tũ in philosophia:tum in optimo genere philosophiae tantum processeris:quod si facerem:quasi te erudiens iure repre

henderet:sed ab eo plurimum absum. Neq; ut ea cogno
scas:quæ tibi notissima sunt:ad te mitto:sz quia facillime
in nomine tuo acquiesco:& quia te habeo equissimum
eorum studiorum:quæ mihi communia tecum sunt:æsti
matorem & iudicem. Attendes igitur ut soles diligenter
eamq; controuersiam diiudicabis:quæ mihi fuit cū auū
culo tuo diuino:ac singulari uiro. Nam in Tusculano
quum essem uellemq; e Bibliotheca pueri Luculli quibus
dam libris uti ueni in eius uillam ut eos ipse ut solebam
inde promerem:quo quum uenissem. M. Catonem:quem
ibi esse nesciebam uidi in Bibliotheca sedentem multis cir
cumfusum Stoicorum libris:erat enim in eo:ut scis: inex
hausta auiditas legēdi:nec satiari poterat. Quippe q̄ nec re
prehensionem quidem uulgi inanem reformidans in ip
sa curia soleret legere sæpe:dum senatus cogeretur Nihil
opere reip. detrahens:quo magis:tum in summo ocio:
maximaq; copia quasi helluo librorum: si hoc uerbo:tam
in clara re utendum est:uidebatur. Quod quum accidisset
ut alter alterum:nec opinato uiderem⁹:surrexit statim:de
inde prima illa quæ in congressu solemus: Quid tu in
quit huc a uilla enim credo:& si ibi te esse ipse scisissem:
ad te ipse uenissem heri:Inquam ludis commissis ex ur
be profectus ueni ad uesperam:causa enim fuit huc ueni
endi:ut quosdam hinc libros promerem:& quidem Ca
to hanc totam copiam iam Lucullo nostro notam esse
oportebit nam his libris eum malo quam reliquo orna
tu uillæ delectari. Est enim mihi magnæ curæ:q̄q̄ quidē
hoc ꝓprium tuum munus est:ut ita erudiatur ut & patri
& Scipioni nostro:& tibi tam ꝓpinquo respondeat. La
boro autem non sine causa nam & aui eius memoria
moueor:Nec enim ignoras quanti fecerim Scipionem:q̄
ut opinio mea fert in principibus iam esset si uiueret: &
Lucullus mihi uersatur ante oculos uir tum omnibus ex
cellens:tum mecum & amicicia:& omni uoluntate sentē
tiaque coniunctus. Præclare inquit facis quum & eo
rum memoriam tenes. Quorum uterq; tibi testamen-

e

to liberos suos commendauit:& puerum diligis. Q_d autem meum munus dicis:non equidem recuso sed te adiũgo socium:addo etiam illud :multa iam mihi dare signa puerum & pudoris:& ingenii .sed etatem uides : uideo equidem in:quam :sed infici tamen iam debet his artib9 quas si dum est tener combiberit:ad maiora ueniet paratior sic equidem diligentius saepiusq; ista loquemur inter nos agemusq; communiter:sed residamus inquit si placet. Itaq; fecimus tum ille tu autem quum ipse tãtum librorum habeas quos hic tandẽ requiris cõmentarios. Q_uosdã inquã Aristotelicos : quos hic sciebam esse ueni: ut auferrem quos legerem dum essem ociosus quod quidem nobis:ut scis non saepe contingit. Quã uellem inquit:ut te ad Stoicos inclinasses:erat enim si cuius q̃ certe tum nihil praeter uirtutem in bonis ducere. Vide ne magis inq̃ tum fuerit:cum re idem tibi quod mihi uideretur non noua te rebus nomina imponere ratio enim nostra consentit oratio pugnat:minime uero inqt ille consentit. Q_uicquid enim praeter id quod honestũ sit expetendum esse dixeris:in bonisque numeraueris : & honestum ipsum quasi uirtutis lumen extinxeris :& uirtutem penitus euerteris. Dicuntur ista Cato magnifice inq̃ sed uides ne uerborum gloriam tibi cum Pyrrone & cum Aristone:qui omnia exequent esse communem. De quibus cupio scire quid sentias: Ego ne queris inquit scire quid sentiam? Q_uos bonos uiros fortes iustos: moderatos:aut audiuimus in republica fuisse aut ipsi uidimus: qui sine ulla doctrina naturam ipsam secuti multa laudabilia fecerunt eos melius a natura institutos fuisse q̃ institui potuissent a philosophia:si ullam aliam probauissent p̃ter eam quae nihil aliud in bonis habet nisi honestũ nihil nisi turpe ĩ malis. Caeterae philosophorum disciplinae oĩno alia magis alia minus:sed tñ oẽs que rem ullam uirtutis expertem:aut in bonis:aut in malis numerent eas non modo nihil adiuuare arbitror nec affirmare quo me

liores sumus: sed ipsam deprauare naturam: nam si hoc nõ obtineatur id solũ bonum esse: quod honestum sit: nullo modo probari possit beatam uitam uirtute effici. quod si ita sit an opera philosophiae sit danda nescio Si enĩ aliquis sapiens miser esse possit: nae ego istam gloriam: memorabilemq; uirtutem non magni aestimandam putem. Quae ad huc Cato a te dicta sunt: eadem inquã dicere posses: si sequere Pyrronem aut Aristonem: nec enĩ ignoras his istud honestum non summum modo: sed & ut tu uis solum bonum uideri. Quod si ita est sequitur id ipsum: quod te uelle uideo: Omnes semper beatos esse sapientes Hos ne igitur laudas: & hanc eorum inquã sententiam sequi nos censes oportere. Minime uero istorum quidem inquit. Quum enim uirtutis hoc propriũ sit earum rerum quae secundum naturam sint habere delectum: qui omnia sic exaequarunt: ut in utranque partem ita paria redderent: ut in nulla selectione uterentur eius uirtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem inquam optime dicis Sed quaero non ne tibi faciendum idẽ sit nihil dicenti bonũ: quod non rectum honestũq; sit reliquarum reliquarum discrimen omne tollenti: si quidẽ inquit tollerẽ sed reliquo quonã modo inquã si una uirtus unũ istud quod honestũ appellas: rectũ laudabile: decorum est (erit enim notius quale sit plurimis notatũ uocabulis idẽ declarantibus) id ergo inquã si solum est bonum quid habebis praeterea quod sequare ut si nihil malũ nisi qđ turpe in honestũ indecorũ prauum flagitiosũ fedum: ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus qđ praeterea dices esse fugiendũ; non ignoranti inquit tibi quid sum dicturus: Sed aliquid ut ego suspicor: ex mea breui responsione arripere cupienti: non respondebo ad singula: explicabo potius quoniam ociosi sumus nisi alienum putas totã Zenonis Stoicorũq; sententiam. Minime id quidem inq̃ alienum: multumque ad ea que rimus explicatio tua ista profecerit: experiamur igitur inquit & si habet haec stoicorum ratio difficilius

quiddam & obscurius. Nam quum in graeco sermone
ue hec ipsa quōdam rerum noīa nouatum uidebantur
quae nunc consuetudo diuturna triuit. Quid eēses in la
tino fore faciendū: faciēdū id quidē est in quam Si .n. ze
noni licuit: quum rem aliquam inuenisset inusitatam
inauditum quoque ei rei nomen imponere cur non
liceat Catoni: Nec tamen exprimi uerbum exuerbo nec
esse erit ut interpretes indiserti solent: quum sit uer-
bum quod idem declaret magis minus ue usitatum
equidem soleo etiam quod uno graeci si aliter non possū
idem pluribus uerbis exponere: & tamē puto concedi no
bis oportere: ut graeco uerbo utamur si quando minus
occurret latinum ne hoc Ephipiis: & Acratophoris potiꝰ
q̄ Proegmenis & Apoproegmenis cōcedatur. Quāq̄ haec
quidem preposita recta & reiecta dicere licebit. Benefacis
inquit: q̄ me adiuuas: & istis quidem quae modo dixisti
utar potius latinis: In caeteris subuenies: si me haerentem
uidebis. Sedulo inquam faciā sed fortuna fortis: quare
conare quaeso: quid enim hoc possumus agere diuinius
Placet his inquit quorum ratio mihi probatur: simulatq̄
natum sit animal (hinc enim est ordiendū) ipsū sibi cō
ciliari & commendari ad se conseruandum: & ad suum
statum & ad ea quae conseruantia sunt statum eius di
ligenda alienari autem ab interitu: iisque rebus quae in
teritum uideantur afferre: Id ita esse sic probant: q̄ ante
q̄ uoluptas aut dolor attigerit: salutaria appetant parui:
aspernenturq̄ contraria. Quod non fieret nisi statū
suum diligerent: interitum timerent fieri autē non poss&
ut appeterent aliquid nisi sensū haberēt eoq̄ se & sua dili
gerent ex quo intelligi debet: prīcipiū ductum esse a se
diligendi in principiis autem naturalibus diligendi sui
plerique Stoici non putānt uoluptatem esse ponen-
dam: Quibus ego uehementer assentior ne si uolu-
ptatem natura posuisse in his rebus uideatur: quae prīae
appetuntur: multa turpia sequātur satis esse autem argu
menti uidetur quamobrem illa que natura prima sunt

ascita natura diligamus. Quod est nemo quin quum utrumuis liceat aptas malit & integras omnes partes corporis: quam eodem usu iminutas & detortas habere. Cognitiones autem uel si haec uerba minus placent: aut cinius intelligantur: Catalepsis appelemus: licet eas igitur ipsas propter se assciscendas arbitramur: quod habeant quiddam in se quasi complexum & continens ueritatem: id autem in paruis intelligi potest quos delectari uideamus: si etiam si eorum nihil intersit: si quid ratione per se ipsi inuenerunt: Artes etiam ipsas propter se assumendas putamus: tum quia sit in aliquid in his dignum assumptione: tum quod constent ex cogitationibus: & contineant quiddam in se ratione constitutum: & uiam a falsa autem assensione magis nos alienatos esse: quam a caeteris rebus quae sunt contra naturam arbitrantur. Iam membrorum id est partium corporis: alia uidentur propter eorum usum a natura esse donata: ut manus: crura: pedes: ut ea quae sunt intus in corpore quorum utilitas quanta sit a medicis etiam disputatur alia autem nullam ob utilitatem quasi ad quendam ornatum: ut cauda pauoni: pennae uersicolores columbis: uiris mammae: atque barba. haec dicuntur fortasse ieiunius Sunt enim quasi prima elementa naturae: quibus ubertas orationis adhiberi uix potest: nec equidem ea cogito consectari. Ueruntamen quum de rebus grandioribus dicas: ipse res uerba rapiunt: Ita fit quum grandior: tum etiam splendidior oratio est: dicis inquam sed tamen omne quod de re bona dilucide dicitur: mihi preclare dici uidetur. Istiusmodi autem dicere ornate uelle puerile est: plane autem & perspicue expedire posse docti & intelligentis uiri. Progrediamur igitur quoniam inquit ab his principiis nature discessimus: quibus congruere debent quae sequuntur. Sequitur autem prima diuisio hec aestimabile esse dicitur (sic n. ut opinor appellamus) Id quod aut ipsum secundum naturam sit aut tale quid efficiat ut selectione dignum propterea sit quod aliquod pondus habeat dignum aestimatione: quam ille Axian uocat Contraque inaestimabile quod sit

superiori contrariũ. Initiis igitur ita constitutis:sũt ea que
secundum naturam sunt:ipsa propter se sumenda sint
Coutrariaq; item reicienda:Primũ est officium (id enim
appello cathecon ( ut se conseruet in nature statum dein-
ceps ut ea teneat:quæ secundum naturam sint pellatq; cõ
traria:quæ inuenta selectione:& item reiectione sequũt
sequitur deinceps cum offitio selectio:deinde ea perpe-
tua tum ad extremum constans:cõsentaneaq; nature in
qua primum inesse incipit.& intelligit quid sit quod ue
re bonum possit dici prima est.n. conciliatio hominis ad
ea que sunt secundum naturam.simul autem cepit ĩtellli
gentiam uel notionem potius quã appellant ENNOIAN
illi uiditq; rerum agendarum ordinem:& ut ita dicam con
cordiam multo eam pluris æstimat q̃ omnia illa que pri
mum diligit atq;.ita cognitione & ratione colligit ut statu
eret in eo collocatum summmm illud hominis:per se la
udandum.& expetendum bonum quod compositũ sit
in eo:quod homologiam Stoici:nos apellamus conueniẽ
tiam:si placet cum igitur in eo sit bonum quo referenda
sunt omnia honeste facta Ipsũq; honestum:quod:ĩ bonis
ducit: q̃ post oritur tamen id.solum ui sua:& dignitate
expetendum est:eorũ autem quæ sunt prima nature pro
pter se nihil est expetendum.quum uero illa que offitia eẽ
dixi proficiscantur ab initiis nature necesse est ea ad haec
referiuut recte dici possit omnia offitia eo referiuut adipis
cantur principia naturae:nec tamen ut hoc sit bonorum
ultimum propterea q; non est in primis nature concilia-
tionibus:honesta actio.consequens.n.est:& post oritur:
ut dixi est tamen ea secundũ naturã:multoq; nos ad se ex-
petendũ magis hortatur:quã superiora oia Sed ex hoc
primũ error tolendus est:ne quis sequi existimet:ut duo
sit ultima bonorũ.ut.n.si cui propositũ sit collineare ha-
stã aliquam:aut sagitam sicut nos ultimum in bonis dixi
mus:sic illi facere omnia quãe possit ut collineet:huic in

eiusmodi similitudiẽ omnia sunt facienda :ut collinet & tamen ut omnia faciat :quo propositum assequatur. Sed hoc quasi ultimum: quale nos summum in uita bonum dicimus illud autem ut feriat quasi seligendum :non ex quiri autem omnia offitia a principiis naturæ proficiscã tur: ab hisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam: sed quemadmodum sepæ fit ut is qui commendatus sit ali cui: pluris eum faciat: cui commendatus sit q̃ illum a quo sit: minime mirum est. Primo nos sapientiæ commendari ab initiis naturæ: post autem ipsam sapientem nobis cario rem fieri: q̃ illa sint a quibus ad hanc uenerimus :at que ut membra nobis ita data sunt: ad quandam rationem ui uendi data e̾ apparcant: sic appetitio animi: quæ Hormæ grece uocatur: non ad quod uis genus uitæ: sed ad quan dam formam uiuendi uidetur :data. Itemque & oratio: & perfecta ratio ut. n. histrioni actio saltatori . motus: non qui uis sed certus quidam est datus :sic uita agenda est certo gẽere quodam :nõ quolibet quod genus cõueniens: cõ sentaneumq; dicimus :nec enim gubernationi: aut medi cinæ similem sapientiam esse arbitramur sed actioni illi potius quam modo dixi: & saltationi ut arti in ipsa insit non foris petatur extremum .i. artis effectio :& tamen est etiam alia: cum his ipsis artibus sapientiæ dessimilitudo: propterea q; in illis quæ recte facta sunt non continentur tamen omnes partes ex quibus constant: quæ autem nos aut recta :aut recte facta dicamus: si placet illi autem appel lant Catorthomata: omnes numeros uirtutis continẽt sola enim sapientia in se tota conuersa est. Quod idem in caeteris artibus non fit inscite autem medicĩẽ & gubernationis ultimum cum ultimo sapientiae cõ paratur: sapientia enim & animi magnitudinem complectitur & iustitiam: & ut omnia quae homiĩ accidant: in fra se esse iudicet: quod idem in caeteris artibus non contingit: tenere autem uirtutes eas ip sas: quarum modo mentionem feci nemo poterit nisi

ſtatuerit:nihil eſſe quod interſit:aut differat aliud ab alio præter honeſta & turpia uideamus:nunc quam ſint præclaræ illa iis quæ iam poſui conſequentia: quum enim hoc ſit extremum: ſentis enim credo me iam diu quod τελοσ græci dicunt:id dicere tum extremum: tū ultimū tum ſummum licebit etiam finem pro extremo aut ultimo dicere quum enim hoc ſit extremum congruenter naturæ conuenienterque uiuere neceſſario ſequitur omnes ſapientes ſemper foeliciter abſolute fortunate uiuere nulla re impediri nulla prohiberi nulla egere quod autem cōtinet non magis eam diſciplinam de qua loquor quā uitam fortunaſq; noſtras.i.ut quod honeſtum ſit id ſolum bonum iudicemus. Poteſt id quidem fuiſſe & copioſe & omnibus electiſſimis uerbis:grauiſſimiſq; ſententiis rhetoricae:& augeri:& ornari:ſed conſectaria me Stoicorum breuia & acuta delectant. Concluduntur igitur eorum argumenta ſic:quod:eſt bonum omne laudabile eſſe. Quod autem laudabile eſt omne ē honeſtum bonum igitur quod eſt honeſtum eſt. Satis ne hoc cōcluſum uidetur? certe quod enim efficiebatur ex his duobus quae erant ſumpta In eo uides eſſe concluſum:duorū autem e quibus effecta concluſio eſt contra ſuperius dici ſolet non omne bonum eſſe laudabile. Nam quod honeſtum ſit laudabile eſſe conceditur. Illud autem per abſurdum bonum eſſe aliquid:quod non expetendum ſit: Aut expetendum quod non placens Aut ſi id non & diligendum:ergo & probandum. Ita etiam laudabile: Id autem honeſtum Ita fit ut quod bonum ſit:id etiā honeſtum ſit. Deinde quaero quis aut de miſera uita poſſit gloriari, Aut non de beata: de ſola igitur beata ex qua efficitur gloriatione. ut ita dicam dignam eſſe beatam uitam. Quod non poſſit quidem inhoneſtae uitæ iure contingere Ita fit ut honeſta uita: beata uita ſit: & quoniā is cui contingit ut iure laudetur:habet inſigne quiddam ad decus & ad gloriam:ut ad ea quae tanta ſint:beatus dici iure poſſit:Idem de uita talis uiri rectiſſime dicit

Ita si beata uita honestate cernitur: q̄ honestum est: id bo
num solum habendum est: q̄ uero negari nullo modo pos
sit. Quem inquam stabili: & firmo & magno animo: quē
fortem uirum dicimus effici posse: nisi constitutū sit non
esse malum dolorem: ut enim qui mortem in malis po-
nit non potest eam non timere: sic nemo ulla in re potest
Id quod malum esse decernit: non curare idq̄ contemnere
Quo posito: & omnium assensu probato. Illud assumitur
eum qui magno sit animo atq̄ forti omnia quæ cadere
in hominem possint despicere: & pro nihilo putare: Quæ
quum ita sint effectum est nihil esse malum quod turpe
non sit. Atq̄ iste uir altus & excellens magno animo
uere fortis infra se omnia humana ducens is inq̄ quem
efficere uolumus: quem quærimus certe & confidere sibi
debet: & suæ uitæ: & actæ: & consequenti: & bene de se iudi
care statuens nihil mali posse incidere sapienti ex quo in
telligitur idem illud solum bonum esse quod honestum
sit idq̄ esse beate uiuere honeste. i. cum uirtute uiuere. Nec
uero ignoro uarias philosophorum fuisse sententias eo-
rum dico qui summum bonum: quod ultimum appello
in animo ponerent: quas q̄q̄ uitiose quidam secuti sunt:
tamen non modo his tribus qui uirtutem a summo bo-
no segregauerunt: quum aut uoluptatem: aut uacuitatem
doloris: aut prima naturæ: in summis bonis ponerent.
Sed etiam alteris tribus qui mancam fore putauerunt si
ne aliqua accessione uirtutem: ob eamque rem trium ea-
rum rerum quas supra dixi singulis singulas addiderunt:
iis tamē omnibus eos antepono cuiusmodi sūt q summum
bonum in animo atq̄ in uirtute posuerunt. Sed tamen
per absurde & ii qui cum scientia uiuere ultimum bo-
norum: & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt.
Atque ita sapientem beatum fore nihil aliud alii momē
to ullo anteponentem: ut quidam Achademici constitu
isse dicuntur extremum bonorum & summum munus
esse sapientis obsistere uisis: assensusque firme sustine-
re: iis singulis copiose responderi solet: sed quæ perspi-

cua funt longa esse non debent: quid autem apertius q̃ si
selectio nulla sit ab his rebus que contra naturam sit earũ
rerum que sint secundum naturam: tollatur demum om
nis ea que queratur laudeturq; prudentia. circumscriptis
igitur is sententiis quas posui: & is. quae similes earum
sunt: relinquitur ut summum bonum sit uiuere scientiã
adhibentem earum rerum que natura eueniant seligentẽ
que secundum naturam et si qua contra naturam sunt
reicientem .i. conuenienter: congruenterque nature uiue
re sed in caeteris artibus quum dicitur artificiose: posterũ
quodammodo & consequens putandum est quod illi
epigenematicon appellant: quod autem in quo sapienẽ
dicimus id apprime rectissime dicitur. quicquid .n. a sapiẽ
proficiscitur: id continuo debet expletum esse omnibus
suis partibus. In eo enim positum est id quod dicimus eẽ
expetendum nam ut peccatum est patriam prodere: parẽ
tes uiolare: Phana depeculari quae sunt in effecto: sic time
re sic moerere: sic in libidine esse: peccatum est sine effectu
Verum ut haec non in posteris & in consequẽtibus: sed in
primis: continuo peccata sunt sic ea quae proficiscuntur
a uirtute: susceptione prima non perfectione recta sunt iu
dicanda bonum autem quod in hoc sermone totiens
usurpatum est. Id etiam diffinitione explicetur: sed eorum
diffinitiones paulum oppido inter se differunt: & tamen
eodem spectant. Ego assentior Diogeni qui bonum diffini
erit id quod esset natura absolutum. id autem sequens: il-
lud etiam quod prodesset: ophelen enim sic appelemus
motum aut statum esse dixit ex natura absoluta: Q uũ
que rerum notiones in animis fiant si aut usu aliquid co
gnitum sit: aut coniunctione: aut similitudine: aut collati
one rationis: hoc quarto quod extremum posui bonum
notitia facta est. quũ .n. ab is rebus quae sũt secundũ natu
ram ascẽdit animus collatioẽ ratiõis: tũ ad notionẽ boi
peruenit. Hoc autem ipsum bonũ nõ accessioẽ neque cre

sceñdo:aut cum cæteris compatando:sed propria ūt sua
& sentimus & appellamus bonum ut enim mel & sī dul
cissimum est suo tamen proprio gener saporis:non com
paratione cum aliis dulce esse sentitur:Sic bonum hoc de
quo agimus:est illud quidem plurimi aestimandum:sed
ea æstimatio genere ualet non magnitudine nam quū
æstimatio quæ Axia dicitur: neque in bonis numerata
sit nec rursus in malis quātumquunque eo addideris in
suo genere manebit.alia est igitur propria aestimatio uir
tutis quæ genere non crescendo ualet:nec uero perturba
tiones animorum quæ uitam insipientium:miserā acerbā
quæ reddunt quas graeci Pathe appellant (poteram ego
uerbum ipsū interpretans morbos appelare:sed nō conue
niet ad omnia. Quis enim misericordiam : aut ipsam
iracundiam morbum solet dicere? At illi dicunt Pathos
sit igitur perturbatio:quae nomine ipso uitiosa declarari
uidetur(Nec he perturbationes ui aliqua naturali mouen
tur omnes que hae sunt genere quatuor: Partibus plures
aegritudo:formido:libido:quāque Stoici communi no
mine corporis & animi hedonen appellant. Ego malo
laeticiam appellare quasi gestientis animi elationem uo
luntariam:perturbationes autem nulla naturae ui cōmo
uentur:omnia quae ea sunt opiniones ac iudicia leuitatis
Itaque iis sapiens semper uacabit. Omne autem quod
honestum sit id esse propter se expetendam commune no
bis est cum multorum aliorum philosophorum senten
tiis praeter enim tres disciplinas quae uirtutem a summo
bono excludunt:caeteris omnibus philosophis haec est
tuenda sententia maxime tamen in Stoicis:qui nihil ali
ud in bonorum numero nisi honestum esse uoluerunt: s3
haec quidem est perfacilis : & perexpedita defensio quis
est enim: aut quis unquam fuit ut auaritia tam ardenti :
aut tam effraenatis cupiditatibus:ut eandem illam rē quā
adipisci scelere quouis uelit : non multis partibus malit
ad sese etiam omni impunitate proposita sine facinore
quā illo modo peruenire?quā uero utilitatē:aut quē fru

ctum petentes scire:cupimus illa quae occultã nobis sũt quomodo moueantur:quibusq; de causis ea uersantur in caelo:quis autem tam agrestibus institutis uiuit aut quis contra studia naturae tam uehementer obduruit:ut a rebus cognitu dignis abhoreat:easq; sine uoluptate:aut utilitate aliqua non requirat:& pro nihilo putet:aut quis est qui Maiorum aut Aphricanorum:aut eius quem tu in ore semper habes proaui mei:caeterorumque uirorum fortium atque omni uirtute praestantium:facta dicta: cõsilia cognoscens:nulla nõ afficiatur uoluptate quis autem honesta in familia institutus:& educatus ingenue; non ipsa turpitudine etiam si eum laesura non sit offenditur quis animo aequo uidet eum quem impure:ac flagitiose putet uiuere:quis non odit sordidos:uanos:leues:futiles Quid autem dici poterat si turpitudinem non ipsam per se se fugiendam esse statuerimus: quominus homines tenebras & solitudinem nacti nullo dedecore se abstineant nisi eos per se faeditate sua turpitudo ipsa deterreat. Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam:sed non necesse est nihil est enim de quo minus dubitari possit & honesta expetenda per se: & eodem modo turpia per se esse fugienda. Constituto autem illo de quo ante diximus:quod honestum sit id esse solum bonum:Intelligi necesse est pluris id quod honestum sit aestimandum esse q̃ illa media quae ex eo comparentur stultitiam autẽ esse temeritatem:& iniustitiam:& intemperantiam:quum dicimus esse fugiendam propter eas res quae ex ipsis eueniunt:non ita dicimus ut cum illo quod positum est solum id esse malum:quod turpe sit hec Pugnare uideatur oratio. propterea quod ea non ad corporis incomodũ referuntur:sed ad kaxias turpes actiones. quae oriuntur ex uitiis quas enim graeci Cachías appellant:uitia malo q̃ malitias nominare. Haec tu inquã Cato uerbis illustribus:& id qd uis declarantibus. Itaq; mihi uideris latine docere philosophiam:& ei quasi ciuitatem dare:quae quidẽ ad huc peregrinari Romae uidebatur:nec offerre se se no

ſtris ſermonibus:& iſtam maximē propter limatam quā dam:& rerum & uerborum tenuitatem Scio enim eſſe quoſdā quiq̃uis lingua philoſophari poſſint(nullis enī partitionibus:nullis diffinitionibus utuntur ipſi qui di ea ſe modo probare quibus natura tacita aſſentiatur Ita ī rebus minime obſcuris nō multū ē apud eos diſcernēdi labor quare attendo te ſtudioſe & quæcunque rebus his de quibus hic ſermo eſt nomina imponis:memoriae mā dō mihi enim erit iiſdē iſtis fortaſſe iā utendū uirtutibus Igitur rectiſſime mihi uideris:& ad conſuetudinem no ſtre orationis uitia poſuiſſe contraria quod enī uitupabi le eſt p ſe ipſum id eo ipſo uitium noīatum puto:uel etiā a uitio dictum uituperari.Si Cachiam malitiam dixiſſes ad aliud nos unum certum uitium conſuetudo latina traduceret:hoc omni uirtuti uitium contrario nomine opponitur .Tum ille his igitur ita poſitis inquit.ſequit̃ magna contentio quæ tractata eſt a peripateticis molli9 Eſt enim eorum conſuetudo dicendi non ſatis acuta ,ppē ignorationem dialecticæ .Craneades tuus egregia quadā exercitatione in dialecticis ſummaque eloquentia rem in ſummum diſcrimen adduxit propterea q, pugnare non deſtiut In omni hac queſtione que de bonis & ma- lis appelet̃ non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis con trouerſiam :ſed nominum Mihi autem nihil tam perſpi cum uidetur q̃ has ſententias horum Philoſophorum re inter ſe magis quam uerbis diffidere .Maiorem multo ha bere Stoicos & peripateticos rerum omnino diſcrepantiā quā uerbum.Quippe quum Peripaterici omnia quæ ip ſi bona appellant:pertinere dicant ad beate uiuendum noſtri uero:quod exſtimatione omnino. aliqua dignum ſit compleri uitā beatā putēt an uero certius quicq̃ poteſt eſſe q̃ illa ratio eſt eorum qui dolorem in malis ponūt non poſſe ſapientem beatum eſſe quum eculeo torqueat̃ Eorum autē q dolorē ī malis nō habet ratio:certe cogit: ut ī omnibus tormētis cōſeruetur beata uita ſapiēti & enim

si dolores eosdem tolerabilius patiantur qui excipiunt eos pro patria: q̄ qui leuiore de causa sopinio facit nō na tura uim doloris aut maiorem aut minorem. Ne illud quidem est consentaneum ut si cum tria genera bonorū sint: quae sententia est Peripateticorum eo beatior quisq̄ sit quo sit corporis aut externis bonis plenior ut hoc idē approbandum sit nobis ut qui plura habeat ea quae in corpore magni aestimantur sit beatior. Illi enim cor-poris cōmodis compleri uitam beatam putant nostri ni hil minus nam quum ita placeat nec eorū quidem bono rum quae nos bona uere appellemus frequentia beatio-rem uitam fieri aut magis expetendam aut pluris aesti-mandam certe minus ad beatam uitam pertinet multitu do corporis commodorum. & enim si ualere etiam sape-re magis expetendum sit quam sapere solum neq; tamē si utrunque sit aestimatione dignū pluris sit coniunctū q̄ sapere ipsum separatum. Nam qui ualitudinem aesti-matione aliqua dignam iudicamus neque tamen in bo nis ponimus: iidem censemus nullam esse tantam aesti mationem ut ea uirtuti anteponatur. Quod idem peri patetici non tenent: quibus dicendum est: quae & hone sta actio sit: & sine dolore eam magis esse expetendam q̄ si esset eadem actio cum dolore. Nobis aliter uidetur recte secus ne postea: sed potest ne rerum maior esse dis-sensio? ut enim obscuratur & offunditur luce solis lumē candelae: & ut interit magnitudine maris Egei stilla ma ris & ut diutius Croesi teruntii accessio: & gradus unus In ea uia quae est hinc in indiam: sic quū sit is bonorū finis quem Stoici dicunt omnis ista rerum in corpore ha rum aestimatio: splendore uirtutis & magnitudine obscu retur & obruatur atque intereat necesse est: & quemad modum oportunitas (sic enim appellemus Eucerian) nō fit maior productione temporis. habent enim suum mo dum quaecunque opportuna dicuntur: sic recta effectio: Carthosim eni. (Ita appello) quoniā rectū factū catortho ma recte igit̄ effectio Itē cōuenietia deniq; ip̄ bonū: q̄d i

eo positum est ut naturae consentiat:crēsceudi accessio-
nē nullā habet ut eni oportunitas illa sic hæc de quibus
dixi non fiunt tēporis productione maiora:obeāq; causā
Stoicis non uidetur optadilior:nec magis expetenda beā
ta uita si sit longa q̄ si breuis:utunturque simili:ut si Co
thurnir laus illa esset ad pedē apte conuenire:neque mul
ti Cothurni paucis anteponerentur:nec maiores minori-
bus sic quorum omne bonum conuenientia atque
oportunitate finitur: nec plura paucioribus:nec lon-
ginquiora breuioribus anteponerentur: nec uero satis
acute dicunt si bona ualitudo pluris aexistimanda sit lō
ga q̄ breuis: sapientiae quoque usus longissimus quisq;
sit plurimi:non intelligunt ualitudinis aestimationem
spacio iudicari:uirtutis oportunitate ut uideantur qui il
lud dicant idem hoc esse dicturi bonam mort :& bonū
partum meliorē longum esse quam breuem:non uident
alia breuitate pluris aestimari alia diuturnitate. Itaq; consen
taneum est is quae dicta sunt ratione illorum: qui illum
bonorum finem quod appellamus extremum : quod ul
timum crescere putent posse iisdem placere esse alium
alio etiā sapientiorem. Itemque alium magis alio uel
peccare:uel recte facere: quod nobis non licet dicere qui
crescere bonorum finem non putamus ut enim qui dē
mersi sunt in aqua nihilo magis respirare possunt:si
non longe absūpta sūmo ut iam iāque possint emergere
q̄ si etiam tū essent in profundo nec catulus ille qui iā
appropinquat ut uideat plus cernit q̄ is qui modo est
natus. Ita qui processit aliquantum ad uirtutis aditum
nihilominus in miseria est:quam ille qui nihil proces
sit. hec ad mirabilia uideri intelligo:Sed qum certe supe
riora firma ac uera sint:his autē ea consentanea & c onse
quentia:ne de eorū quidē est ueritate dubitandū : sed q̄q̄
negent nec uirtutes nec uitia crescere tamē utrumque: eo
rum fundi quodammodo & quasi dilatari putāt. Diuitias
autem Diogenes censeat eam non modo uim habere:
ut quasi duces sint ad uoluptatem : & ad ualitudinem

bonam ſed & ut ea contineant: non idem facere eas in uirtute neque in cæteris artibus: ad quas eſſe dux pecunia poteſt continere autem non poteſt. Itaque ſi uoluptas aut ſi bona ualitudo ſit in bonis diuitias quoq; in bonis eſſe ponendas. At ſi ſapientia bonum ſit non ſeqt̃ ut & diuitias bonum eſſe dicamus ne ab ulla re quae non ſit in nobis id quod ſit in nobis contineri poteſt ob eamq; cauſam quia cogitationes comprehenſiones: que rerum ex quibus efficiuntur artes: appetitiones mouent cum diuitiæ non ſint in bonis nulla ars diuitiis contineri poteſt Quod ſi de artibus concedamus uirtutis tamen non ſit eadẽ rõ q; pluriẽ cõmẽdatõis & exercitatõis ĩdigeat. Q đ idem in artibus non ſit & quod uirtus ſtabilitatem firmitatem: conſtantiam totius uitæ complectatur: nec haec eadem in artibus eſſe uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum quam ſi non ullam eſſe diceremus: confũderetur omnis uita ut ab Ariſtone: neque ullum ſapiẽtie munus aut opus inueniretur: quum inter res eas que ad uitam degendem pertinerent: nihil omnino intereſſet neq; ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque cum eẽt ſatis conſtitutum: id ſolum eſſe bonum: quod eſſet honeſtũ: & id malũ ſolũ q; turpe ĩter haec & ut illa q̃ nihil ualerẽt ad beate miſereue uiuendum aliquid: tamen q; differret eſſe uoluerant: ut eſſent eorum aliqua aeſtimabilia alia contra: alia neutrum. quaeque autem aetimandá eẽnt eorum in aliis ſatiſ eſſe cauſae quamobrem quibuſdam anteponerentur: ut in ualitudine: integritate: ſenſuum: ut in doloris uacuitate: ut gloriae diuitiarum ſimilium rerum alia autem non eſſe huiuſmodi. Item que eorum quae nulla aeſtimatione digna eſſent: partim ſatis habere cauſae: quamobrem reicerentur: ut dolorem: morbum: ſenſuum amiſſionem: paupertatem: ignominiam: & ſimilia horum partim non. Itemque hinc eſſe illud exortum qđ Zeno proegmenon: contra quẽ quod apoproegmenon nominauit: quum uteretur in lingua copioſa: factis tamẽ nominibus ac nouis quod nobis in hac inopi lingua

non conceditur: q̃q̃ tũ hanc copiosiorem etiam dicere so
les: sed non alienum est: quo facilius uis uerbi intelliga
tur: rationem huius uerbi faciendi zenonis exponere. Vt
enim inquit nemo dicit in regia regem ipsum quasi pro
ductum esse ad dignitatem (Idem enim est proegmenon)
sed eos qui in aliquo honore sint: quorum ordo proxie
accedit ut secundus sit ad regium pricipatum: sic in uita
nõ ea quae primario loco sũt: sed ea quae secũdũ locum
obtinẽt. proegmena. i. producta nominentur. Quae uel
ita appellemus id erit uerbum ex uerbo: uel promota &
remota: uel ut dudum diximus: praeposita uel praecipua
& illa reiecta. Re enim intellecta ĩ uerborũ usu faciles eẽ de
bemus: Quoniã aũt oẽ quod est bonũ primũ locũ te
nere dicimus necesse est nec bonũ esse nec malũ quod ꝓ
positũ: uel praecipuũ nominamus. Itaque id diffiniũs
quod sit indifferens cũ aextimatiõe mediocri quod enim
illi adiaphorõ dicunt. Id mihi ita occurrit ut ĩdifferens
dicerẽ: Neq; enim illud fieri poterat ullo modo ut ni
hil reliqueretur ĩ mediis quod aut secũdũ naturã eẽt aut
cõtra. Nec quũ id reliquetur nihil ĩ his poni: quod sa
tis aestimabile esset: nec hoc posito. nõ aliqua essẽt praepo
sita. Recte igitur haec facta distictio est: atque etiam ab
his quo facilius res perspici possit hoc simile ponitur. ut
enim inquiunt: si hoc fingamus esse quasi finem: & ulti
mum ita iacere talum ut rectus assistat qui ita talus erit ia
ctus ut cadat rectus praepositũ quiddã habebit ad finem
qui aliter cõtra Neq; tamẽ illa praepositio tali ad eũ quẽ
dixi finem pertinebit: sic ea quae sunt praeposita referun
tur illa quidem ad finẽ: sed ad eius uim naturãq; nihil per
tinẽt. Sequitur illa diuisio ut bonorũ alia sint ad illud ul
timũ pertinẽtia (sic enim appello quae telica dicuntur: iã
hoc ipsũ ĩstituamus ut placuit pluribus uerbis dicere qd
non uno poterimus ut res ĩtelligatur) alia aũt efficiẽtia q̃
graeci poietica: alia utrũq; de pertinẽtibus nihil est bonum
praeter actiones honestas de efficientibus nihil praeter
amicum sed & pertinentem & efficiẽtem: sapientem uolũt

f

esse nam quia sapientia est conueniens actio erit cum il lo pertinenti genere quod dixi. Quod autē honestas acti ones affert:& efficit id efficiens dici potest haec quae prae posita dicimus partim sunt per se ipsa praeposita partim quod aliquid efficiunt:partim utrumq; per se:ut quidam habitus oris & uultus:ut status ut motus.in quibus sunt & preponenda & reicienda:alia ob eam rem preposita dicentur quod ex se aliquit efficiant:ut pecuniae:alia au tem ob utramq; rem:ut integri sensus:ut bona ualitudo. De bona autem fama quam enim appellant eudoxian aptius est hoc loco bonam famam appellare quam gloriā Chrysippus quidem & Diogenes detracta utilitate ne di gitum quidem in causa porigendum esse dicebant. quib; ego uehementer assentior. qui autem post eos fuerunt:qu um Carneadem sustinere non possent:hanc quam dixi bonam famam ipsam propter se prepositam & sumendā esse dixerunt. esseq; ominis ingenu &:liberaliter educati uelle bene audire a parentibus a propinquis a bonis etiā uiris:Idq; propter rem ipsam non propter usum. dicuntq; ut liberis consultum uelimus etiam si postumi futuri sit propter ipsos:sic future post mortem famae: tamen esse propter rem etiam detracto usu consulendum: sed cum qd honestum sit Id solum bonum esse dicamus: consen taneum tamen est fungi officio: Quum id officium nec i bonis ponamus:nec in malis Est enim aliquid in his re bus probabile et quidem ita:ut eius ratio reddi possit: Ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit ex quo intelligitur officium medium quoddam esse quod ne q; in bonis ponatur:neq; in contrariis quoniam q; in his rebus quae nec in uirtutibus sunt:nec in uitiis est tamen quiddam quod usui posset esse:tolendum id nō est: Est autem eius generis actio quoq; quaedam.& q- dem talis ut ratio postulet agere aliquid.et facere eorum. quod autē rōe actū sit:id officiū appellaūs. Est igit̃ officiū ei9 gēeris q; neq; ī bōis poāt̃ neq; ī cōtrariis. Atq; pspicuū & illd̄ ē ī istis reb9 mediis aliqd̄ agere sapiētē. Iudicat igit̃ quū

agit:officium illud esset: q̄ quoniam nunq̄ fecilitur.in iu dicando:erit in mediis rebus officium quod efficitur:etiã hac conclusione rationis.quoniam enim uidemus esse quiddam:quod recte factum appellemus.Id autem est p fectum officium:erit autem etiam ĩchoatum ut si iuste de positum reddere in recte factis:sit in officiis ponatur de positum reddere.Illo enim adito iuste: facit.recte factum per se autem hoc ipsum reddere in officio ponitur quoĩã que non dubium est:quin in his quæ media dicimus sit aliud sumendum:aliud reiciendum quicquid ita fit aut dicitur in officio continetur.ex quo intelligitur quoniam seipsos omnes natura diligant tam ĩsipientem quam sa pientem sumpturum quæ secundum naturam sint reie cturumq̧ cõtraria.Ita est quoddam commune officium sa pientis & insipientis.ex efficitur uersari in his quæ media dicamus.Sed quum abhis mediis omnia proficiscantur officia:non sine causa dicitur ad ea referri omnes nostras cogitationes:in his & excessum e uita:& ĩ uita mansionẽ In quo enim plura sunt quæ secundum naturam sunt huius officium est in uita manere:in quo autẽ:aut sunt plura contraria:aut fore uidentur huius officium est e uita excedere.Ex quo apparet & officium sapientis esse aliquã do excedere e uita cum beatus sit & stulti manere in uita quum sit miser.Nam bonum illud & malum:quod sæpe iã dictum est postea consequitur:prima autem illa naturæ siue secunda siue contraria sub iudicium sapientis & dele ctum cadunt:est que illa subiecta quasi materia sapientiæ Itaq̧ & manendi ĩ uita & migrandi ratio omĩbus his re- bus q̄s supra dixi metiẽda. Nã neq̧ his qui uirtute retinẽ tur ĩ uita neq̧ his qui sie uirtute sunt:mors est oppetenda ut sepe officium est sapientis deficere a uita quum sit be atissimus si id oportune facere possit quod est conue- nienter naturæ uiuere:sic enim censent opportunitates esse beate uiuere.Itaq̧ a sapientia præcipitur seipsam si usu ferit:sapiens ut relinquat.Q uã obrem quum uitiorum ista uis non sit:ut causam afferant mortis uoluntariæ per

ſpicuum eſt & ſtultorum qui iidem miſeri ſunt officium eſſe manere in uita: ſi ſint in maiore parte earũ rerũ quas ſecundum naturam eſſe dicimus: & quoniam excedens e uita & manens æque miſer eſt nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit. Non ſine cauſa dicitur his qui pluribus naturalibus frui poſſint eſſe in uita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri ut liberi a parentibus amentur: a quo naturæ initio profectã omnem humani generis ſocietatem ꝑſequimur. Q d primũ itelligi debet figura mẽbriſque corporum quae ipſa declarant procreandi a natura habitam eſſe rationem. Neqꝫ uero haec interſe congruere poſſent: ut natura & procreari uellet & diligi procreatos non curaret. Atqꝫ etiã in beſtiis uis naturæ iſpici poteſt: quarum in fætu & in educatione laborem quum cernimus naturæ ipſius uocem uidemur audire: Quare perſpicuũ eſt natura nos adolore abhorrere. Sic abparet a natura ipſa ut eos quos genuimus amemus impelli Ex hoc naſcitur ut & cõmunis hominum inter homines naturalis ſit cõmendatio ut oporteat hominem ab homine ob id ipſũ quod homo ſit: nõ alienũ uideri. Vt enim in mẽbris alia ſunt tanquã ſibi nata ut oculi: ut aures. Aliqua & cæterorum membrorum uſum adiuuant: ut crura: ut manus: Sic immanes quaedã beſtiæ ſibi ſolum natæ ſunt. At illa quæ in conca patula pina dicitur. Iſqꝫ qui enat e conca q̃ eam cuſtodiat Pinoretes uocatur: In eamqꝫ quum ſe recepit includitur: ut uideatur monuiſſe ut caueret. Itẽqꝫ formicæ apes ciconiæ: aliorum etiam cauſa quædam faciunt: Multo magis hæc coniunctio eſt hominis. Itaqꝫ natura ſumus apti ad coetus: ad concilia: ad ciuitates: Mundum autẽ cẽſẽt regi numie deoꝝ: eumqꝫ eſſe: quaſi cõmunem urbem & ciuitatem hominũ & deoꝝ: & unũquẽqꝫ noſtrum eius mundi eſſe partem. Ex quo illud natura conſequitur. Vt communem utilitatem noſtræ anteponamus. Vt enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus & ſapiens & legibus parens & ciuilis officii non ignotãs

utilitati hominum:plusq̃ unius alicuius aut suæ consulit
Nec magis uituperandus est proditor patriæ q̃ cõmunis
utilitatis aut salutis desertor propter suam utilitatem aut
salutem. Ex quo fitutq; laudandus sit is qui mortem oppe
tat pro re.p.q; doceat cariorem esse patriam nobis q̃ nos-
metipsos Quoniã q; illa uox inhumana & scelerata du
citur eoꝝ qui negãt se recusare quo minus ipsis mortuis
terrarum deflagratio consequatur quod uulgari quodam
uersu graeco pronunciari solet: certe uerum est etiam his
qui aliquando futuri sint esse propter ipsos consulendũ
ex hac animorum affectione testamenta comendationes
q; morientium natæ sunt: quod nemo in solitudine uitã
agere uellit ne cum infinita quidem uoluptatum abun-
dantia: facile intelligitur nos ad coniunctionem congre
gationemque hominum & ad naturalem communita
tem esse natos: Impellimur autem natura ut prodesse ue
limus quamplurimis: in primisq; docendo rationibusq;
prudentiæ tradendis. Itaq; non facile est inuenire qui
quod sciat ipse non tradat alteri. Ita non solum ad dis
cendum propensi sumus: Verum etiam ad docendum.
Atq; ut tauris natura datum est ut pro uitulis contra leo
nes summa ui impetuq; contendant: sic hi qui ualent opi
bus atq; id facere possunt. Vt de Hercule ut de Libero
accepimus. Ad seruandum genus hominum natura
incitatur: atque etiam Iouem cum optimum & maximũ
dicimus: quumq; eundem salutatem hospitalem statorẽ
hoc intelligi uolumus salutem hominum in eius esse tute
la. Minime autem conuenit quum ipsi inter nos abie
cti neglectiq; simus postulare ut diis immortalibus cari
simus: & ab his diligamur Quemadmodum igitur
membris utimur priusquam dicimus cuius ea utilitatis
causa habeamus sic inter nos natura ad ciuilem commu
nitatem coniuncti & consociati sumus. Quod ni ita
se haberet nec iustitiae ullus esset nec bonitati locus. Et
quomodo hominum inter hominis iuris esse uincula pu
tant sic homini nihil iuris esset cum bestiis. Praeclare ni

Chrysippus caetera nata esse causa hominum & deorum eos autē communitas & societas suaetur bestiis homines uti ad utilitatem suam possint sine iniuria:quoniaq; ea natura esset hominis ut cum genere humano quasi ciuile i9 intercederet qui id cōseruaret eum iustū qui migraret in iustum fore.Sed quēadmodū theatrū quū cōmune sit recte tamē dici potest eius esse:quū locū quē quisq; occuparit:sic in urbe mundo ne cōmuni nō aduersatur ius: quo min9suū q̄ qcq; cuiusq; sit.Quū aūt ad tuēdos cōseruādos que homines hominē natū esse uideamus: cōsentaneum est huic naturae sapiens uelit gerere & administrare rē.p. Atque ut e natura uiuat uxorem adiungere & uelle ex ea liberos procreare: ne amores quidem sanctos a sapiente alienos esse arbitrantur. Cynicorum autem ratiōem atq; uitam alii cadere insapientem dicūt:si quis eiusmodi forte casus inciderit:ut id faciendum sit Alii nullo modo ut ergo conseruetur omnis homini erga hominem societas coniunctio caritas & emolumenta & detrimenta quae Ophelumata &Blammata appellant communia esse uoluerunt quorum altera prosunt nocent alterataneq; solum ea communia uerum etiam paria esse dixerunt. Incommoda autem & commoda. Ita enim euchrestemata & dyschrestemata appello communia esse uoluerūt paria no luerūt.Illa .n.quae prosūt aut q̄ nocent aut bona sūt aut mala qu e sit paria necesse est.Cōmoda aūt & īcōmoda in eo genere sūt quae proposita & reiecta dicimus ea possūt paria non esse:sed emolumēta cōmunia esse dicūtur: recte autem facta & peccata non habentur communia.Amiciciam autem adhibendam esse censent quia sit ex eo genere quae prosunt:q̄q̄ autem in amicicia alii dicant aeque carā esse sapienti rationem amiciciae suam alii autem sibi cuiq; cariorē suam:tamen ii quoq; posteriores fatentur alii.n. esse a iustitia ad quam nati esse uideamur detrahere quid de aliquo quod sibi assumat.Minime uero probatur huic disciplinae de qua loquor aut amiciciam aut institiam propter utilitates ascisci aut probari. Eedem enim uo-

Iuptates poterũt eas labefactare atq; peruertere. & eñi nec iustitia nec amicitia esse omnino poterunt nisi ipsa per se expetantur. Ius autem qđ ita dici appellarique possit id esse natura: alienumque esse a sapiente non modo iniuriam cui facere uerum etiam nocere nec uero rectum est cum amicis aut benemeritis consociare aut coniungere iniuriam grauissimeque & uerissime defenditur: nũq̃ aequitatem ab utilitate posse seiungere & quicquid aequũ iustumq; esset id & honestũ uicissimq; quicquid esset honestũ id iustũ & atq; aequũ fore. Ad eas uirtutes de quib9 disputatũ est dialecticam & adiungunt & physicam easq; ambas uirtutũ nomine appellant. Alteram quod habeat rationem ne cui falso assentiamur ne ue unq̃ captiosa probabilitate fallamur. Eaq; quae de bonis & malis diceremus & tenere tueriq; possimus. nam sine hac arte quẽuis arbitramur a uero ab duci fallique posse. recte igitur si omnibus in rebus temeritas ignoratioq; uitiosa est ab his quae tollit haec uirtus nominata est. Physicae quoq; non sine causa tributus idem est honos propterea q̃ qui cõuenienter naturae uict9 sit ei proficiscẽdũ est ab oĩ mũdo & ab ei9 procuratione nec uero potest quisq̃ de bonis & de malis uere iudicare nisi omni cognita ratione naturae & uitae & deorum & utrum cõueniat nec ne natura hominis: cum uniuersaque quaeq; sunt uetera praecepta sapientium qui iubent tempori parere & sequi deũ & se noscere & nihil nimis. Haec sine physicis quã ui habeant: & habent maxia3 uidere nemo põt. Atq; & ad iustitiã colẽdã. ad tuẽdas amicitias & reliquas caritates qd natura ualeat: haec una cognitio põt tradere. nec uero pietas ad uersus deos: nec q̃ta his gratia debeatur sine explicatione naturae ĩtelligi põt. Sed iam sentio me esse lõgi9 prouectũ q̃ proposita ratio postularet. Verũ admirabilis cõpositio disciplinae ĩcredibilisque rerũ traxit ordo. Quae per deos inmortales nõ ne miraris. Quid. n. aut ĩ natura qua nihil est aptius nihil descriptius: aut ĩ operib9 manu factis tã cõpositũ tã q̃ cõpactũ & coagmẽtatũ inueniri potest? Quid posteri9

priori non cõuenit: qd sequit̃ qd nõ respõdeat superiori qd nõ sic aliud ex alio nectitur: ut nõ si ullã litteram mo ueris labent oĩa: nec tamẽ qcquã est quod moueri potest quam grauis uero quã magnifica: quã cõstans conficitur persona sapientis qui cum ratio docuerit quod honestũ esset: id esse solũ bonum: semper sit necesse est beatus: uero que oĩa ista nomina possideat quae irrideri ab imperitis solẽt. Rectius enim appellabitur rex q̃ Tarquinius q nec se nec suos regere potuit. Rectius magister populi (Is enĩ est dictator) quã Silla qui triũ pestiferorũ uicior luxuriae auariciae crudelitatis magister fuit: rectius diues quã Crassus qui nisi aeguisset nũquã eufratẽ nulla belli causa transire noluisset: recte eius oĩa dicentur qui sit uti solus omnibus: recte & pulcher appellabitur animi enim liniamenta sunt pulchriora quã corporis r̃cte sol9 liber nec dõinatiõi cuiusq̃ parẽs neq obediẽs cupiditati r̃cte inuict9 cui9 & si corp9 cõstringatur animo tamẽ uincula iniici nulla possit nec expectet ullum tempus aetatis: ut tum denique iudicetur beatus ne fuerit. Quũ extremũ uitae diẽ morte confecerit quod ille unus ex septem sapientibus non sapienter Croesum monuit nam si beatus unquã fuisset beatam uitam usque ad illum a Cyro extructum rogũ protulisset q si ita est: ut neque quisquam nisi bonus uir & omnes boni beati sint, quid philosophia magis colendũ: aut qd est uirtute diuinius?

Explicit liber tertius

Incipit liber quartus

Væ quum dixisset finem ille ego autem ne tu inquam Cato ista exposuisti tam multa memoriter tam obscura dilucide. Itaq aut omittamus contra omnino uelle aliquid aut spacium sumamus ad cogitandum tam enim diligenter etsi minus uere (nam nondum id quidem audeo dicere) sed tamen accurate non modo fundatam uerum etiam extructã disciplinã nõ ẽ facile pdiscere. Tum ille tãdẽ iquit Quonam ego te hac noua lege uideam eodem die accusatori respondere & tribus horis peroraret in hac me causa tempus dilaturum putas? quae tamen a te agetur melior q̃ illae sunt quas interdum obtines. Quare istam quoq aggredere tractatam praesertim & ab aliis & a te ipso saepe ut tibi deesse non possit oratio tum ego non me hercule solere temere contra Stoicos non quo illis admodum assentirer sed pudore impedior ita multa dicunt quae uix intelligã obscura inquit quaedam esse cõfiteor nec tamen ab illis ita dicuntur de industria sed inest in rebus ipsis obscuritas. Cur igitur easdem res inquam peripateticis dicẽtibus uerbum nullum est quod non intelligatur. Easdem ne res inqt: an parum disserui non uerbis stoicos a peripateticis sed uniuersa re & tota sententia dissentire? Atq inq̃ Cato si istud obtinueris traducas me ad te totum licebit. Putabam equidẽ satis inqt me dixisse. Quare ad ea primũ si uidetur sin aliud quid uoles postea. Imo istud quidem in quam loco quicquid postulo respõdere arbitratu meo Ut placet inquit. Et si illud enim erat aptius aequum cuique concedere. Existimo inquam Cato igitur ueteres illos Platonis auditores Speusippum Aristotelem Xenocratẽ deinde eorum Polemonem Theophrastum satis & copiose & eleganter habuisse constitutam disciplinam: ut non esset causa Zenoni cum Polemonem audisset cur ab eo ipso & a superioribus dissederet quorum fuit

hec institutio. In quo animaduertas uelim quid putes mutandum. Nec expectes dum ad omnia dicam quae ante dicta sunt. Vniuersa enim illorum ratione cum tota uestra confligendum puto. Qui quum uiderent nos ita esse natos ut & communiter ad eas uirtutes apti essemus quae notae illustresque sunt. Iustitiam dico temperantiam caeterasque generis eiusdem. Quae omnes similes artium reliquarum materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt easque ipsas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere & ardentius habere etiam insitã q; quandam uel potius innatam cupiditatem scientiae natosque esse ad congregationem hominum ad societatẽ communionemque generis humani. ea que in maximis ingeniis maxime illucere totam philosophiam tres in partes diuiserunt quam partitionem a zenone retentam esse uidemus quarũ quum una sit qua mores confirmari putãtur differo eã partem quae quasi stirps est huius quaestionis. Qui sit enim finis bonorũ mox hoc loco tantũ dico a ueteribus peripateticis academicisque qui rẽ cõsẽtiẽtes uocabulis differebãt eũ locũ quem ciuilẽ recte appellamus graece politicon grauiter & copiose esse tractatum. quam multa illi de republica scripserunt quam multa de legibus quam multa non solum praecepta in artibus sed & exempla ĩ orationibus bene dicẽdi reliquerũt. Primum enim ipsa illa quae subtiliter disserenda erant polite apte q; dixerunt quum diffinientes tum partientes ut nostri etiam sed uos squalidius illorum uides q̃ niteat oratio deinde ea q̃ requirebant orationem ornatam & grauem q̃ magnifice sunt dicta ab illis q̃ splendide de iustitia de fortitudine de amicitia de aetate degenda de philosophia de capessenda rep. de temperantia de fortitudine hominũ de spinas uellentium ut stoici nec ossa nudantium sed eorum qui grandia ornate uellent enucleate minora dicere. Itaq; quae sunt eorum consolationes quae cohortationes. q̃ & monita & consilia scripta ad summos uiros. erat enim apud eos ut ẽ rerũ ipsarũ natura sic dicendi exercitatio

duplex.nam quicquid quæritur id habēt aūt generis ipsi us sine personis temporibusq;:aut iis adiūctis facti aut iu ris:aut nominis controuersiam.Ergo in utroq; exercebant̄ eaq; disciplina effecit tantam illorum utroq; ingenēre di- cendi copiam.totum genus hoc & Zeno & ab eo qui sūt aut non potuerunt:aut noluerunt certe reliquerunt q̄q̄ scripsit artem rhetoricam Cleanthes Chrisppus etiam sed sicut siquis obmutescere concuperit nil aliud legere debe at:Itaq; uides quomodo loquantur:noua uerba fingunt deserunt usitata at q̄ta conatur: mundum hunc omnem oppidum esse nostrum.Incendit igitur eos qui audiunt: uides quātam rem agat ut Cercelis qui habitet totum hūc mundum suum Municipium esse existimet quid ille īcē dat?Restinguet citius si ardentē acceperit: Ista ipsa quae tu breuiter regem dictatorē diuitē solū eē sapiētē ate qdē apte ac rotūde q̄ppe habes:n.a rhetoribus illo℞ uero ista ipsa q̄ ex illa de uirtutis ui quā tātā uolūt esse ut beatum per se efficere possit?Pungunt quasi aculeis interrogati- unculis angustis quibus etiam q assentiuntur nihil cōmu tant̄ aīo & idē abeunt qui uenerant. res.n. fortasse uere certe graues nō ita tractāturut debent. sed alliquando mi nutius: Sequitur differendi ratio cognitioq; naturae nā de summo bono mox ut dixi uidebimus:& ad id explicā dum disputationem omnem conferemus: In iis igitur partibus duabus nihil erat quod zeno commutare gesti ret.res enim praeclare se habent & quidem in utraq; parte Quid enim ab antiquis ex eo genere quod ad differendū ualet praetermissum est? Qui & diffinierunt plurima & diffiniendi artes relinquerunt: Quodq; est diffinitiōi adiunctum ut tres in partes diuidatur id & fit ab illis & quemadmodum fieri oporteat traditur. Item de cōtrariis a quibus ad genera formasq; generum uenerunt. Iam argumenti ratione conclusi caput esse faciunt eaq; perspi cua dicunt deinde ordinem sequuntur. Tum quid uerum sit in singulis extrema conclusio est: Quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione cōcludētiū

eorumque cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid qd pluribus locis quasi denunciant: ut neque sēsuū fidem sine ratione: nec rationes sine sensibus exquiramus atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid ea quæ dialectici nunc tradunt & docent non ne ab illis instituta sunt inuenta sunt? De quibus & si a Chrisippo maxīe est elaboratum: tamen a zenone minus multo q̄ ab antiquis ab hoc autem quædam non melius q̄ ueteres: quædam omnino relicta quumque duæ sint artes quibus perfecte ratio & oratio compleatur: Vna inueniendi: altera disserendi: Hanc posteriorem & Stoici & peripatetici: priorem autē illi egregiae tradiderunt Stoici oīo ne attigerūt quidē nā e quibus locis quasi thesauris argumenta depromerentur uestri ne suspicari quidem sunt superiores autē artificio & uia tradiderunt: Quæ quidem res efficit necesse sit iisdem de rebus semper quasi dictata decantare neque a comentariolis suis discedere. Nam qui scit ubi quique positū ē quaque eo ueniat: Is & si quid obrutū erit poterit eruere semperque esse in disputando suus: Quod & si ingeniis magnis prædicti quidam dicendi copiā sine rōe consequuntur: Ars tamē est dux certior q̄ natura. Aliud est enī poetarum more uerba fundere aliud ea q̄ dicas rōe & arte distinguere similia dici possunt de explicatione naturæ qua hi utuntur & uestri: Neque uero ob duas modo causas que Epicuro uidetur ut pellatur mortis & religionis metus sed & modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis qui uideant quāta sit & apud deos moderatio: quātus ordo & magnitudinem animi: deorum opera & facta cernentibus iustitiam & quum cognitū habeas quod sit summi rectoris & dei numen quod consiliū: quae uoluntas: cuius ad naturam apta ratio: uera illa & summa lex a philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione naturæ insatiabilis quædam ex cognoscendis rebus uoluptas: In qua una confectis rebus necessariis uacui negociis honeste ac liberaliter possimus uiuere. Ergo in hac ratione tota de maximis fere rebus Stoici illos sequuti sunt: ut cum

deos esse & quatuor ex rebus omnia constare dicerent. Q uum autem quæreretur res admodum difficilis. Nun quinta quædam natura uideretur esse ex qua ratio & intelligentia oriretur. in quo etiam de animis cuius generis essent quæreretur. Zeno id dixit esse ignem: non nulla deinde aliter: sed ea pauca. De maxima autem re eodem modo diuina mente atq; natura mundum uniuersum atq; eius maximas partes ad ministrari. materiam uero rerum & apud eos: copiam exilem: apud illos uberrimam repetiemus Quammulta ab his conquisita & colecta sunt: de oium animantium genere: ortu membris aetatibus: Quam multa de rebus his quæ gignuntur e terra: q̄ multe: q̄q; de rebus uariis & causæ: cur quæq; fiat: & demonstrationes quemaomodum quaeque fiant: qua ex omni copia plurima & certssima argumenta sumuntur ad cuiusq; rei naturam explicandam. Ergo adhuc: quantum equidem intelligo causa nō uidetur fuisse mutandi nominis nō nisi omnia nō sequebatur Icc circo nō erat tortus illic Eqdem & Epicureorum in physicis quidem Democritum puto pauca mutat uel plura sane: At quum e plurimis eadē dicit: tū certe de maximis: Quod itē quū uestri faciant nō satis magnam tribuūt inuētoribus gratiā. Sed hec acteus: Nunc uideamus quæso de sūmo bō: Quod cōtin& philosiphiā qd tandē attulerit quāobrē ab inuētoribus tāq̄ a parētibus dissētir&: Hoc igit̄ loco q̄q̄ a te Caro diligēter ē explicatus finis hic bonoꝝ qui continet philosophiā & qui a Stoicis & quēadmodū diceretꝰ: tn̄ ego quoq; exponā ut pspiciamus si poterieū s quid nā a Zeōne noui sit allatum. Q uū.n. superiores equibꝰ pleisshē poleō secūdū naturā uiuere sūmū bonū eē dixissent: his uerbis sigificari Stoici tria dicāt: unū eiusmodi uiuere hadibētē sciētiā earū reꝝ quæ naturā euenirēt hūc ipsū Zenonis aiunt finē eē declarantem illud quod a te dictum est conuenienter naturæ uiuere: Alterum significare idem ut diceretur officia omnia media aut pleraq; seru antem uiuere. Hoc sic expositum

dissimile est superiori illud enim rectum quod catortho ma dicebas contingit sapienti soli:Hoc autem inchoati cuiusdam officii est non perfecti quod cadere in nonnul los insipientes potest. Tertiũ aũt omnibus aut maximis rebus iis quae secundum naturam sint fruentem uiuere hoc non est positum in nostra actione:Cõpletur enim & ex eo genere uitae quod uirtute finitur & ex his reb9 quæ secundũ naturã sũt:nec sũt in nostra potestate Sed hoc sũmum bonũ quod certa significatione intelligitur eaq; uita quae ex summo bono degitur qa cõiuncta ei uirtus ẽ insapientem solum cadit:Isq; finis bonorum ut ab his Stoicis scriptũ uidemus a Xenocrate atq; ab Aristotele cõ stitutus est.Itaq; ab is constitutio illa prima natura a qua tu quoq; ordiebare his prope uerbis exponitur: Omnis natura uult esse cõseruatrix sui ut & salua sit & ĩ genere cõ seruetur suo: Ad hanc rem aiunt artes quoq; exquisitas quæ naturã adiuuarẽt:In quibus ea numeretur in primis q̃ ẽ uiuẽdi ars ut tueatur quod a natura datũ sit quod de sit acquirat.iidemq; diuiserũt naturam hominis in ani mũ & corp9 quumq; eorũ unũ quodq; per se expetendũ esse dixissent.uirtutes quoq; utriusq; eorũ per se expetẽdas esse dixerunt: Quum animum quadam infinita laude anteponerent corpori:uirtutes quoq; animi bonis corpo ris anteponebant.Sed quum sapientia totius hominis cu stodem & procuratricem esse uellent quæ esset naturae co mes & adiutrix:hoc sapientiæ munus esse dicebant:ut cũ tueretur qui constaret ex animo & corpore in utroq; iu uaret eum atq; contineret: Atq; ita re primo simpliciter collocata reliqua subtilius persequenter corporis bona fa cilem quandam rationem habere censebãt.de animi bo nis accuratius exquirebant inprimisq; reperiebant in his esse institiae semina:primiq; ex omnibus philosophis a natura tributam esse docuerunt:ut hi qui procreati essent a procreatoribus amarentur & id quod temporum ordie antiquius est ut coniugia uirorum & uxorum natura cõ uicta eẽ diceret qua ex stirpe orientur amicitiæ cõiũctionũ

Atq; ab his: initiis profecti omnium uirtutum & origine͂ & progressionem per secuti sunt. ex quo magnitudo quoq; animi existebat: qua facile posset repugnari obsistiq; fortunæ q; maxime res essent in potestate sapientis: uarietates autem iniuriasq; fortunæ facile ueterum philosophorum præceptis instituta uita superabat. Principiis aute͂ a natura datis amplitudines quaedã bonorum excitabantur: partim profecte a co͂te͂platio͂e rerꝫ ocultiorꝫ quod erat i͂situs menti cognitionis amor ex quo & ratio͂is explicandi differendiq; cupiditas co͂sequebatur q; q; hoc solu͂ animal natu͂ est pudoris ac uerecu͂diae particeps: appetensq; co͂iunctione͂ hominu͂ ac societate͂: a͂i aduerte͂s quae in o͂ibus rebus quas egeret aut diceret nequid ab eo fieret nisi honeste & decore his initiis ut ante dixi tanq͂ seminibus a natura datis temperantia: modestia: iustitia: & omnis honestas perfecte absoluta e͂ habes i͂q͂ Cato forma͂ illorꝫ eorꝫ de quibus loquor phylosophorꝫ: qua exposita scire cupio q͂ ca͂ sit cur Zeno ab hac a͂tiqua i͂stitutio͂e desciuerit? Quid na͂ horu͂ ab eo no͂ sit ͥprolatu͂ quod ne omnem naturam conseruatricem sui dixerit? An quod omne animal ipsu͂ sibi co͂me͂datum ut se & i͂ suo saluum genere inco lumen que uellet? An quum omnium artium finis is esset: quid natura maxime quæreret idem statui debere de totius arte uitae An q; quum animo constaremus & corpore haec i͂psa & eorum uirtutes per se esse sumendas? An uero displicuit ea quae tributa est animi uirtutibus tanta praestantia? an quae de prudentia: de cognitione rerum de co͂iunctione generis humani quaeque ab eisdem de temperantia: de modestia: de magnitudine animi: de omni honestate dicuntur? fatebuntur toici haec omnia dicta esse praeclare? Neque eam causam zenoni desciscendi fuisse? alia quaedam dicent credo antiquorum esse peccata: quæ ille ueri inuestigandi cupiendus nullo modo ferre potuerit. Quid enim peruersius? quid intolerabilius? quid stultius: q͂ bonam ualitudinem: q͂ dolorum omnium uacuitatem: q͂ integritatem oculorꝫ reliquoru͂q; sensum no͂ pone

re in bonis potius q̄ dicere nihil omnino inter eas res his q̄ contrarias interesse: Ea omnia quae illi bona dicerent p̄posita esse non bona: itemq; illa quae in corpore excellerent stulte antiquos dixisse per se esse expetenda & sumenda potius q̄ expetenda. Eademq; omni uita quae in una uirtute consisteret: Illam uitam quae etiam caeteris rebus quae essent secundum naturam abundaret magis expetendam: non esse sed magis sumendum qnumque ipsa uirtus efficiat ita beatam uitam ut beatior esse non possit tamen quaedam deesse sapientibus tum quum sunt beatissimi. Itaque eos id agere ut a se dolores morbos debilitates repellant. O magnam uim ingenii causamque iustam cur nou aexisteret disciplina. Perge porro: sequentur enim quae tu scientissime complexus es: omnem insipiētiam & iniustitiā alia uitia similia omniaque peccata esse paria eosque qui natura doctrinaque lōge ad uirtutē processissēt nisi eā plenae cōsequuti essēt sūme esse miseros: neque inter eoꝝ uitā ac īprobilissimorū quicquā oīo interesse ut Plato tantus ille uir si sapiens nō fuerit nihilo melius q̄ quiuis īprobilissimus: nec beatius uixerit. Haec uidelicet ē correctio philosophiae ueteris & emēdatio quae oīo aditū habere nullū potest in urbem in forū: ī curiā. Quis enī ferre posset ita loquetē eū qui se auctorē uitae grauiter & sapiēter agendae profiteretur nomina reꝝ cōmutātē? Quūque idē sētiret quod oēs quibus rebus eādē ui tribueret alia noīa īponētē: uerba mō mutātē ꝺ opīonib9 nihil detrahētē patron9 uē cāae ī epilogo ꝓ reo dicēs negaret eē malū exiliū publicationē bonoꝝ haec reiciēda eē: nō fugiēda nec misericordē iudicē esse oportere. In cōcione āt si loqueretur: si Aníba adl portas uenisset murūq; iaculo traiecisset: negaret esse ī malis capi: uenire: interfici: patriā amittere An senatus quum triumphum Aphricano. decerneret: quid de eius uirtute aut foelicitate posset diceret si neque uirtus. in ullo nisi in sapiente nec foelicitas uere dici potest? Quae est igitur ista philosophia quae communi more in foro loquitur in bello suo praesertim qūū quod

illi uerbis suis significent in eo nihil mouetur:de ipsis re bus nihil mutetur:eaedem res maneant alio modo. Quid enim interest diuitias:opes: ualitudinem bona dicas: an ne praeposita? Quum ille qui ista bona dicit nihilo plus his tribuat q̄ tu qui eadem illa praeposita nominas? itaq; homo imprimis ingenuus & grauis dignus illa familia ritate Scipionis.& Laelii Panetius quum ad Q . tubero nem de dolore patiēdo scriberet quod esse caput debebat si probari posset nunquā posuit non esse malum dolorē sed quid esset & quale:quantumq; in eo esset alieni deinde quae ratio esset proferendi:cuius quidem quoniā Stoicus fuit sententia condemnata mihi uidetur esse immanitas ista uerborum. Sed ut propius ad ea Cato accedam quae ad ea dicta sunt praessius agamus eaq; quae modo dixisti cum his conferamus quae tuis antepono: Quae sunt igitur communia uobis cum antiquis. His sic utamur quasi cō cessis:quae in controuersiam ueniunt de his si placet dis seramus.mihi uero inquit placet agi subtilius.& ut ipse di xisti pressius. Quae enim ad hūc protulisti popularia sūt ego autem a te elegantiora desidero. A me ne tu inq̄ sed ta mē enitar.& si minus mihi multa occurrēt:non fugiā ista popularia. Sed primum positum sit nosmetipsos commē datos esse nobis:primamq; ex natura hanc habere appeti tionem:ut conseruemus nosmetipsos hoc conuenit sequi tur illud ut animaduertamus qui simus ipsi: ut nos qua les esse oportet esse seruemus. Sumus igitur homines ex animo constamus & corpore quae sunt cuiusdam modi nosq; oportet:ut prima appetitio naturalis postulat: haec diligere constituereq; ex his finem illum summi boni at q; ultimi quem si prima uera sint ita constitui necesse est scilicet earū rerū quae sunt secundū naturā quā plurima & quā maxima adipisci. Hunc igitur finē illi tenuerunt quodq; ego pluribus uerbis:illi breuius secundū naturā uiuere. Hoc ius bonorū uideatur extremum: Age nunc isti doceant uel tu potius(quis enim ista melius)quo nā modo ad iisdē principiis ꝓfectū efficiatis ut honeste uiuer

Id est enim uel ex uirtute:uel naturæ congruenter uiuere summum bonum sit.& quo.nam modo:aut quo loco corpus subito deserueritis oiaq; ea quæ cum secundum naturam sint:abisint a nostra potestate:Ipsum deniq; officiũ Quæro igitur quomodo hæ tantæ commendationes a natura profecte subito a sapientia relicte sit. Quod si nõ hominis summũ bonũ quæreremus:sed cuiusdã animantis:is aũt esset nihil nisi animus(liceat enim fingere aliqd eiusmodi quo uerum facilius reperiamus)tum illi animo non esset hic noster finis desideraret. enim ualitudinem uacuitatem doloris appeteret etiam conseruationem sui earumq; rerum custodiam finemq; sibi constitueret: secundum naturam uiuerẽ.Quod ẽ ut dixi habere ea:quæ secũdum naturam sint uel omnia uel plurima uel maxima cuiuscunque enim modi animal constitueris necesse est etiam si id sine corpore sit ut fingimus esse in animo quædam similia eorum quæ sint in corpore:ut nullo mõ nisi ut exposui constitui possit finis bonorum.Chrysipp9 autem exponens differentias animantium ait alias earũ corpore excellere:alias autẽ animo:non nullas ualere utraq; re. Deinde disputat quod cuiusq; generis animantis statuit deceat extremũ.Q uum autẽ hominẽ ĩ eo genere posuisset ut ei tribueret animi excellentiã summum bonũ id constituit non excellere animo sed uti nihil esse preter animum uideretur constitui summũ bonũ. Vno autem modo in uirtute sola summum bonũ recte poneretur si quod esset animal:quod totũ ex mẽte cõstaret id ipsum tamẽ sic ut ea mens nihil haberet in se quod esset secũdũ naturam ut ualitudo est.Sed id ne cogitari quidem potest quale sit non repugnet ipsum sibi: Sin dic quædam obscurari nec apparere quia ualde parua sint uos quoq; concedimus quod dicit Epicurus de uoluptate quae minime sint uoluptates:eas obscurari saepe & obrui sed nõ sunt in eo genere paruorũ tantae commoditates corporis tãq; pductæ tẽporib9 tãq; multae.Itaq; in qbus ppter earũ exiguitatẽ obscuratio sequit̃ saepe accidit ut nihil interesse

nostra fateamur:sint illa nec ne sintnt in sole quod a te dicebatur lucernã adhibere nihil interesthaut teruncium addere Croesi pecuniæ:Q uibus autem in rebus obscuratio tanta non sit fieri tamen potest ut id ipsum quod interest non sit magnum ut ei qui iucunde uixerit annos decem si aeque uita iucunda mẽstrua addaturq3 momentum aliquod habeat ad iucũdã accessionem bonum sit. Si autẽ id non concedatur non continuo uita beata tolli tur bona autem corporis huic sunt quod posterius posui similiora habent enim accessionem dignam in qua elaboretur ut mihi in hoc Stoici iocari uideantur interdum quum ita dicant. Si ad illam uitam quae cum uirtute degatur ampula aut strigilis accedat sumpturum sapientẽ eam uitam potius quo haec adiecta sint nec beatiorem tamen ob eam causam fere hoc simile tandem est non risu potius quam oratione eiiciendum. Ampulla enim sit nec ne sit quis iure optimo derideatur si laboret. At uero grauitate membrorum & cruciatu dolorum si quis quem leuet magnam ineat gratiam nec si ille sapiens ad tortoris eculeum a tyranno ire cogatur similem habeat uultum ac si ampullam perdidisset sed ut magnũ & difficile certamen iniens cum sibi cu3 capitali aduersario dolore depugnandum uideret excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiae quarum praesidio iniret illud difficile ut dixi magnumque prælium deinde non quæremus quid obscuretur aut intereat quia sit admodum paruum: sed tale sit ut expleat summam. Vna uoluptas e multis obscuratur in illa uita uoluptaria. Sed tamen ea quãuis parua sit pars est eius uitae quæ posita in uoluptate nummus i Croesi diuitiis obscuratur pars est tamen diuitiarũ. Quare obscurentẽ & hæc quæ secundũ naturã esse dicimus in uita beata sint modo partes uitæ beatæ. Atq3 si ut conuenit debet inter nos est quædã appetitio naturalis ea quæ secundũ naturam sunt appetentes eo3 omniũ est aliqua sũma facienda quo constituto tũ licebit ociose illa quaerere de

magnitudinē rerum:de excedentia quanta in quoq; sit ad beate uiuendum:de istis ipsis obscurationibus quae pro pter exigitatem uix aut ne uix quidem appareant.

Quid de quo nulla dissensio est.nemo enim est qui aliter dixerit:quin omnium naturarum simile esset id: ad qđ omnia referuntur:quod est ultimum rerum appetendarum.Omnis enim est natura diligens sui.quae est enī quae se unq̄ deserat:ut partem aliquam sui:aut eius partis habitum aut uim aut ullius earū rerum quae secundum naturam sint aut motum aut statum:quae autem natura suae primae institutionis oblita est:nulla profecto:quin suā uim retineat a primo adextremum.Quo igitur euenit ut hominis natura sola esset.quae hominem relinqueret:que obliuisceretur corporis quae summū bonum non in toto homine:sed in partem hominis poneret?.Quomodo autem quod ipsi etiam fatentur constatq; inter omnes: conseruabitur:ut simile sit omnium naturale illud ultimū de quo quaeritur?Tum enim esset simile si incaeteris quoq; naturis id cuiq; esset ultimum: quod in quaq; ex celleret. Tale enim tusum esset ultimum stoicorum.

Quid dubitas igitur mutare principia naturae?Quid enim dicis omne animal simulatq; sit ortū applicatum eē ad se diligendum esseq; in se conseruando occupatum? Quin potius ita dicis omne animal applicatum eē ad id quod in eo sit optimū:& in eius unius occupatum esse custodia?Reliquasq; naturas nihil aliud agere nisi id cō seruent quod in quaq; optimum sit? quomodo autem optimum si bonum praeterea nullum est?si autem reliq̄ appetenda sunt cur quod est ultimum rerum appetendarum id non aut ex omnium earum aut ex plurimarum & maximarum appetitione concluditur? Vt Phidias potest a principio instituere signum:idq; perficere potest ab alio inchoatum accipere & absoluere:huic est sapientia similis Non enim ipsa genuit hominem:sed accepit a natura inchoatum. Hanc intuens debet institutum illud quasi signum absoluere. Qualem igitur natura hominem

incognita? & qđ est munus: quod opus sapientiæ? Quid est quod ab ea & absolui & perfici debeat? Si: nihil in eo quidem perficiendum est: preter motum ingenii quendam idest rationem: Necesse est hoc ultimum eē ex uirtute uitam agere: rationis enim perfectio est uirtus Si nihil nisi corpus summa erunt illa ualitudo: uacuitas doloris pulchritudo & cetera Nunc de hominis sūmo bono queritur. quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid sit effectum? Quum. n. cōstet inť omnes omne offitium munusq; sapientiæ in hominis cultu esse occupatum. Alii ne me existimes contra stoicos solum dicere eas sententias afferunt: ut summum bonum ĩ eo genere ponant: quod si extra nostram potestatem tam quam de inanimali aliquo loquantur: Alii contra quasi nullum sit corpus Ita animum nihil curant quum presertim quoq; animus nominare nescio quid sit. neq; enī id possum intelligere: sed in quodam genere corporis ut ne is quidē uirtute una cōtentus sit: sed appetat uacuitatē doloris: Quamobrem utriq; idem faciunt ut si leuam partem negligerent: dexteram tuerentur: aut ipsius animi ut fecit. Herillus cognitionem amplexarentur: actionem relinquerent. Eorum enim omnium multa pretermitentium dum eligant aliquid quod sequantur: quasi curta sententia At uero illa perfecta atq; plena eorū q quum de hominis summo bono quererent nullam in eo neq; animi neque corporis partem uacua tutela reliquerunt: Vos autem Cato qa uirtus ut omnes fatemur altissimum locum in homine & maxime excelentem tenet: & quod eos qui sapientes sunt absolutos & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum uirtutis splendorē perstringitis. In omni enim animante est summum aliqđ atq; optimum ut in eqs in canibus qb9 tñ & dolore uacare opus ē & ualere: Sic igitur ĩ homine perfectio ista ĩ eo potissimū quod ē optimū id ē uirtute laudatur Itaq; mihi nō satis uidemini considerare qđ ĩtersit naturæ que q progressio: Non. n. hoc quod facit ĩ frugibus ut quū ad

ſpica3 perduxerit ab herba relinquat & pro nihilo habeat herbam idem fecit in homine quũ eũ ad rationis habitũ perduxerit. Semper enim ita assumit aliquid ut ea quae prima dederit non deserat. Itaq; sensibus rationem adiunxit & ratione effecta sensus non relinquit ut si cultura uitium cuius hoc munus est ut efficiat ut uitiis cum partibus suis omnibus quamoptimae se habeat. Sed sic intelligamus: licet enim ut uos quoq; soletis fingere aliquid docendi causa (si igitur illa cultura uitium inuite insit ipsa caetera credo uellitq; ad colendã uitẽ attinebãt sicut antea se aũt omnibus uitis partibus praeferat: statuatq; nihil eẽ melius in uite q̃ se similiter sensus quum accessit ad naturam tuetur illam quidem: sed etiam tuetur se: Quum aut assumpta ratio est tanto in dominatu locatur: ut omnia illa prima naturae huius tutelae subiiciantur. Itaq; non discedit ab eorum curatione quibus praeposita uitã omnem debet gubernare. Vt mirari satis eorũ inconstãtiã non possumus naturalem enim appetitionem quã uocãt hormen: itemq; officium. Ipsam etiam uirtutem tuentem esse uolunt earum rerum quae secundum naturam sunt: Quũ aũt ad sũmũ uolũt peruenire transiliunt omnia: & duo nobis opere pro uno relinquunt ut alia sumamus alia appetamus potius q̃ uno fine omnia concludant. At enim ueram dicitis uirtutem non posse cõstitui si ea quae extra uirtutem sint ad beate uiuendũ pertineant. Quod totum contra est introduci enim uirtus nullo modo põt nisi omnia quae leget quaeq; reiiciet unam referantur ad summam nam si omnino nos negligimus: in Aristonea uitia & peccata incidimus obliuiscemurq; quae uirtuti ipsi principia dederimus sin ea non neglegimus: neq; tamẽ ad finẽ sũmi boni referem9 nõ multũ ab Herilli leuitate aberrabim9 duagenim uitarũ nobis erũt istituta capienda facit. nã ille se ũcta duo ultimã bonorũ quae ut essent uera coniungi debuerũt. Nunc ista seperantur ut disiuncta sit quo nihil potest esse peruersius. Itaq; contra est ac dicitis nam constitui uirtus nullo modo potest: nisi ea quae sint

prima naturæ ut ad suũmum pertinentia tenebit. quesita
in.uirtus non que relinqueret naturam :sed quæ tueretur
At illa ut nobis placet partem quandam tueretur reliquã
deseruit Atq; ipsa institutio hominis si loqueretur:hec dice
ret:primos suos qu asi coeptus appetendi fuisse ut se con
seruaret in ea natura:in qua ortus esset. nõdum autem ex
planatum satis erat quid maxime:natura uellet. explanet
igitur.Q uid enim aliud intelligitur nisi ut æque pars
n aturæ negligatur:in qua si nihil est præter rationem:sit
in una uirtute finis bonorum:sin ẽ etiam corpus:ista ex
planatio naturæ nempe hec effecerit:ut ea quæ ante expli
cationem tenebamus:relinquamus.ergo conuenienter na
ture uiuere: a natura discedere:ut quidam philosophi
quũ a sensibus profecti maiora quædam ac diuiniora ui
dissent sensus relinquerunt.sic isti quum ex apetitione re
rerum uirtutis pulchritudinẽ aspexissent omnia propter
quæ uirtutem ipsam uiderant:abiecerunt:obliti naturam
omnem appetendarum rerum ita late patere ut a principi
is permaneret & ad fines nec intelligunt se reꝝ illaꝝ pul
chraꝝ atq; admirabilium fundamenta subducere. Itaque
mihi uidentur omnes qnidem illi errasse qui finẽ bonoꝝ
esse dixerũt honeste uiuere sed alius alio magis: pyrro sili
cet maxime: qui uirtute constituta nihil oĩo qd appetẽdũ
sit relinquat:Deĩde Aristo q̃ nihil relinquere nõ est ausus
introduxit aũt qbus cõmotus sapiens appeteret aliquid:
quod cuique in mentem ueniret: & quodcũque tanquã
occurreret.Is hoc melior q̃ Pyrro.Q uid uel aliquod ge-
nus appetendi dedit deterior q̃ cæteri q; penitus a natura
recessit.Stoici aũt q; finem bonoꝝ in una uirtute ponunt
similes sunt illoꝝ.Q uod autẽ principiũ officii quærũt
melius q̃ Pyrro qď ea nõ occurrẽtia fingũt.Vincunt Ari-
stonẽ qď autem ea quæ ad naturam accommodata:& per
se assumenda esse dicunt:nõ adiũgunt ad finem bonoꝝ
desciscunt a natura & quodam modo sũt nõ dissimiles
Aristonis ille enim occurẽtia nescio quæ comminiscebatur
hi aũt ponũt illa quidem prima naturæ: sed ea seiungũt

a finibus & a summa bonorū quae quum proponūt ut sit aliqua rerum selectio naturam uidentur sequi quū aūt negant ea quicq̄ ad beatā uitā pertinere rursus naturam relinquunt. Atq; ad huc ea dixi causa cur Zenoni nō fuis set q̄obrem a superioꝝ auctoritate discederet. Nunc reliqua uideam⁹ nisi aut ad haec Cato dicere aliquid uis: aut nos iam lōgiores sumus neutrū uero inquit ille nam & a te perfici istā disputationem uolo: nec mihi tua oratio lōga uideri potest optime inq̄ quid. n. mihi potest esse optatius q̄ cum Catone oīum uirtutū auctore de uirtutibus disputare: sed primū illud uide grauissimam illam uestrā sententiam quae familiam ducit honestum quod sit id eē solū bonū honesteq; uiuere bonorū finem cōmunē fore uobis cum omnibus q in una uirtute cōstituūt finē bonorum: quodq; dicitis informari nō posse uirtutem si quicq̄ nisi quod honestū sit numeretur. Idem dicetur ab illis quos modo nominaui mihi autequius uidebatur Zenonem cū Polemone disceptantem a quo quae essent principia naturae acceperat a comunibus initiis progredientem uidere ubi primū insisteret: & unde causa controuersiae nasceretur non stantem cū his qui ne dicerent q dē sua summa bona esse a natura profecta ut iisdem argumentis quibus illi uterentur iisdemq; sētētiis minime uero illud probo: quod quum docuistis ut nobis uidemini solū bonū eē qd' honestū sit: tū rursū dicitis initia pponi necesse esse apta & accomodata naturae: quorū ex electione uirtus possit existere. Non. n. i selectiōe uirtus ponēda erat ut id ipm quod erat bonorum ultimum aliud aliquid acquireret. nam: oia quae sumēda quaeq; legēda aut optanda sunt: iesse debēt in summa bonorum: ut is qui eam adeptus sit: nihil praeterea desideret uides ne ut quibus summa est i uolnptate perspicuum sit quid iis faciendum sit: aut nō faciēdum: ut nemo dubitet eorum omnia officia quo spectare: quid sequi: quid fugere debeant? Sit hoc ultimum bonoꝝ quod nūc a me defendit̄ apparet statim quae sint officia: quae actiones. Vobis autem qb⁹

nihil est aliud propositũ:nisi rectum atq; honestum:Vñ officiũ:uñ agendi principium nascat non reperietis Hoc igitur quaeritis omnes & hi qui quodcũq; in mentem ue niat:aut quodcũq; occurat se sequi dicent sed uos ad natu ram reuertimini:quibus natura iure responderit:non esse uerum aliunde finem beatae uiuendi a se principia rei gerē de peti.esse enim unam rationem qua et principia rerum agendarum:& ultima bonorũ continerentur atq; ut Ari stonis esset explosa sententia dicentis nihil differre aliud ab alio:nec esse res ullas ꝑter uirtutes & uitia inter quas quicq̄ oio interesset.sic erare Zenonem:qui nulla in re nisi in uirtute aut uitio propensionem ne minimi quidē momenti ad summum bonum adipiscendum esse dice ret.& quum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet:ad appetitionem aũt rerꝝ esse in his momenta di ceret:quasi uero haec appetitio non ad summi boni adep tionem pertineret.Quid autem minus consentaneum ē q̄ qd aũt cognito sũmo se reuerti ad naturam ut ab ea pe tant agendi principium.i.offici non.n actionis aut officii rõ:impellit ad ea quae secundũ naturam sũt appetenda: sed ab his & appetitio & actio commouetur:nunc uenio ad illa tua breuia quae consectaria esse dicebas:& primum illud quo nihil potest esse breuius:bonũ omne laudabile Laudabile autem omne honestum.Igitur omne bonum honestum.O plumbeum pugionem:quis enim tibi illud primum concesserit:quo quidem concesso nihil opus est secũdo. Si n.omne bonum laudabile ē:omne laudabile honestum ē.Quis tibi ergo istud dabit praeter Pyrronem Aristonē:eorũue similes:quos tu nõ ꝑbas?Aristoteles ueõ Xenocrates:tota illa familia nõ dabit quippe qui ualitudi nem:uires:diuitias:gloriam:multa alia bona esse dicũt laudabilia nõ dicant & hi quidem ita non sola uirtute finem bonorum contineri putant:ut rebus tamen omni bus uirtutem anteponant. Quid censes eos esse fa cturos qui omnino uirtutē a bonorũ fine segregauerũt Epicurum:Hieronymum:illos etiam siqui Carneadeum

finem tueri nolunt?iam aut Calipho aut Diodorus quō poterunt tibi istud concedere:qui ad honestatem aliud adiungant:quod ex eodem genere non sit?placet igitur tibi Cato quum res sumpseris non concessas ex illis effice re quod uelis.Iam ille Sorites:quo nihil putatis esse uitiosius: quod bonum sit:id esse optabile quod optabile id esse expetendū:Quod expetēdū laudabile deinde reliqui gredus:sed ego in hoc resisto eodem.n.modo tibi nemo dabit quod expetendū sit:id esse laudabile:Illud uero minime consentaneum:sed in primis habes illorum silicet nominum gloriatione dignam esse beatam uitā quæ non possit sine honestate contingere:ut iure quisq̄ glorietur dabit hoc Zenoni Polemo etiam magister eius & tota illa gens:& reliqui qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes : adiungunt ei tamen aliquid summo ī bono finiendo. Si enim uirtus digna est gloriatione ut ē tātūq; præstat caeteris rebus ut dici uix possit:& beatus eē poterit uirtute una praeditus carens caeteris nec tamen illud tibi concedit præter uirtutem nihil in bonis esse ducendum illi autem quibus summū bonum sine uirtute est non dabunt fortasse uitam beatam habere in quo iure possit gloriari & si illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum gloriosas.Vides igitur te aut ea assumere quae non concedantur:aut ea quae etiam concessa te nihil adiuuent equidem in omnibus istis conclusionibus hoc putarem philosophia nobisq; dignum:& maxime quum summum bonum quæreremus:uitam nostram:consilia uolūtates:non uerba corrigi:Quis enim potest istis quæ tu ais breuibus delectari?& acutis auditis de sententia discedere Nam quum ea spectant & habent audire cur dolor malum non sit dicunt illi asperum esse dolorem molestum odiosum contra naturam difficilem toleratu : sed quia nulla sit in dolore neq; fraus:neq; improbitas nec malitia nec culpa nec turpitudo:non esse illud malum Hæc qui audierit ut ridere non curret discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum q̄ uenerat Tu autem negas

fortem esse quem q̄ posse: qui dolorem malum putat: ciur fortior sit: si illud quod tute concedis asperum & nix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas non ex uocabulis nascitur: & ais si una littera cōmota sit fore tota ut labet disciplina. Vtrum igitur tibi litteram uideor an totas paginas commouere? ut. n. sit apud illos id quod est a te laudatum: ordo rerum conseruatus: & omnia inter se apta & conexa sic enim aiebas tamen persequi non debemus si a falsis principiis profecta congruent ipsa sibi & a proposito non aberrant: In prima igitur constitutione Zeno tuus a natura recessit. quumq; summmū bonum posuisset in ingeni prestantia: quam uirtutem uocamus. nec quicq̄ aliud bonum esse dixisset nisi quod esset honestū nec uirtutem posse constare si in cæteris rebus esset quicq̄ quo aliud alio melius esset aut peius. his propositis teuit prorsus consequentia. recte dicis. negare. n. non possum. sed ita falsa sunt ea quæ consequūtur. ut illa e qbus hæc nata sunt uera esse non possint. docent enim nos ut scis dialetici si ea quæ rem aliquam consequātur falsa sint: falsam illā ipsā eē quam sequātur. Ita fit illa cōclusio nō solū uera: sed ita pspicua: ut dialectici ne rōem quidē reddi putēt oportere: si illud hoc nō aūt hoc: igitur ne illud quidē. sic cōseqnētibus uestris sublatis primā tollāt: quæ secuntur Igitur omēs q̄ nō sūt sapiētes æque miseros eē Sapiētes omnes summe beatos eē: Recte facta omnia æqualia: oīa peccata paria: quæ quū magnifice primo dici uiderēt cōsiderata minus ꝓbantur. Sēsus. n. cuiusq; & natura rerū atq; ipsa ueritas clamat quodāmodo non posse adduci ut inter eas res quas zeno exæquaret nihil interesset: Postea tuus ille Renulus (Scis enim citius q̄ hunc a philosophia dīcētes tuos a poetica profectos) homo igitur acutus causā non obtinens repugnantē ntura uerba uersare coepit & primum rebus his quas nos bonas ducimus concessit. ut haberentur aptæ. habiles & ad naturam accomodatæ: fatērīq; coepit sapienti hoc est summe beato cōmodius tamen esse si ea quoq; habeat: quae bona nō andet appelare natu

re ipsi acõmodata eẽ concedit:negatq; Platonem si sapiẽs nõ sit eadem eẽ ĩ causa:qua tiranũ Dionysium:huic mori optimũ eẽ propter desperationem sapiẽtiae:illi propter spem uiuere. peccata partim esse tolerabilia: partim nullo modo:propterea q̃ alia peccata plures:alia pauciores quasi numero sofficii preterirent Iam insipientes alios ita esse ut nullo modo ad sapientiam possent peruenirẽ alios qui possent si id gessissent sapientiam consequi. hic loquebatur aliter:atq; omnes sentiebat idem quod ceteri Nec uero minoris estimanda ducebat ea quae ipse bona negaret esse:q̃ illi qui ea bona esse dicebant. Quid igitur uoluit sibi qui illa mutauerit?salutem aliqd depondere detraxisset:& paulo minoris estimauisset ea q̃ peripatetici:ut sentire quoq; aliud non solum dicere uideretur: Quid de ipsa beata uita :at q̃uam omnia referuntur quae dicitis?Negatis eam esse quae expleta sit omnibus his rebus quas natura desideret:totamq; eam in una uirtute põitis quũq; omnis controuersia aut de re soleat:aut de nõe eẽ utraq; earum nascitur:si aut res ignoratur:aut eratur ĩ noĩe:quorum si neutrũ est:opera dãda est ut uerbis utamur q̃ usitatissimis:& quam maxime aptis idest rem declarantibus. Num igitur dubium est quin si in re ipsa nihil peccatur a superioribus uerbis illi cõmodius utuntur. Videamus igitur sententias eorum: tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri quum aliquid ei secundum naturam esse uideatur: omniaq; quae secundum naturam sint aestimatione aliqua digna eaq; pro eo quãtũ in quaq; sit ponderis esse aestimãda. Quaeq; secũdũ naturã, sint parti nihil habere in sese ei9 appetitiõis de qua saepe iã dixim9 quae neq; honesta nec laudabilia dicãtur pti quae uoluptatẽ hẽãt ĩ oĩ animãte:s3 ĩ hominẽ rationẽ & ex his:quae sit apta:ea honesta ea pulchra:ea laudabilia: Illa aũt superiora naturalia nominanẽ quae coniuncta cũ honest s uitã beatã perficiũt & absoluũt oĩum aũt eorũ cũmodorũ qb9 nõ illi plus tribuũt q illa bona esse dicũt q̃ Zeno q negat lõge pstãtissimũ esse. quod honestũ esset atq; laudabile:Sed si duo honesta proposita sint:alterum

cū ualitudīe:alteꝝ cū morbo nō eē dubium ad utrū eorū natura uos ipsa deducta sit:Sed tamē tātā ui honestatis esse tātūq; eā reb9 oib9 p̄stare & excellere ut nullis nec suppliciis nec p̄miis demoueri possit ex eo quod rectū esse d creuerit qīaq; quae dura difficilia:aduersa uideant̄ : ea uirtutibus hiis quibus a natura essemus ornati oprari posse nō faciles illas quidē nec contemnēdas(Q uid enim eēt in uirtute tātū sed ut hoc iudicaremus nō eē in his partē maximā positā beate aut secus uiuēdi ad sumā:ea quae Zeno aestimāda & sumēda & apta naturāe esse dixit:eadē illi bona appellāt. Vitā aūt beatā illi eā quae constaret ex his rebus quas dixi aut plurimis aut grauissimis Zeno āt quod suā q; ꝓpriā speciē habeat cur appetēdū sit id solum bonū appellat.Beatā āt uitā eā solā quae cū uirtute degat̄ si de re discrepari oportet nulla mihi tecū Cato potest eē dissensio. Nihil ē.n. de quo aliter tu sentias atq; ego mō cōmutatis uerbis ipsas res cōferamus. Nec hoc ille non uidit sed uerborū magnificentia est & gloria delectatus: qui si ea quae dicit ita sentiret ut uerba significāt quid īter eū & uel Pyrrhonē:uel Aristonē īteresset?sin aūt eos nō ꝓbat Q uid attinuit cū iis qb9 cū te cōueniebat uerbis discrepare?Q uid si reuiuiscāt Platonici illi & de īceps q̄ eorū auditores fuerūt & tecū ita loquātur? nos cū te. M. Cato studiosissimū philosophiae:iustissimū uirū optimū iudicē religiosissimū testē audirem⁹:admirati sum⁹ q̄d eēt cur nobis Stoicos anteferres?qui de rebus bonis & malis sentirent ea quae ab hoc Polaemone Zeno cognouerat : nominibus uteret̄ iis quae prima spetie admirationē:re explicata risū mouerent.Tu aūt si tibi illa ꝓbant̄ cur non ꝓpriis uerbis illa tenebas?Sin te auctoritas commouebat nobis ne omnibus & Platoni ipsi nescio quem illum anteponebas?praesertim quū i re.p.p̄nceps eē uelles ad eāq; tuēdam cū summa tua dignitate maxīe a nobis ornari atq; īstrui posses?Nobis.n. ista quaesita a nobis descripta:notata praecepta sūt oiumque reꝝ publicaꝝ rectiones genera status mutationes: Leges etiam & instituta ac mores ci

uitatū pſcripſim9:Eloquētiae uero quae & pricipibus maxime ornamanto ē & q̄ te audiuimus ualere plurimū quā tū tibi ex monumētis noſtris addidiſſes ea quū dixiſſent: Q uid tādē talib9 uiris reſpōderes rogarē te inqt ut dicer es pro me tu quidē q̄ illis orationē dictauiſſes:uel potius paulū loci mihi ut his reſponderem dares niſi & te audirē nūc mallē:& iſtis tū alio tēpore reſpōſurus eſſē:itunc.ſ.cū tibi.tq̄ ſi rerum reſpōdere uelles Cato hæc erant dicnda nō eos tibi nō ꝓbatos tātis īgeniis homines tātaq; auctoritate ſed te aiaduertiſſe quæ res illi ꝑpter ātiquitatē parū uidiſſēt eas a Stoicis eſſe perſpectas:Eiſdē de reb9 hos tū acutius diſſeruiſſe:tū ſenſiſſe grauius & fortius quippe qui primū ualitudinē bonā expetēdā negāt eſſe eligēdam dicūt:nō qa ſit bonū ualere ſed qa ſit nō nihilo æſtimādū Neq; tū pluris q̄ illis uideaſ q̄ illud nō dubitāt bonū dicere hoc uero te ferre nō potuiſſe: Quod antiqui illi quaſi barbati ut nos de noſtris ſolem9 dicere crediderit eius q̄ honeſte uiueret:ſi idē bñe ualeret bñe audiret:copioſus eēt optabiliorē fore uitā melioreq; & magis expetēdā q̄ illius q̄ æque uir bonus multis modis eēt ut Ennii Alcineo circūuētus morbo exilio:atq; inopia.Illi igitur antiqui non tā acute optabiliorē illā uitam putāt præſtātiorē beatiorē: Stoici aūt tātūmodo ꝓponēdā in ſeligendo:non quo beatior hæc uita ſit ſed quo ad naturā accomodatior & q̄ ſapiētes nō ſunt oēs æque miſeros eē.Stoici hæc uidelicet uiderūt:Illos autē id fugerat ſuperiores qui arbitrabantur hoīes ſcelerībus & perricidiis inquinatos nihilo miſeriores eē q̄ eos qui cū caſte & itegre uiuerēt nūdū perfectam illā ſapientiā eēnt cōſecuti.Atq; hoc loco ſimilitudines illas quib9 illi uti ſolent diſſimilimas proferebas. Quis.n. ignorat ſi plures ex alto emergere uelint propius fōte eoſ quidā ad reſpirādū qui ad ſūmā iā aquā adropinquātiS; nihilo magis reſpirare poſſe q̄ eos qui ſunt ī ꝓfūdo . Nihil enim adiuuat procedere & ꝓgredi in uirtute quō minus miſerrimus ſit āq̄ ad eam peruenerit quoniam in aqua nihil adiuuat:Et quoniā catuli q̄ iā deſpecturi ſūt

cæci aeque ac hi q̄ui mō nati. Platonē quoq; necesse ē quo
niā nōdū uidebat sapiētiā aeque cæcū aio ac phalarim fu
isse. Ista similia nō sūt Cato i quib9 q̄uis multū ꝓcesseris
tn̄ illd̄ i eadē cā ē a quo abesse uelis: donec euaseris nec in.
ille respirat añ q̄ emersit & catuli aeque caeci priusq̄ de
spexerit ac si ita futuri sēp essēt. Illa sunt similia hebes aci
es ē cuipiam oculorū corpore alius lāguescit: hi curatione
adhibita leuant̄ idies alter ualet plus quotidie alī uidet
hi similes sūt oīb9 q̄ uirtuti studēt leuant̄ uitiis leuant̄ er
rorib9 nisi forte cēsses. T. Gracchū patrē beatiorē fuisse q̄ fi
liū: q̄ū alī stabilire re. p. studuerit: alī euertere nec tamē il
le erat sapiēs Quis. n. hoc habet aut qn̄ aut ubi aut unde
Sed q; studebat laudi & dignitati multū i uirtute processe
rat. Cōferā āt auū tuū Drusū cū. C. Graccho ei9 fer aequali
Quae hic rei. p. uulnera īpoēbat eadē ille sanabat s; nihil ē
q; tā miseros faciat q̄ ipietas & scel9 ut iā oēs isipiētes sint
miseri q; ꝑfecto sūt nō ē tn̄ aeque miser q̄ patriae cōsulit
& is q illā extīctā cupit. Leuatio igit̄ uitioꝶ magna fit is q̄
habēt ad uirtutē ꝓgressiōis aliq̄tulū. Vestri āt ꝓgressionē
ad uirtutē fieri aiūt leuationē uitioꝶ fieri negāt. At quo ni
tuntur hoies acuti argumēto ad ꝓbādū opæptiū est cōsid
rate quaꝶ inquit artiū sūma crescere pōt: earum etiam cō
trariaꝶ sūma poterit augeri ad uirtutis aūt summam acce
dere nihil potest ne uitia quidē igitur crescere poterunt:
quae sūt uirtutū cōtraria utrū igit̄ tādē ꝑspicuis ne dubia
apiunt̄: an dubiis perspicua tollūtur? Atq̄ hoc ꝑspicuū ē
uitia alia alliis eē maiora. Illud dubiū ad id quod sūmū
bonū dicitis ec quæ nā fieri possit accessio. Vos autem cū
ꝑspicuis dubia debeatis illustrare: ꝑspicua conamini tolleṙ
Itaq; eadē ratiōe qua sū pauloante usus hærebitis. Si enī
ꝓpterea uitia alia aliis maiora nō sūt quia ne ad finē eū
quidem bonorum: quē uos facitis quicq̄ potest accedere
quoniā ꝑspicuū ē uitia nō eē oīū pia finis bonoꝶ uobis
mutād9 ē. Teneam9. n. illud necesse ē cū cōsequēs aliud fal
sū sit: illud cuius id cōsequēs sit nō posse eē ueꝶ: quæ est
igr̄ cā istaꝶ āgustiaꝶ gloriosa ostētatio icōstituēdo sūmo

bono? Q uum enim quod honestũ sit: Id solũ bonũ esse cõfirmat: tollit cura ualitudis diligẽtia rei familiaris: admi nistratio rei. pro ordo gerendo? negotio? officia uitae ipm deniq; illd honestũ: quo uno uultis eẽ oia deserẽdũ ẽ quæ diligẽtissie cõtra Aristonẽ dicũtur a Chrysippo ex ea diffi cultate ille fallacis loquelæ ut ait Acci9 malitiæ nate sũt Q uid. n. sapiẽtia ubi pedẽ poneret nõ habet sublatis offi ciis oĩbus officia aũt oĩa tollerẽtur delectu oĩ & discrimiẽ remoto: quae esse poterant reb9 oĩbus sic exæq̃tis ut inter eas nihil interesset. Ex his ãgustiis ista euaserunt deteriora q̃ Aristonis: Illa tñ simplicia uestra uersuta. roges enĩ Ari stonẽ bona ne ei uideba͏t hæc uacuitas doloris: diuitiæ: ualitudo neget. Quid quæ cõtraria sunt his mala ne? ni hilo magis. Zenonẽ si roges respõdeat totidẽ uerbis. admirã tes quæramus ab utroq; quonã modo uitam agere possu mus: si nihil interesse nostra putemus ualeamus: ægri ne simus uacẽus: an cruciemur dolore: frigus: famem propul sare possimus. Viues inquit Aristo magnifice atq; præcla re: Quod erit cunq; uisu; ages: nun quam angere nunquã cupies: nunq̃ timebis qd Zeno? portẽta hæc eẽ dicit: nec ea ratione ullo modo posse uiui: sed differre inter honestũ & turpe nimiũ: q̃tum nescio: quid imensum: inter caeteras res nihil oĩo interesse: Idem adhuc (audi reliqua & risum contine si potes) media illa inquit inter quae nihil ĩteresst tñ eiusmõi sũt ut eo? alia eligẽda sit alia reiciẽda: alia oĩo negligẽda: hoc ẽ ut eo? alia uelis: alia nolis alia nõ cures. Ac mõ dixeras nihil ĩ his rebus eẽ quod interesset: & nũc idẽ dico inquies: Sed ad uirtutes & ad uitia nihil interesse quasi: Quis istud nesciebat. Ve? audiamus ista inqt quæ dixisti: ualere: locupletẽ eẽ nõ dolere: bona nõ dico: Sed di cã græce proẽgmena latine ãt: producta sed præposita aut præcipua malo sit tolerabilius & mollius. Illa aũt egesta tẽ morbũ dolorem nõ appello mala. sed si libet reiectanea itaq; illa nõ dico me expectere: sed legere: nec optare sed summere: Contraria autẽ nõ fugere sed quasi secernere. Q uid ait Aristoteles reliquiq; Platonis alumni se

iomnia quæ secundũ naturã sint bona appellare: quæ aũt
cõtra mala: Videsne Zenonẽ tuũ cũ Aristone uerbis
cõsistere dissidere cũ Aristotele: & cũ illis re cõsẽtire: uerbis
discrepare? cur igitur cũ de re cõueniat nõ malim9 usitate
loq̃? aut doceat paratiorẽ me cõtemnẽdã pecuniã fore. si il
lã in rebus p̃positis q̃ si in bonis duxero. fortioreq̃ in pa
tiendo dolore si eũ aspũ & dificilem ppessu & contra na
turã eẽ q̃ si malũ eẽ dixero. Facete Marcus Piso familiaris
noster & alia multa & hoc loco Stoicos irridebat. Quid
enĩ aiebat bonũ negas eẽ diuitias p̃positũ eẽ dicis? qd ad
iuuas? auaritiãne minuis? qd si uerbũ sequimur primũ lõ
gius uerbũ p̃positũ q̃ bonũ nihil ad rẽ: ne sit sane: at cer
te grauius. Nã bonũ ex quo appellatũ sit nescio p̃positũ
ex eo credo q̃ p̃ponat aliis id mihi magnũ uidet itaq; di
cebat plus tribui diuitiis a Zenone q̃ eas ĩ p̃positis pone
retq̃ ab Aristotele q̃ bonũ eẽ diuitias fateret: sed neq; ma
gnũ bonũ & praerectis honestisq; cõtẽnẽdũ: ac despicien
dum. nec magnopere expetẽdũ: oĩoq; de oĩbus istis uerbis
a Zenone mutatis ita disputabatur quae bona negarent
esse ab eo & quae mala illa letioribus nominibus ab eo
appellari: q̃ a uobis haec tristioribus. Piso igitur hoc mõ
uir optimus tuiq; ut scis amantissim9 nos paucis ad haec
additis finẽ faciamus: aliq̃do lõgũ est. n ad oĩa respõdere:
quae a te dicta sũt. nã ex eisdẽ uerboꝝ p̃stigiis & regna na
ta uobis sũt & imperia: & diuitiæ tãtæ quidẽ u t oĩa quae
ubiq; sit sapiẽtis eẽ dicatis solũ præterea formosum solũ
liberũ solũ ciuẽ: oĩa cõtraria stultis quos & ĩsanos eẽ uul
tis hæc paradoxa illi ĩnios admirabilia dicamus. Quid aũt
habẽt admirationis quũ ꝓpe accesseris cõferã tecũ q̃ cuiq;
uerbo rẽ subiicias nulla erit cõtrouersia oĩa peccata pia di
citis ñ ego tecũ iã ita loquar ut iisdẽ d reb9 Quũ. L. Mure
nã te accusãte pefẽderẽ ap ĩpitos cũ illa dicta sũt aliqd &
coronæ datũ nũc agẽdũ ẽ: subtili9 peccata pia quonãmõ
qĩ neq; hoẽsto qcq̃ hoẽsti9 nec ẽpi ẽpi9. Perge porro nã d
isto magna dissẽsio ẽ. Illa argumẽta ꝓpa uidãm9 cur oĩa
peccata sit pia ut ĩqt ĩsidib9 plurimis si nulla eaꝝ ita cõtẽ

ta numeris sit ut contentum seruare possit:omes æque i
cōtētae sit: sic peccata quæ discrepāt æque discrepāt paria
sunt.igit hoc ābigo ludimus.æque.n.cōtigit omib9 fidi
b9 ut i cōtētae sint illud nō cōtiuo ut æque icōtēte.colatio
igit ista te nihil iuuat.nec.n.omes auaritias si æque auari
tias eē dixerim9:seqt & ut æquas eē dicam9.ecce aliud siile
dissiile ut.n.iqt guberātor æque peccat:si paleaꝝ nauē euer
tit:& si auri:Itē æque peccat q parētē & q seruū iiuria uer
berat:hoc nō uidet cui9 generis onus nauis uehat:& ad gu
berātoris artē nil pertiet.Itaq3 auꝝ paleāue portet:ad bñe
aut ad male gubernādū nihil iteresse.At qd iter pētē & ser
uulū itersit itelligi & pōt & deb3 ergo igubernādo nihil i
officio plurimū iterest quo igenere peccet:Et si i ipa guber
natōe negligētia ē:nauis euersa:mai9 ē peccatū i auro q̄ in
palea oib9.n.artib9 uolum9 attributā eē eā quae cōmunis
appellatur prudētia quā oēs q cuiq3 artificio p̄sūt debent
habere Ita ne hoc mō pia qdē peccata sūt urgēt tñ & nihil
remitūt quoniā iqūt oē peccatū ibecilitatis & i cōstātiae ē
haec āt uitia i oib9 stultis aeque magna sūt: necesse ē pia
eē peccata q̄si aut cōcedat i omnib9 stultis eē uitia & eadem
ibecilitate & in cōstātia.L.Tubullū fuisse qua illū cuius is
cōdēnatus ē rogatione.P.Scaeuolā & q̄si nihil int res quo
q3 ipas in qb9 peccat itersit:ut quo hae maiores minoresue
sint eo quoq3 peccata in his rebus aut maiora sint aut mi
nora.Itaq3(iā.n.concludatur oratio)hoc uno uitio maxie
mihi premi uidentur tui Stoici q se posse putant duas
contrarias sententias obtinere quid est.n.tam repugnans
q̄ eundem dicere qd honestū sit solū:id bonū esse q dicat
appetitionem reꝝ ad uiuēdū accomodataꝝ a natura pfe
ctā:Ita cū ea uolunt retinere quae superiori sētentiae con
ueniūt in Aristonē incidūt quum id fugiūt re eadē defē
dūt q̄ peripatetici:uerba teneāt mordicus quae rursus
dū sibi euelli ex ordine nolunt horridiores euadūt:aspio
res:duriores & orōe & morib9 quā illoꝝ tristitiā atq3 aspe
ritatem fugiens Panetius nec acerbitatē sētētiaꝝ:n3 disse
rēdi spinas pbauit:fuitq3 in altero genere mitior:in altero

illuſtrion:ſemperq; habuit in ore platonem:Ariſtotelem: Xenocratem:Theophraſtũ:Dicearchum:ut ipſius ſcripta dealarant:quoſ quidẽ tibi ſtudioſe & diligenter tractãdos magnopere cẽſeo.ſed quoniam ad ueſperaſcit:& mihi ad uillam reuertendũ ẽ:Nunc quidẽ hactenus ueꝝ hoc qui dẽ ſaepe faciamus.Nos uero inquit ille nã qd poſſumus facere melius? & hanc quidẽ primã exigam a te operã ut audias me quae a te dicta ſunt refellẽtem ſed memẽto te q̃ nos ſentiamus oĩa probare: ni quod uerbis aliter utamur mihi aũt ueſtroꝝ nihil ꝓbari:ſcrupulum inq̃ abeuntiſed uidebimus.Quae quum eſſent dicta diſceſſimus.

Explicit liber quartus incipit quintus.F.

Vm audiſſem Antiochũ Brute ut ſolebat cũ .M.Piſſone diſputantem in eo gymnaſio qd Ptolomeum uocatur unaq; nobiſcum.Q. frater no&. T. pomponius. L. Cicero faterſter cognatione patruelis :amore germanus cõſtituimus inter nos ut ambulationem poſt meridianam conficeremus in Academia maximequod is locus ab omni turba id temporis uacuus eſſet: Itaque ad tempus ad Piſonem omnes inde uario ſermone ſex illa a dypilo ſtadia cõfecimus.Cũ autẽ ueniſſemus ĩ Academiã ſolitudo erat quã uolueram9. Tũ Piſo naturane no

bis hoc quis datum dicam an errore quodam fit cũ ea
loca uideamus in quibus memoria dignos uiros acceperi
mus multos esse uersatos magis moueamur quam si ãte
eorum ipsorum aut facta audiamus aut scriptum aliquid
legamus: uelut ego nunc moueor uenit enĩ mihi plato ĩ
mentem quẽ accepimus primũ hic disputare solitũ: cuius
etiam illi ortuli propinqui non memoriam solum mihi
afferunt sed ipsum uidentur in cõspetu meo hic ponere.
Hic Speusippus hic Xenocrates hic eius auditor polemo
cuius ipsa illa sessio fuit quam uidemus equidem etiam
curiam nostram hostilam dico non hanc nouã que mihi
minor esse uidetur postea quam est maior solebam intu
ens Scipionem Catonem Lelium nostrum uero ĩ primis
auum cogitare tanta uis admirationis inest in locis ut nõ
sine causa ex his memorie ductas sit disciplina. Tũ. Q ui
est plane piso ut dicis inquit nam me ipsum huc modo
uenientem conuertebat ad se se coloneus ille locus: cuius
incola Sophocles ob oculos uersabatur. Q uem scis q̃ ad
miret q̃q; eo delecter me quidem ad altiorem memoriam
oedipodis huc uenientis & illo mollissimo carmine quæ
nam essent ipsa hæc loca requirentis species quædam cõ
mouit inanis. s. sed comouit tamen. Tunc Pomponius
at ego quem uos ut deditum Epicuro insectari soletis sũ
multum equidem cum Phedro: quem unice diligo ut sci
tis in Epicuri ortis: quos mõ preteriebamus: sed ueteris
prouerbii admonitu uiuorum memini: nec tamen Epicu
ri licet obliuisci si cupiam: cuius imaginem nõ modo ĩ ta
bulis nostri familiares: sed etiam in poculis & in anulis
habent. Hic ego Pomponius quidem inq̃ noster iocari ui
detur: & fortasse suo iure. Ita. n. se Athenis colocauit: ut sit
pene unus ex Atticis: ut id etiam cognomine uideatur
habiturus. ego autem tibi Piso assentior usu hoc eueni
re ut acrius aliquanto & attentius de claris uiris locorũ
admonitu cogitemus. Scis enim me quodam tẽpore
Metapontum uenisse tecum: neq; ad hospitem ante diuer
tisse q̃ Pythagoræ ipsum illum locum ubi uitam ediderat

ſedemq; uiderim.hoc autem tempore:& ſi multa in omĩ
parte Athenarum ſunt:in ipſis locis indicia ſummorum
uirorum:tamẽ ego illa moueor exedra:modo.n.fuit Car
neades quem uidere uideor. eſt.n.nota imago: a ſedeq; ip
ſa tanta ingenii magnitudine orbata deſiderari illam uo
cem puto:tum Piſo quoniam igitur aliquid omnes quid
Lucius noſter:inquit An eũ locum libenter inuiſit ubi de
moſthenes & Eſchines intereſſe decertare ſoliti ſunt:ſuo
enim quiſq; ſtudio maxime ducitur & ille quum erubuiſ
ſet noli inquit ex me quaerere qui in phalericum & deſcẽ
deri quo in loco ad fluctum aiũt declamare ſolitũ Demo
ſthenem ut fremitum aſſueſceret uoce uincere modo etiã
paulũ ad dexterã d̃ uia declĩauit:ut ad Periclis ſepulchrũ
accederem q̃q̃ id quidem infinitum eſt in hac urbe qua
cumq; enim ingredimur in aliquam iſtoriã ueſtigium po
nimus. Tum Piſo atqui Cicero inquit iſta ſtudia ſi ad imi
tandos ſummos uiros ſpectant ingenioſorum ſunt:ſin tã
tummodo ad indicia ueteris memoriae cognoſcenda cu
rioſorum:te autem hortamur omnes currentem quidem
ut ſpero:ut eos quos nouiſſe uis etiam imitari uelis hic
ego & ſi facit hic quidem inq̃ Piſo(ut uides)ea quae prae
cipis:tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tũ ille amiciſſie
ut ſolebat:nos uero inquit omnes omnĩa ad huius adole
ſcentiam conferamus:imprimiſq; ut aliquid ſuorum ſtu
diorum philoſophiae quoq; impertiat:uel ut te imitetur
quem amat uel ut illud ipſum quod ſtudet facere poſſit
ornatius:ſed utrum hortandus es nobis Luci inquit:an &
tua ſpõte propenſus es:mihi quidem Anthiochum quẽ
audis ſatis belle uideris attendere tum ille timide uel po
tius uerecunde facio inquit equidem. Sed audiſti ne mo
do de Carneade:rapior illuc:reuocat autem Anthiochus:
nec eſt praeterea quem adiuuamus tũ Piſo & ſi hoc ĩquit
fortaſſe non poteris ſic abire quum hic adſit:me autem di
cebat:tamẽ audebo te ab hac Academia noua ad ueterem
illam uocare:in qua ut dicere Anthiochum audiebas:non
hi ſolum numerantur qui Academici uocantur Speuſip

pus Xenocrates Polemo Crantor caeterique ſed etiam pi
patetici ueteres quorum princeps Ariſtoteles quem(exce
pto Platone)haud ſcio ad recte dixerim principem philo
ſophorum ad eos igitur conuerte te quaeſo ex eorum eni
ſcriptis & inſtitutis quum omnis doctrina libetalis om
nis iſtoria omnis ſermo elegans ſumi poteſtitum uarie-
tas eſt tanta artium:ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullã
rem illuſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere ab his orato
res:ab his imperatores ac rerum publicarum princeps exti
terunt ẽ ut ad minora ueniã mathematici: poetae: muſici:
medici denique ex hac tãq̃ ex omnium artium officina ꝓfe
cti ſunt. Ad quae ego ſcis me inq̃ iſtud idem ſentire Piſo
ſed a te oportune mentio facta eſt ſtudet enim meus au-
dire Cicero quae nam ſit iſtius ueteris quam commemo
ras Academiae de finibus bonorum: peripateticorumque
ſententia cenſemus autem re facillime id explanare poſſe
quod & Staſeam neapolitanum multos annos habueris
apud te:& quum plures iam menſes Athenis. haec ipſa te
ex Anthiocho uidemus exquirere & ille ridens age age in
quit ſatis enim ſcire me noſtri ſermonis principium eſſe
uoluiſti exponamus adoleſcenti ſi qua forte poſſumus:
dat enim id nobis ſolitudo:quod ſiquis deus diceret nũq̃
putarem me in Academia tanquam philoſophum diſ-
putaturum:ſed ne dum huic obſequor uobis moleſtus ſi
mihi inquam:qui te id ipſum rogaui? Tum Quintus &
Pomponius quum idem ſe uelle dixiſſent Piſo exorſus ẽ
Cuius oratio attende quaeſo brute ſatis ne uideatur An-
thiochi complexam eſſe ſententiam quam tibi qui fratrẽ
eius Ariſtum frequenter audieris maxime probatam exiſti
mo ſic eſt igitur locutus: Quantus ornatus in peripateti
corum diſciplina ſit ſatis eſt a me ut breuiſſime potui pa
ulo ante dictum ſed eſt forma eius diſciplinae ſicut fere
caeterarum triplex:una pars eſt naturae: diſſerendi altera:
uiuendi tertia natura ſic ab his inueſtigata ẽ ut nulla pars
caelo mari terra(ut poetice loquar)praetermiſſa ſit quin eti
am quum de rerum initiis omnique mundo locuti eſſent

ut multa non modo probabili argumentatione: sed etiã necessaria mathematicorum ratione cõcluderet maximã materiam ex rebus prose inuestigatis ad rerum occultarũ cognitionem attulerunt persecutus est Aristoteles animã tium omnium ortus:uictus:figuras. Theophrastus autẽ stirpium naturas omniumque fere rerum quae e terra gignerentur causas atq; rationes qua ex cognitione facilior facta ẽ inuestigatio rerũ occultissimarũ:disserendiq; ab hisdem non dialecticae sed etiam oratoria praecepta sunt tradita ab Aristoteleq; principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio instituta:ut non contra omnia semper sicut Arcesilas diceret & tamen ut in omnibus rebus quicquid exutraq; parte dici possit exprimeret quũ autem tercia pars bene uiuendi praecepta quaereretur ea quoq; est ab hisdem non solum ad priuatae uitae rationẽ sed etiam ad rerum pu. rectionem relata omnium fere ciuitatum non graeciae solum sed etiam barbarae ab Aristotele mores instituta disciplinas:a Theophrasto leges etiã cognouimus. Q uumq; uterq; eorum docuisset qualem in re publica principem conueniret. pluribus praeterea quum scripsisset qui esse optimus rei. pu. status hoc amplius Theophrastus quae essent in re publica inclinatiõnes rerum & momenta temporum quibus esset moderandum ut quũq; res postularet. uitae autẽ degẽdae rõ maxima quidẽ illis placuit quieta icõtẽplatione & cogitõne posita rerũ: quae quia deorũ erat uitae simillima: sapiente uisa est dignissima:atq; his de rebus & splendida ẽ eorum & illustris oratio. de summo autẽ bono quia duo genera librorũ sunt unum populariter scriptum quod exotericon appellabant alterum limatius quod in cõmentariis reliquaerunt non semper idem dicere uidentur nec in summa tamen ipsa aut uarietas est ulla apud hos quidẽ quos nominaui aut inter ipsos dissensio: sed quum beata uita quaeratur. idq; sit unum quod philosophia spectare & sequi debeat sit ne ea tota sita ĩ potestate sapientis:an possit aut labefactari aut eripi rebus aduersis:in eo non nũq

uarian inter eos & dubitari uidetur quod maxime efficit Theophrasti de beata uita liber in quo multum admodum fortunae datur. Q si ita se habeat non possit beatã praestare uitam sapientia haec mihi uidetur delicatio (ut ita dicam) molliorq; ratio q̃ uirtutis uis grauitasq; postulat. Q uare teneamus Aristotelem & eius filium Nicomachum cuius accurate scripti de moribus libri dicuntur illi quidem esse Aristotelis: sed non uideo cur non potuerit patri similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraq; dummodo plus in uirtute teneamus q̃ ille tenuit firmitatis & roboris simus igitur contenti his nanque horum posteri meliores illi quidem mea sẽtẽtia quã reliquarum philosophi disciplinarum sed ita degenerãt ut ipsi ex se nati esse uideantur. Primum Theophrasti strato phisicum esse uoluit. In quo & si est magnus tamẽ noua pleraq; & perpauca de moribus: huius Lysias ex oratiõe locuples rebus ipsis ieiunior concinnus deinde & elegans huius Aristo sed ea quae desideratur a magno philosopho grauitas in eo non fuit scripta sane & multa & polita sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet. Praetereo multos in his doctum hominem & suauẽ Hieronymum quem iã cur peripateticum appellem nescio summũ enim bonũ exposuit uacuitatem doloris qui aũt de summo bono dissentit de tota philosophiae ratione dissentit. Critolaus imitari ãtiquos uoluit & quidem est grauitate proximus & redundat oratio attamen is quidẽ in patriis institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem uacuitatem doloris hic quoq; finis est de summoq; bono dissentientes dici uere peripateticus non potest. Anticorum autem sententententiam Anthiochus noster mihi uidetur persequi diligentissime quam eandẽ Aristotelis fuisse & Polemonis docet facit igitur Lucius noster prudenter qui audire de summo bono: potissimũ uelit hoc enim constituto in philosophia constituta sũt omnia nam caeteris in rebus siue praetermissum sit siue ignoratum est quippiam non plus incommodi ẽ q̃ quã

ti quaeq; earum ferum est in quibus neglectum est aliqd. Summum autem bonum si ignoretur uiuendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error cõsequitur: ut quẽ in portum se recipiant scire non possint cognitis autem rerum finibus quum intelligitur quid sit & bonorum extremũ: & malorum inuenta uitae uia est: confirmatioque omnium officiorum. est igitur quo quicq; referatur ex quo id quod omnes expetũt beate uiuẽdi ratio inueniri & cõpari potest. quod quoniam in quo sit magna dissentio ẽ Carneadea nobis adhibenda diuisio est qua noster Anthiochus libenter uti solet ille igitur uidit nõ modo quot pio fuissent ad huc philosophorum de sũmo bono sed quot pio esse potuissent sententiae. negabat igitur ullã esse artẽ quae ipsa a se proficisceretur & enim semper illud extra ẽ quod arte cõpraehẽditur nihil opus est exẽplis hoc facere longius est enim perspicuũ nullã artẽ ipsã i se uersari. sed esse aliud artẽ ipsã aliud quod propositũ sit arti. quoniã ut medicina ualitudinis: nauigationis gubernatoris: sic uiuendi ars est prudentia necesse est eam quoq; ab alia re cõstitutam & profectam consistit autem fere inter oẽs id in quo prudentia uersaretur & quod assequi uellet aptũ & accomodatum naturae esse oportere: & tale ut ipsum per se inuitaret & alliceret appetitum animi: quem ορμην graeci uocant quid autem sit quod ita moueat. Itaq; a natura in primo ortu appetatur non constat deque eo est inter philosophos quum summum bonum exquiritur omnis dissentio totius enim quaestionis eius quae habetur de finibus bonorum & malorum quum quaeritur in his quid sit extremum & ultimum fons reperiendus ẽ in quo sint prima inuitamenta naturae. Quo iuẽto ois ab eo quasi capite de summo bono & malo disputato ducitur Voluptatis alii primum appetitum putant & primam depulsionem doloris alii censent primũ ascitũ & primũ declinatũ dolorẽ ab his alii quae prima secundũ naturã nominãt proficiscũtur in quibus numerãt icolumitatem cõseruationẽq; omnium partium ualitudinẽ sensus itegros:

doloris uacuitatem uires pulcritudinem caeteraq; generis eiusdem quorum similia sunt prima in animis quasi uirtutum igniculi & semina ex his tribus quum unum aliquod sit: quo primum natura moueatur. uel ad appetẽdũ uel ad repellendum. nec quicq̃ omnino praeter haec tria possit esse necesse est oĩo officium aut fugiendi aut sequẽdi ad eorum aliquid referri. ut illa prudentia quã artẽ uitae esse diximus in earum trium rerum aliqua uersetur a qua totius uitae ducat exordium. Ex eo aũt quod statuerit esse quo primum natura moueatur: existet etiã recti ratio atq; honesti quae cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit ut aut id honestum sit facere omnia aut uoluptatis causa etiam non consequare aut non dolendi etiam si assequi nequeas aut earum quae secundum naturam sunt adipiscendorum etiam si non adipiscare. Ita fit ut quanta differentia est in principiis naturalibus: tanta sit in finibus bonorum malorumq; dissimilitudo. alii rursus iisdem a principiis oẽ officium referent aut ad uoluptatem aut ad non dolendum aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de sũmo bono sententiis triũ proximarum hi principes uoluptatis Aristippus: nõ dolendi Hieronymus: fruendi rebus his quas primũ secũdũ naturam esse diximus Carneades non ille quidẽ auctor sed defensor disserendi causa fuit superiores tres erant quae esse possent quarum est una sola defensa eaq; uehementer. nam uoluptatis causa facere omnia etiam si nihil consequamur tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum :& honestum: & solom bonum sit: nemo dicit. ne uitationem quidem doloris ipsam per se quisq̃ in rebus expetendis putauit: ne si etiam euitare posset: at uero facere omnia ut adipiscamur quae secundum naturam sint & si ea non assequamur id esse & honestum & solum per se expetendum: & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hae sunt simplices de summo bonorum malorum quae sententiae duae sine patrono quattuor defensae iũctae autem & duplices expositões sũmi boni tres omnino

fuerunt.nec uero plures si penitus rerum naturam uideas esse potuerunt.nam aut uoluptas adiungi potest ad honestatem ut Caliphoni Dinomachoque placuit aut doloris uacuitas ut Diodoro.aut prima naturae ut antiquis:quos eosdem Academicos & peripateticos nominamus:Sed quoniam non possunt omnia simul dici, haec in praesentia nota esse debebunt:uoluptatem semouendā esse quando ad maiora quaedā nati sumus de uacuitate doloris eadem fere solent dici:quae contra uoluptatem dicta sunt quoniā igitur & de uoluptate cū torquato & de honestate in qua una omne bonum poneretur cū Catone est disputatū quae contra uoluptatē dicta sunt:eadem fere cadunt contra uacuitatē doloris nec uero alia sunt quaerenda contra Carneadeam illā sententiam quocunque enī modo sūmū bonū sic exponitur:ut id uacet honestate nec officia:nec uirtutes in ea ratiōe:nec amicicie constare possunt.coniunctio autē cū honestate:uel uoluptatis uel non dolendi id ipsum honestum quod āplecti uult:efficit turpē ad eas enim res referre quae agas quarū una si quis malo careat:in sūmo eum bono dicat esse Altera uersetur in leuissima parte naturae:obscurātis ē omnem splendorem honestatis ne dicam inquinantis. Restant Stoici qui quum a peripateticis & Academicis omnia transtulissent:nominibus aliis easdem res sequuti sunt hos contra singulos dici est melius:sed nunc quod agimus de illis quum uolemus. Democriti autem securitas quae est animi tanq̄ tranquillitas quam appellant euthymian eo separanda fuit ab hac disputatione:quia ista animi tranquillitas eā est ipsa beata uita. Quaerimus autē non quae sit:sed unde sit iam explosae eiectaeq; sententiae Pyrrhonis Aristonis Herilli. Quod in hunc orbem quē circunscripsimus incidere non possunt:adhibendae oīo non fuerunt. Nam quum omnis haec quaestio de finib9 & quasi extremis bonorum & malorum ab eo proficiscat quod diximus: Naturae esse aptum & accommodatum quodq; ipsum per se primum appetatur:hoc totum & hi

tollunt: qui in rebus his: in quibus nihil quod non aut honestum: aut turpe sit: negant esse ullam causam cur ali ud alii anteponatur: nec inter eas res quicq omnino putat̃ interesse. & Herillus si ita sensit: nihil esse bonum praeter scientiam: omnem consilii capiendi causam inuentionẽq; officii sustulit. Sic exclusis sententiis reliquorũ: quũ prae terea nulla esse possit: haec ãtiquior ualeat necesse est ergo. instituto ueterum quo etiam Stoici utuntur hinc capia mus exordium. Omne animal seipsum diligit: & simul ac ortum est id agit ut se conseruet. q; hic ei primus ad om nem uitam tuendam. Appetitus a natura datur: se ut con seruet atq; ita sit affectum: ut optime secundum naturam affectũ esse possit hanc initio constitutionẽ confusã habet & incertam ut tamen modo se tueatur: qualecunque sit. sed nec quid sit: nec quid possit: nec quid ipsius natura sit. intelligit quum aute processit paulum: & quatenus quic quid se attingat ad seseq; pertineat perspicere coepit. tum sensim incipit progredi: seseq; agnoscere & intelligerẽ quã ob causam habet eum: quẽ diximus: animi appetitum. ce ptatq; & ea quae naturae sentit apta appetere & propulsa re contraria. Ergo omni animali illud quod appetit posi tum est in eo quod naturae est accommodatũ. Ita finis bonorum existit secundum naturã uiuere sic affectum ut optime affici possit ad naturamq; accommodatissime.

Quoniam autem sua cuiusq; animantis natura est: neces se est quoq; omnium hunc finẽ esse: ut natura expleatur nihil enĩ prohibet quaedam esse & interesse animalibus. reliquis & cũ bestiis homini cõmunia: quoniã omniũ est natura cõmunis sed extrema illa & summa quae quaeri mus inter animalium genera distincta & dispertita sunt & sua cuiq; propria: & ad id apta quod cuiusq; natura desi derat. Quare cum dicimus omnibus animalibus extre mũ esse secundũ naturam uiuere: non ita accipiendum est: quasi dicamus unum esse omnium extremũ: sed ut om niũ artiũ recte dici põt cõmune eẽ: ut ĩ qualibet sciẽtiã uer setur. Sciẽtiã ãt suã cuiusq; artis esse. sic oĩum cõmune an[i]

malium secundũ naturam uiuere:sed naturas eẽ diuersas
ut aliud equo sit:aliud boui:aliud homini & tamen in
omnibus summa communis.& equidem non solum in
animalibus:sed etiam in rebus omnibus:his quas natu
ra alit:auget:& tuetᷓ.ĩ qbus uidem⁹ ea quae gignunᷓ e terra
multa quodammodo: efficere ipsa sibi per se:quae ad ui-
uendum crescendumq; ualeant & suo genere perueniant
ad extremum ut iam liceat una comprachensione omnia
complecti:non dubitemq; dicere:omnem naturam esse cõ
seruatricem sui idq; habere propositum quasi finem & ex
tremum:se ut custodiat quam in optimo sui generis sta-
tu ut necesse sit omnium rerum quae natura uigeant simi
lem esse finem:non eundem ex quo intelligi debet homi
ni id esse in bonis ultimum secundum naturam uiuere.
quod ita interpretemur:uiuere ex hominis natura undiq;
perfecta & nihil requirente haec igitur nobis explicanda
sunt: sed si enodatius:uos ignoscetis:huius enim aetati
& huic nunc primum:hoc fortasse audienti seruire debe
mus. Ita prorsus inquam:& si ea quidem:quae ad huc di
xisti quãuis ad aetatem recte isto modo dicerentur.Expo
sita igitur inquit determinatione rerum expetendarum
cur ista res ita se habeat ut dixi deinceps demonstrandũ
est. Quam obrem ordiamur ab eo quod modo posui:
quod idem re abse primum est.ut intelligamus:omne ani
mal seipsum diligere : quod quanq̃ dubitationem nõ ha
bet(est enim infixum in ipsa natura)comprachenditᷓ suis
cuiusq; sensibus.sic ut contra si quis dicere uelit:non au-
diatur tamen nequid praetermitam⁹: rationes quoq; cur
hoc ita sit:afferendas puto.Et si quidem : potest intelligi
aut cogitari esse aliquod animal:quod se oderit res enim
concurrent contrariae Nam cum appetitus ille animi ali
quid ad se trahere coepit consulto:quod sibi obsit.quia sit
sibi inimicus quum id sua causa faciet: & oderit se:& si-
mul diliget:quod fieri non potest. Necesse est quidem si
qs sibi ipsi inimic⁹ est:ea quae bona sunt:mala putare:bo
na cõtra quae mala: & quae appetẽda fugerẽ:& q̃ fugienda

appetere. quæ sine dubiō uitæ sunt euersio. Neq; enim si non nulli reperiuntur. qui aut laqueos: aut alia exitia quæ tantia: aut ut ille apud Terentium: qui decreui tantis per se minus iniuriae suo nato facere: ut ait ipse: dum fiat miser: inimicus ipse sibi putandus est: sed ali dolore mouentur ali cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & quum in mala scientes ruunt: tamen se optime sibi consulere arbitrantur. Itaq; dicunt nec dubitant mihi: sic usus est: tibi ut opus est facto faciuelud qui ipsi sibi bellum indixissent cruciari dies: noctes torqueri uellent. nec uero sese ipsi accusarent: ob eam causam q; se male rebus suis consuluisse dicerent. Eorum enim haec est quaerela: qui sibi cari sunt: seseq; diligunt. Quare quociensc umq; diceretur male de se quis mereri: sibi quae esse inimicus: atq; honestis: uitam denique fugere: intelligatur aliquam subesse ei9 modi causam: ut ex eo ipso intelligi possit: sibi quenq; esse carum. Nec uero satis est id neminem esse: qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendum est: neminem esse qui quo modo se habeat: nihil sua censeat interesse. Tolletur enim appetitus animi: si ut in his rebus inter quas nihil interest neutram in partem propensiores simus. itē in nobis metipsis quemadmodum affecti simus nihil nostra arbitremur interesse. Atq; etiam illud si quis dicere uelit per absurdum sit: ita diligi a sese quēq; ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur: nō ad eum ipsum qui sese diligat. Hoc cum in amicicis: cum in officiis: cum in uirtutibus dicitur. quocumq; dicitur intelligi tamen quid dicatur potest. in nobis autem ipsis intelligi quidem propter aliam quāpiam rem: uerbi gratia propt̄ uoluptatē nos amemus. propter nos enim illam: nō ꝓpter eam nosmet ipsos diligimus quāq̄ quidē qđ magis ꝑspicuū sit nō modo carū sibi quēq ueuez: etiam uehementer carum esse? Quis est enim. aut quotus quisq; cui mors quū appropinquet: non refugiat timido sanguis: atq; exalbescat metu? Et si hoc quidē ē inuitio: dissolutione naturæ tā ualde phorerrescere: quod itē ē reptæhēsū ī dolore

Sed quia fere sic afficiuntur omnes satis argumenti est ab interitu naturã ab horrere. Itaq; quo magis quidam ita faciunt: ut iure & reprehendãtur: hoc magis intelligendũ ẽ haec ipsa nimia in quibusdã futura fuisse: nisi quaedam essent modica natura. Nec uero dico eorum metum mortis: qui quia priuari se uitae bonis arbitrentur: aut quia quasdam post mortem formidines extimescant: aut si metuant ne cum dolore moriantur: idcirco mortem fugiant. In paruis. n. saepe q̃ nihil eorum cogitãt si quãdo his ludentes minamur pcipitaturos alicũde extimescunt. Quin etiã fere iqt Pacuui⁹ qbus abest ab praecauendum intelligendi astutia sibi iniecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? quin etiã decreuerit esse moriendum: tamen discessu a suis atq; ipsa relinquẽda luce moueatur. Maxime autem in hoc quidẽ genere uis ẽ perspicua naturae: quum & mendicitatẽ multi perpetiant ut uiuant: & angantur appropinquatione mortis cõfecti homines senectute & ea perferãt quae philoctetam uidemus in fabulis: qui quum cruciaretur non ferendis doloribus ppagabat tamẽ uitam aucupio sagittarum: configebat tardus celeres stans uolãtes: ut apud Actium est: pennarumq; contextu corporis tegumenta faciebat. De hominum genere aut omnino: de aĩalium loquor: quũ arborum & stirpium eadem pene natura sit: siue ut doctissimus uiris uisuз est: maior aliqua causa atq; diuinior hanc uim ingenuit: siue hoc ita sit fortuito: uideamus ea quae terra gignit corticibus & radicibus ualida seruari quod contingit animalibus sensum distributione: & quadam compactatione membrorum. Q ua quidem de re quanq̃ assentior his q̃ haec oĩa regi natura putant: quae si natura negligat ipsa esse non possint tamẽ concedo ut qui de hoc dissẽtiunt existiment quod uellint ac uel hoc itelligant: si quando naturam hoĩs dicã hoĩem dicere me. Nihil enim hoc differt Nã prius poterit a se quisq; discere quam appetitum earum rerum quae sibi conducant amittere. Iure igit̃ grauissimi philosophi initium summi boni a natura petiuerũt

& illū appetitū regẽ a natura accōmodatarum ingeneratū putauerūt omnibus qui cōtinētur ea commendatione naturæ qua se ipsi diligunt. Deinceps uidedū est quoniam satis apertum est: sibi quēq; a natura esse carum quae sit hominis natura id est enim de quo quaerimus. Atq; perspicuum est hominem e corpore animoq; cōstare quum primæ sint animi partes secundæ corporis. Deinde id quoq; uideam⁹ & ita figuratum corpus ut excellat aliis: animū quæ ita cōstitutum ut & sensibus instructus sit: & habeat pstātiam mentis: cui tota hominis natura pareat: i qua sit mirabilis quaedā uis rōis: & cognitionis: & scientiae. uirtutumq; omnium. Nam quae corporis sunt ea nec auctoritatē cum animi partibus comparandam: & cognitionem habent faciliorem. Itaq; ab his ordiamur. Corporis igitur nostri ptes totaq; figura & forma & staturam: quam apta ad naturam sit apparetneq; est dubium qui frons: oculi aures: reliquae partes quales pprię sunt hominis itelligat sed certe opus est ea ualere & uigere & naturales mot⁹ usus; hre ut nec absit qd eorum nec aegrum debilitatu; ue sit id n. nata desiderat. Est enim actio quaedā corporis quae motus & status naturae cōgruētis tenet in quibus si peccetur distortione & deprauatione quadam aut motu statuae deformaut si aut manibus igredatur quis: aut non antes sed retro fugere plane se ipse & hominem ex homine exuens naturam odisse uideatur. Quam obrem quum etiam sessiones: & flexi fractiq; motus: quales pro peruorq; hominum: aut mollium esse solēt: contra naturā sint ut & si ai uitio id. ueniat tamē i corpore imutari hoīs natura uideatur. Ita e contrario moderati aequabilesq; habitus affectiones usus; que corporis apta esse ad naturam uidentur. Iam uero animus non esse solum: sed etiam cuiusdam modi debet esse: ut & omnes partes suas habeat incolumes: & de uirtutibus nulla desit. Atqui insensib⁹ est sua cuiusq; uirtus ut ne quid impediat quo min⁹ suo sensus quisq; munere fungatur in his rebus celeritet expediteque percipiendis quae subiectae sunt sensibus.

Animi autem & eius animi partis quae princeps est quae
q; mens nominatur plures sunt uirtutes sed duo prima ge
nera: unum earum quae ingenerantur suapte natura ap-
pellanturq; non uoluntariae: alterum earum quae in uo
luntate positae magis proprio nomine appellari solent:
quarum est excellens in animarum laude praestantia:
Prioris generis est docilitas memoria: quae fere omnia ap
pellantur uno ingenii nomine: easq; uirtutes qui habent
ingeniosi uocantur. Alterum autem genus est magnarū
uerarumq; uirtutū quas appellamus uoluntarias: ut pru
dentiam: temperātiā: fortitudinē: iustitiam & reliquas eius
dē generis. Et summatim quidem haec erant de corpore
animoq; dicenda: quibus quasi informatum ē quod ho
minis natura postulet. Ex quo perspicuum est quoniam
ipsi a nobis diligamur: omniaq; & in animo & in corpo
re perfecta uelimus esse: ea nobis ipsa cara esse propter se:
& in his esse ad bene uiuendum momēta maxima. Nam
cui proposita sit cōseruatio sui necesse est huic partes quo
que sui caras esse: cariores q; quo perfectiores sint: & magis
in suo genere laudabiles. Ea enim uita expetitur quae sit
animi corporisque expleta uirtutibus: in eoque summū
bonum poni necesse est quando quidem id tale esse de-
bet ut rerum expetendarum sit extremum. Quo cognito
dubitari non potest quin quum ipsi homines sibi sint p
se & sua sponte cari: ptes quoq; & corporis & animi & ea
rum rerum quae sūt in utriusque motu & statu sua caritate co
lātur & per se ipse appetantur. Quibus expositis facilis ē
coniectura Ea maxime esse expetenda ex nostris quae pul
cherrimum habent dignitatis: ut optimae cuiusque partis quae
per se expetatur uirtus sit expetenda maxime. Ita fit ut aī
mi uirtus corporis uirtuti āteponatur: animiq; uirtutes nō
uoluntarias uincant uirtutes uoluntariae: quae quidem
propriae uirtutes appellantur multumq; excellunt ꝓpterea
q; ex ratione gignuntur. qua nihil est in homine diuinius
Est enim omnium rerum quas & creat natura: & tuetur.
quae aut sine animo sint āt multo secus eorū summū bonū

in corpore est. Vt non inscite illud dictum uidetur in sue animū illi pecudi datum pro sale ne putresceret. Sūt autem bestiae quædam: in quibus inest aliquid simile uirtutis, ut in leonibus ut in canibus ut in equis: in quib9 non corporum solum ut in suibus: sed etiam animorum aliqua ex parte motus aliquos uidemus. In homine autē sūma ōis animi ē & in aīo rationis ex q̄ uirt9 ē: quæ rōnis absolutio diffinitur: quā ē & atq; & explicandā putāt. Earū etiā rerū quas terra gignit educatio quædam & perfectio est non dissimilis animantium. Itaq; & uiuere uitem & moti dicimus arboremq; & nouellam & uetulam uigere & senescere. Ex quo non est alienum ut animātibus sic il lis & apta quædam ad naturam iam putareq; aliena earū que augendarū & alendarum quandā cultricem esse quæ sit sciētia atq; ars agricolarū: quae circoncidat āputet: erigat extollat adminiculetur ut: quo natura ferat: eo possit ire ut ipse uites si loqui possent: ita se tractandas: tuendas que esse fateantur. Et nunc quidem quod eam tuetur: ut de uite potissimum loquar est id extrinsecus. In ipsa eni parum magna uis est ut quamoptime se habere possit: si nulla cultura adhibeatur. At uero si ad uite sensus accesse rit ut appetitum quēdam habeat & per se ipsam moueat quid facturam putas: an ea quæ per uinitorem antea cō sequebat: per se ipsam curabit. Sed uides ne accessuram ei curam: ut sensus quoq; suos eorūq; omniū appetitū: & si qua sunt ei membra adiuncta tueatur. Sic ad illa quæ sē per habuit iungit ea quæ postea accesserint: nec eondem finem habebit quē cultor eius habebat: sed uolet secundū eam naturam: quae postea ei adiuncta sit uiuere. Ita simi lis erit & finis boni atq; antea fuerat: neq; idem tamē. Nō enim iam stirpis bonum quaeret: sed animalis. Q uod si non sensus modo ei sit datus: uerum etiam animus hoi nis non necesse est: & illa pristina manere & tuenda: inter hæc multo esse cariora: quæ accesserint: animiq; optimam quam quae partem carissimā: eaque expletione naturae sūmi boni finē cōsistere: quū longe multūq; prestet mens

atque ratio Sic & extremum omnium appetendorum atq; dictum a prima coitate naturae multis gradibus ascenditut ad summū perueniret quod cumulatur ex integritate corporis & ex mentis ratione perfecta. Quū igitur ea sit quam exposui forma naturae: si ut ĩitio dixi simulatque ortus esset: se quisque cognosceret: iudicare quae posset quae nis & totius esset naturae: & partium singularū continuo uideret: quid esset hoc: quod quaerimus oīum rerum quas expetimus summū & ultimum: nec ulla in re peccare posset. Nunc uero a primo quidem mirabiliter occulta natura est: nec perspici nec cognosci potest. Progredientibus autem aetatibus sensim tardeue potius quasi nosmetipsos cognoscimus. Itaq; illa prima cōmendatio que a natura nostri facta est: nobis obscura & in certa est: primusq; appetitus ille animi tatum agit: ut salui atque integri esse possimus. Quum autem dispicere coepimus & sentire quid simus: & quid animantib9 coeteris differamus: tū ea sequi incipimus ad quae nati sūus. Quam similitudinem uidemus in bestiis: quae primo in quo loco natae sunt: ex eo se non commouent: deinde suo queque appetitu mouetur. serpere anguiculos: nare anaticulas: euolare merulas: cornibus uti uidemus boues: uespas aculeis suam denique cuiq; naturam esse ad uiuendum ducem: quae similitudo in genere etiam humano apparet Parui enim primo ortu sic iacent: tanq̄ omnino sine animo sint Quum autem paululum firmitatis accesserit & animo utantur & sensibus cōnituntur q; ut se se erigant & manibus utantur: & eos agnoscunt a quibus educantur: deinde aequalibus delectantur: libenterq; se cum his cōgregant: dantq; se ad ludendum: fabellarumq; auditione ducūtur deque eo quod ipsis superat aliis gratificari uolūt animaduertnutq; ea quae domi fiunt curiosius: in cipiūtq; cōmētari aliqd & discere & eorū quos uidēt nolūt nō ignorate nomina: quibusq; rebus cum equalibus decertāt: si uincunt: efferunt se laetitia: uicti debilitāt aīosque demittunt: quorū sine causa fieri nihil putandum est. Est

enim natura sic generata uis hominis:ut ad omnem uir
tutem percipiendam facta uidebatur:obeamq; causã par
ui uirtutum simulacris:quarum in se habent semina sine
doctrina mouentur. Sunt enim prima elementa naturae
quibus auctis uirtutis quasi carmen efficitur Nam quum
ita nati factique simus ut & agendi aliquid & diligendi
aliquos & liberalitatis & referendae gratiae principia in
nobis contineremus:atq; ad scientiam:prudentiam forti
tudinemq; aptos animos haberemus a contrariisque re
bus alienos:non sine causa eas quas dixi in pueris uirtu
tum quasi scintillulas uidemus e quibus accendi philo
sophi ratio debetur eam quasi deum ducem subsequens
ad naturae perueniat extremum. Nam ut saepe iam dixi
in infirmitate:imbecillaq; mente uis naturae pergaligine
cernitur. Quum autem progrediens confirmatur ani
mus:agnoscit ille quidem naturae uim:sed ita ut progre
di possit longius per se sit tamen inchoata. Intrandum ẽ
igitur in rerum naturam:& penitus quid ea postulet per
uidendum. Aliter enim nosmet ipsos nosse non possum9
quod praeceptũ quia mai9 erat q̃ ut ab homine uideretur
iccirco assignatum est deo. Iubet igitur nos Pythius Ap
pollo noscere nosmet ipsos. Cognitio autem haec est una
ut uim nostri corporis animique norimus sequamurq; eã
uitam quae rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is aĩ
appetitus a principio fuit ut eaquae dixi q̃ perfectissima
a natura haberemus:confitendum est quum id adepti si
mus quod appetitum sit in eo quasi ultimo consistere
naturam atq; id esse summum bonum:quod certe uni
uersum sua sponte ipsum expeti & propter se necesse est:
quoniam ante demostratum est:etiam singulas eius par
tes esse per se expetendas. In enumerandis autem corpo
ris commodis siquis praetermissam a nobis uoluptatem
putabit:in aliud tempus quaestio differatur. Vtrum enim
sit uoluptas in his rebus quas primas secundum naturã
esse diximus nec ne sit ad id quod agimus nihil interest
Si enĩ ut mihi quidem uidetur:non explet bona naturae

uoluptas iure prætermissa est. sin est in ea quod quiddā
uolūt: nihil impedit hanc nostram comprænhensionem
summi boni. Quæ enim constituta sunt prima naturæ: ad
ea si uoluptas accesserit: unum aliquod accesserit commo
dum corporis: neq; eam constitutionem summi boni que
est proposita mutauerit. Et ad huc quidem ita nobis pro
gressa ratio est: ut ea duceretur: omnis a prima commen
datione naturae. Nunc autem aliud iam argumentandi se
quamur genus: ut nō solum quia nos diligamus: sed qa
cuiusque partis naturæ: & in corpore & animo sua quae
q; uis est idcirco in his rebus summa nostra sponte mo-
ueamur. Atque ut a corpore ordiar. uidesne ut si qua in
membris praua aut debilitata: aut immutata sint aut in
imminuta: occultent homines: ut etiam contendant & la
borent si efficere possint: ut aut non appareat corporis ui
tium: aut quam minimum appareat multosq; etiam dolo
res curationis causa perferant: ut si ipse usus membrorū
non modo non maior uerum etiam minor futurus sit: eo
rum tamen species ad naturam reuertatur. Et enim quū
omnes natura totos se expetendos putent: nec id ob aliā
sed propter se ipsos: necesse est eius etiam partes propter
se expeti: quod uniuersum propter se expectatur quid in
motu & in statu corporis nihilne est: quod animaduertē
dum esse in ipsa natura iudicet: quemadmodum quis am
bulet: sedeat: qui ductus oris: qui uultus in quoque sit:
nihil ne est in his rebus quod dignum libero aut indi-
gnum esse ducamus? Nonne odio dignos multos puta
mus: qui quodam motu aut statu uidentur naturae legē
& modum contempsisse? Et quoniam hæc deducuntur d
corpore quid est cur non recte pulchritudo etiam ipsa ꝓ
pter se expetenda ducatur? Nam si prauitatem iminutio
nemq; corporis propter se formae dignitatem sequamur?
Et si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis:
quid est cur pulchritudinem non sequamur? atq; etiam
ualitudinem: uires: uacuitatem doloris nō ꝓpter utilitatē

ſolum ſed etiam ipſas propter ſe expetemus? Quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult: hunc ſtatum corporis per ſeipſum expetit: qui eſt maxime e natura quæ tota perturbatur: ſi aut aegrum corpus eſt: aut dolet: aut caret uiribus. Videamus animi partes quarum eſt aſpectus illuſtrior: quae quo ſunt excelſiores eo dant clariora indicia naturæ. Tantus eſt igitur innatus nobis cognitionis amor & ſcientiae: ut nemo dubitare poſſit: qn ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. Videmus ne ut pueri ne uerberibus quidem a cō contemplandis rebus perquirendiſq; deterreantur? aut pulſi requirant: & aliquid ſcire ſe gaudeant: & aliis narrare geſtiant ut pompa ludis atq; eiuſmodi ſpectaculis teneātur: ob eamq; rem aut famem: aut ſitim perferant? Quid uero qui ingenuis ſtudiis atq; artibus delectantur? nōne uidemus eos nec ualitudinis nec rei familiaris habere rationem: omniaque perpeti, ipſa cognitione & ſcientia captos? & cum maximis curis & laboribus compenſare eā quam ex diſcēdo capiant uoluptatem? Mihi quidem Homerus huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in his quae de Sirenum cantibus finxerit. Neque enim uocum ſuauitate uidentur aut nouitate quadam & uarietate cantandi reuocare eos ſolite qui prætéruehebantur. ſed quia multa ſe ſcire profitebantur ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate ad hæreſcerent. Ita enim inuitant Vlyſſem: nā uerti ut quædam Homeri: ſic iſtum ipſum locum. O decus argolicum quin puppim flectis Vlyſſes: Auribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus? Nam nemo haec unquam eſt tranſuectus cærula curſu: Quin prius aſtiterit uocum dulcedine captus. Poſt uariis auido ſaciatus pectore muſis Doctior ad patrias lapſus peruenerit oras Nos graue certamen belli. clademq; canemus: grecia quam troiae diuino numine uexit. Omniaq; elatis regum ueſtigia terris. Vidit Homerus probari fabulam non poſſe: ſi cantiunculis tantus uir irretitus teneretur: ſcientiam pollicentur: quam nō erat mirū ſapiētiæ cupido

patria cariorē. Atque omnia quidē scire cuiuscūq; modi
sit cupere curiosorum est duci uero maiorum rerum cō
tēplatione ad cupiditatem scientiae sūmorū uirorū est
putandum. Quem enī ardorem studii censetis fuisse in
Archimede: qui dum in puluere quaedā describit attētus
ne patriam quidem captam esse senserit? Quantum Ari
stoxeni ingenium cōsumptū uidemus in musicis? Quo
studio Aristophanem putamus ætatem litteris duxisse?
Quid de Pythagora Quid de Platone: aut democrito
loquar? a quibus propter discendi cupiditatem uidemus
ultimas terras esse peragratas? quæ qui non uident nihil
unquam magna cognitione dignū amauerunt. Atq; hoc
loco qui propter animi uoluptates coli dicunt ea studia
quæ dixi: non intelligunt iccirco esse ea propter se expetē
da: q; nulla utilitate obiecta delectentur animi: atque ipsa
scientia etiam si incommoda datura sit: gaudeant. Sed qd
attinet de rebus tam apertis plura requirere? Ipsi enim
quæramus a nobis stellarum motus contemplationesq;
rerum cælestium: eorumq; omnium quae naturae obscuri
tate occultātur cognitiones quēadmodū nos moueant: &
quid historia delectet: quā solemus perse qui usq; ad ex-
tremum prætertermissa repetimus: inchoata persequimur.
Nec uero sū inscius esse utilitatē in historia: nonmō uolu
ptatē: Quid? quum fictas tabulas e quibus utilitas nulla
duci pōt: cum uoluptate legimus? Quid quū uolumus
nomina eorum qui quid gesserint nota nobis esse paren
tes: patriam multa præterea minime necessaria? Quid?
q; homines infima fortuna nulla spe rerum gerendarū:
opifices deniq; delectantur historia maximeque eos uide
re possumus res gestas audire: & legere uelle: qui a spe ge
rendi absunt confecti senectute? Quo circa intelligi neces
se est in ipsis rebus quæ discuntur & cognoscuntur inuita
menta inesse: quibus ad discendum cognoscēdūq; mouea
mur. Ac ueteres quidem philosophi in beatorū qdē īsulis
fingunt qualis natura sit uita sapiētū: quos cura omni li
beratos nullum necessarium uitae cultum aut paratū req

rentes nihil aliud esse acturos putarent nisi omne tempus i quaerendo ac discendo in nature cognitione consumant Nos autem non solum beatae uitae istam oblectationem uidemus: sed etiam leuamentum miseriarum. Itaq; mul ti cũ in potestate essent hostium tyrannorum: multi in custodia: multi in exilio dolorem suum doctrine studiis leuauerunt. Prīceps hui9 ciuitatis Phalereus Demetrius cum patria pulsus esset iniuria at Ptolemeum se regem Alexandriam contulit: qui cum in hac ipsa philosophia ad quam te hortamur excelleret Theophrastique esset au ditor multa praeclara in illo calamitoso ocio scribit non ad usum aliquem suum quo erat orbatus sed animi: cul tus: ille erat ei quasi humanitatis cibus. Equidem e.CN. Aufidio pretorio erudito homine oculis capto saepe au diebam: cum se lucis magis q̃ utilitatis desiderio moue ri diceret. Somnum denique nobis nisi requietem corpo ris & medicinam quandã laboris afferret contra naturã putaremus datum Aufert enim sensus actionemq; tol lit omnem. Itaq; si aut requietem natura nõ quereret: aut eam posset alia quadam ratione consequi facile patere mur qui etiam nunc agendi aliquid discendiq; causa ꝓ pe contra naturam uigilias suscipere soleamus. Sunt aũt & clariora uel plane perspicua nec dubitanda indicia na turae maxime scilicet in homine: sed in omni animali ut appetat animus aliquid agere semper: neque ulla conditio ne quietem sempiternam possit pati: facile est hoc cernere in primis puerorum etatulis quãq̃ enim ueteor ne nimi us in hoc genere uidear: tamen omnes ueteres philoso phi maxime nostri ad incunabula accedunt: quod ĩ pue ritia facillime se arbitrẽtur naturae uoluptatem posse co gnoscere. Videm9 igitur ut cõquiescere ne ĩfãtes qdẽ pos sint quum uero paulũ ꝓcesserint: lusionibus uel laborio sis delectãtur: ut ne uerberibus qdẽ deterreri possint: eaque cupiditas agẽdi aliqd adolescit una cũ aetatib9. Itaq; si io cũdissimis nos somnis usuros putem9 Endymionis som num nobis nolimus dari: idque si accidat mortis instar

putemus. Quin etiam inertissimos homines nescio qua singulari segnitiae praeditos uidemus tamen & animo & corpore moueri semper & cum re nulla impediantur necessaria: aut alueolum poscere aut quaerere quempiam ludum aut sermonem aliquem requirere. Quumq; nõ habeant ingenuas ex doctrina oblectationes circulos aliquos & semicirculos consectari. Nec bestiae quidem: quas delectionis causa concludimus quum copiosus alantur: q̄ si essent liberae: facile patiuntur sese contineri: motusq; solutos & uagos a natura sibi tributos requiruntur. Itaque ut quisq; optime natus institutusque est esse omnino nolit in uita: si gerendis negociis orbatus possit paratissimis uesci uoluptatibus nam autem priuatim aliquid gerere malunt: aut qui altiore animo sunt capessunt rē publicā honoribus imperisque adipiscendis: aut totos se ad studia doctrinae conferunt: qua in uita tantum abestiut uoluptates consectentur. ut etiam curas: sollicitudines: uigilias perferunt optimaq; parte hominis quae in nobis diuina ducenda est: ingeni & mentis acie fruuntur nec uoluptatem requirentes: nec fugiente laborem. Nec uero intermittunt aut admirationem earum rerum quae sunt ab antiquis repertae aut inuestigationem nouarum: quo studio cū saciari nõ possunt omnium cœterarū rerū obliti nihil abiectū nihil humile cogitant: tantaq; est uis talib9 studiis: ut eos etiā qui sibi alios ꝓposuerunt fines bonoꝝ quos utile aut uoluptate dirigunt tñ in rebus quaerendis explicandisq; naturis aetates conterere uideamus. Ergo hoc quidem apparet nos ad agendum esse natos. Actionum autem genera plura ut obscurentur etiam minora maioribus. Maxima autem sunt: primum ut mihi quidem uidetur: & his quorum nunc in ratione uersamur: consideratio cognitione rerum celestium & earum quas a natura occultas & latentes indagare ratio pōt. Deinde rerū. pu. administratio: aut admīistrādi sciēdi quae prudēs tēperata fortis & iusta rō rliqueque uirtutes & actōes uirtutib9 cogruentes quae uno uer)

bo complexi omnia honesta dicimus. Ad quorum etiam cognitionem & usum iam corroborati natura ipsa praeeũte deducimur Omnium enim rerum principia parua sũt: sed suis progressionibus usa augentur: nec sine causa. In primo enim ortu inest temeritas & mollicies quaedam ut nec res uidere optimas nec agere possint. Virtus enim beataeq; uitae quae duo maxime expetenda sunt: serius lumẽ apparet multo etiam serius ut plane qualia sint intelligãtur. Praeclare enim Plato beatum cui etiam in senectute cõtigerit ut sapientiam uerasq; opiniones assequi possit. Quare quoniam de primis naturae commodis satis dictum est: nunc de maioribus consequentibusq; uideamꝰ Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit & formauit: ut alia in primo ortu perficeret: alia progredien te aetate fingeret: neque sane multum adiumentis externis & aduenticiis uteretur. Animum autem reliquis rebꝰ ita perfecit ut corpus. Sensibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis: ut nihil: aut non multum adiumento ullo ad suam conformationem indigeret. Quod autem in homine prestantissimum atq; optimum est: id deseruit: & si dedit talem mentem quae omnem uirtutem iam accipere posset: ingenuitq; sine doctrina noticias paruas rerum maximarum: & quasi instituit docere: & induxit ĩ ea: quae inerant tanquã elementa uirtutis: sed uirtutem ipsam inchoauit. Nihil ita amplius nostrum est quod nostrum dico: artis est ad ea principia quae accepimus cõsequentia exquirere: quoad sit id quod uolumus effectũ quod quidem pluris sit haud paulo: magisq; ipsum propter se expetendum: q̃ aut sensus aut corporis ea quae diximus: quibus tantum praestat mentis excellens: perfectio: ut uix cogitari possit quid intersit. Itaque omnis honos: omnis admiratio: omne studium ad uirtutem & ad eas actiones quae uirtuti sunt consentaneae: refertur eaque omnia: quae aut ita in animis fiunt: aut ita geruntur uno nomine honesta dicuntur: quorum omnium quaeq; sint noticiae: quaeq; significentur rerũ uocabulis: quaeque

cuiusque uis & natura sit:mox uidebimus. Hoc autem lo co tantum explicemus hæc honesta quæ dico:præter quã q̃ nosmetipsos diligamus:præterea suapte natura perse eẽ expetenda indicant pueri:in quibus ut in speculis natu ra cernitur. Quãta studia decertãtiũ sunt? quãta ipsa certa mina? ut illi efferuntur lætitia quũ uicerint? ut pudet ui ctos? ut se accusari nolunt? quã cupiunt laudari quos illi labores non perferunt ut æqualiũ principes sint? quæ me moria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? Atque ea in optima quaq; indole maxime ap- parent in qua hæc honesta quae intelligimus a natura tã quã adumbrantur. sed hæc in pueris expressa. In his uero ætatibus quæ iam confirmatæ sunt: quis est tam dissimi lis homini q̃ non moueatur & offensione turpitudinis & cõprobatiõe honestatis? Quis est qui non oderit libidino sã proteruã adolescentiam? quis contra ĩ illa ætate pudo rem cõstãtiã & si sua nihil intersit: no tñ diligãt? quis Pu lium Numitorẽ fregellanum proditorẽ quãq̃ rei.p. nostre pfuit nõ odit? Quis urbis cõseruatorẽ Codrũ q̃s Ericthei filias non maxime laudat? cur Tubuli nomen odio nõ ẽ? Quis Aristidem. nõ mortuum diligit? An obliuiscimur quantopere in audiẽdo legendoq; moueamur quum pie quum amice: quum magno animo aliquid factũ cogno scimus? Quid loquar de nobis: qui ad laudẽ & ad decus nati susceptiinstituti sumus? Qui clamores uulgi atq; imperatorum excitantur in theatris: quum illa dicuntur Ego sum Orestes: contraq; ab altero Immo enim uero ego sum inquam Orestes Quum autem exitus ab utroque datur conturbatio erranti q; Regi ambos ergo unã uiuere precamur: quotiens hoc agitur & quando ue nisi admira tionibus maximis? Nemo est igitur qui non hanc affecti onem animi probet atq; laudet: quia non modo utilitas nulla quæritur: sed contra utilitatem etiam conseruatur fi des. Talibus exemplis non fictę solum fabulæ uerum & historiæ refertæ sunt: & quidem maxime nostræ. Nos enĩ ad sacra Idæa accipienda optimum uirum deligim9 nos

tutores misimus Regibus. nostri Imperatores ꝓ salute patriae sua capita uouerunt nostri consules Regem inimicissimum mœnibus iam appropinquantem monuerūt a ueneno ut caueret. Nostra in republica Lucretia & quae per uim oblatum stuprum uoluntaria morte lueret inuē ta est: & qui interficeret filiam ne stupraretur. Quae quidem oīa & innumerabilia praeterea quis ē qui non intelligat & eos qui fecerint dignitatis splendore ductos imme mores fuisse utillitatum suarum: nosque quum ea laudemus nulla alia re nisi honestate duci: Quibus rebus expositis breuiter (nec enim sum copiam: quam potui: quia in re nulla erat persecutus) sed his rebus concluditur profecto & uirtutes omnes: & honestum illud: quod ex his uirtutibus exoritur: & in his haerere: esse per se expetendum In omni aūt honesto de quo loquimur nihil est tā illustre: nec quod latius pateat: q̄ coniunctio iter homines hominum & quasi quaedam societas & cōmunicatio utilitatum: & ipsa caritas generis humani: quae nata a primo satu quo a procreatoribus nati diliguntur: & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras cognationibus primūtū affinitatibus: deinde amiciciis: post in ciuitatibus cū ciuibus: & his qui publice socii atq; amici sunt deinde totius complexu gentis humanae: quae animi affectio sū cuiq; tribuens: atq; habens quā dico societatē coniunctionis humanae munifice & aeque tuens iustitia dicitur: cui sunt adiunctae pietas: bonitas: liberalitas: begnitas: comitas: quaeque sunt generis eiusdē. Atq; haec ita iustitiae propria sunt: ut sint uirtutum reliquarum cōmuia Nam cum sic hominis natura generata sit: ut habeat qd dam innatum quasi ciuile atq; populare: quod graeci πολι ικον uocāt: quicquid aget quaeque uirtus: id a cōmitate & ea quam exposui: caritate atq; societate humana nō abhorrebit: uicissimq; iustitia: ut ipsa se fundet usu in ceteras uirtutes: sic illas expectet. Seruari enim iustitia nisi a forti uiro: nisi a sapiente non potest. Qualis est igitē omnis haec quam dico conspiratio cōsensus quae uirtutū:

tale est illud ipsum honestum: quandoquidem honestū aut ipsa uirtus est: aut res gesta uirtute. Q uibus in rebus uita consentiens uirtutibusq; respondens recta & honesta & constans & naturae congruens existimari potest Atq; haec coniuntio confusioque uirtutum tamen a philosophis ratione quadam distinguitur. Nam qum ita copulatae connexaeque sunt ut omnes omnium participes sit nec alia ab alia possit separari: tamen propium suum cuiusque munus est: ut fortitudo in laboribus periculisque cernatur: temperantia in praetermittendis uoluptatibus prudentia in delectu bonorum & malorum: iustitia ī suo cuique tribuendo. Q uando igitur in est in omni uirtute cura quaedam quasi foras spectans aliosq; appetens: atque complectens: existit illud: ut amici ut fratres: ut propinqui: ut affines: ut ciues: ut omnes deniq; quando unā societatem hominum esse uolumus propter se expetendi sint atque eorum nihil est eius generis: ut sit in fine atque in extremo bonorum. Ita fit ut duo genera propter se expetendorum reperiantur: unum quod est in his quibus completur illud extremum que sunt aut animi aut corporis. Haec autem quae sunt extrinsecus idest quae neq; in animis sunt: neq; in corpore: ut amici: ut parentes: ut liberi: ut propīqui: ut ipsa patria sunt illa quidem sua sponte cara: sed eodem in genere quo illa non sunt. Nec uero q̄sq̄ summū bonū assequi unquam posset: si omnia illa quae sunt extra quāquam expetenda summo bono continerentur. Q uomodo igitur inquies uerum esse poterit oīa referri ad summum bonum si amicitiae: si propīquitates si reliqua externa summo bono non continerentur? Hac uidelicet ratiōe q; ea quae externa sūt his tuemur officiis: quae oriuntur a suo cuiusq; genere uirtutis. Nam & amici cultus: & parentis: & q officio fungitur ī eo ipso prodest q; ita fungi officio ī recte factis est: quae sunt orta uirtutibus quae quidē sapientes utētes sequūtur tāquam duce natura: Non perfecti autem homines: & tamen ingentis excelentibus praedicti excitantur spe gloriae: quae habet

k2

formam honestatis: & similitudinem. Quod si ipsam honestatem undique perfectam & absolutam rem unam preclarissimam omnium maximeque laudandam penitus viderent: quonam gaudeo complerentur: quum tantope eius adumbrata opinione letentur? Quem enim dedi tum uoluptatibus: cupiditatem incendis inflamatum in his potiendis quae acerrime corripuisset tanta laetitia Perfundi arbitramur: quanta aut superiorem Africanum Annibale uicto: aut posteriorem Carthagine euersa Quē Tiberina decursio festo illo die tanto gaudio affecit quāto: L. Paulum eum regem Persen captum adduceret eodem flumine inuento? Age nunc luci noster: extrue animo altitudinem excelentiamque uirtutum? iam non dubitabis earū qn cū potes homine magno animo erectoquo uiuentes semper sint beati: qui omnes motus fortunae mutationesque rerum & temporum leues & imbecilles fore intelligant: si in uirtutis certamen uenerit. Illa enim quae sunt a nobis bona corporis numerata: complent ea quidem beatissimam uitam sed ita ut sine illis possit beata uita existere Ita enim paruae & exiguae sunt iste accensiones bonorum ut quemadmodum stelle in radio solis: sic iste in uirtutem splendore ne cernatur quidem Atque hec ut uere dicitur parua esse ad beate uiuendum momenta ista corporis commodorum: sic nimis uiolentum est nulla esse diceres Qui enim sic disputant obliti mihi uidentur: quae ipsi egerint principia naturae Tribuendum igitur est his aliquid: dummodo quantū tribuendum sit intelligas. Est tamen philosophi: non tā gloriosa: quā uera querentis: nec pro nihilo putarē ea quae secundum naturam: illi ipsi gloriosi esse fatebantur & uidere tantam uim uirtutis: tantamque ut ita dicam auctoritatem honestatis: ut reliqua non illa quidem nullas sed ita parua sint ut nulla esse uideantur: Hoc est non omnia spernentis praeter uirtutem & uirtutem ipsam suis laudibus amplificantis. Oratio denique haec est ūdique completa & pfecta explicatio sūmi boni. Hinc coeteri pticulas

arripere conari suam quisq; uideri uolit afferre sententiã. Sæpe ab Aristotele:a Theophrasto mirabiliter est laudata pro se ipsa rerum scientia. Hoc uno captus Herillus scientiam summum bonum esse defendit:nec rem ullam aliã per se expetendam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis hoc unum Aristo tenuit:praeter uitia atq; uirtutes negauit rem esse ullam aut fugiendam aut expetendam. Positum est a nostris in his esse rebus quae secundum naturam essent nõ dolere. Hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At uero Calipho & post eum diodorus:quum alter uoluptatem adadamauisset:alter uacuitatem doloris:neuter honestate carere potuit:quae est a nostris laudata maxime. Qui etiam ipsi uoluptati diuerticula quærant:& uirtutes habeant in ore totos dies:uoluptatemq; primo dumtaxat expeti dicant:deinde consuetudine quasi alteram naturã effici:qua impulsi multa faciunt nullam quærentes uoluptatem. Stoici restant hi quidem non unam aliquam aut alteram a nobis:sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt:atque ut reliqui fures earum rerum quas signa commutant:sic illi ut sententiis nostris pro suis uterentur nomina tanq̃ rerum notas mutauerunt. Ita relinquitur sola haec disciplina digna studiosis ingenuarum artium:digna eruditis: digna claris uiris digna principibus: digna regibus. Quæ quum dixisset paulumq; institisset. quid est inquit satis ne uobis uideor pro meo iure in uestris auribus commentatus? Et ego tu uero inquã Piso ut sæpe alias:sic hodie ista ita nosse uisus es ut si eui copia nobis semper fieret:non multum græcis suplicandũ putarem: quod quidẽ eo probaui magis q; memini Staseam Neapolitanum doctorem illum tuum nobilem sane peripateticum aliquanto ista secus dicere solitum:assentientẽ his qui multum in fortuna secunda aut aduersa: multũ in bonis aut malis corporis ponerent. Est ut dicis inqt sed hæc ab Antiocho nostro familiari dicuntur multo melius & fortius q̃ a Stasea dicebãtur. quãq̃ ego nõ quæro quid

tibi ame probatum sit.sed huic Ciceroni nostro:quē disci
pulum cupido ate abducere. Tum Lucius mihi uero ista
ualde probata sunt:qđ item fratri puto. Tum mihi Piso
quid ergo inquit das ne adolescenti ueniam?an eum di
scere mauis ea quae quum preclaræ didicerit nihil sciat
Ego uero isti ĩquam permitto.sed nõne meministi mihi
licere probare ista:quæ sunt apte dicta?Quis enim po-
test ea quæ probabilia uideantur:ei non probare? An ue
ro inquam quisquam potest probare quod perceptum:
quod cõprachensum quod cognitum non habet? non ē
ista inquit Piso magna dissensio.Nihil est enĩ aliud quã
obrem nihil percipi mihi posse uideatur:nisi ꝗ percipiē
di uis ita deffinitur a Stoicis:ut neget quicquã posse per
cipi:nisi tale uerum quale falsum esse nõ possit.Itaq; hec
cum illis est dissensio:cũ peripateticis nulla sane.sed hæc
omittamus.habent enim & bene longam:& satis litigosã
disputationem Illud mihi a te nimium festinanter dictũ
uidetur sapientes omnes semper esse beatos:nescio quo
mõ preteruolauit oratio;quod nisi ita efficitur:quæ The
ophrastus de fortuna de dolore de cruciatu corporis dixit
cum quibus cõiũgi beatam uitã nullo mõ posse putauit
uero ne uera sint:Nam illud uæhementer repugnat eũdē
esse beatum & multis malis oppressũ.hæc quomodo con
ueniant non sane intelligo. Vtrum igitur tibi non placet
inquit uirtutis tantam uim esse ut ad beate uiuendum se
ipsa contenta sit?an si id probas ita fieri posse:negas ut ii
qui uirtutis compotes sint etiam malis quibusdam af-
fecti beati sint? Ego uero uolo in uirtute uim esse ꝙ
maximam.sed quantam sit alias:nunc tantum possit ne
esse tanta:si quicquam extra uirtutem habeatur in bonis.
Atqui inquit se Stoicis concedis:ut uirtus sola si adsit ui
tam efficiat beatam:& concedis etiam peripateticis. Quae
enim mala illi non audent appellare:aspera autem & in
cõmoda & reicienda & aliena naturæ esse concedunt ea
nos mala dicimus:sed exigua & porro minima. Quare si
põt esse beatus is qui ē in asperis reiciendis q; reb9 is põt

quoq; esse qui est in paruis malis. Et ego Piso inquam si est quisquam qui acute in causis uidere soleat quæ res agatur is es profecto tu. Quare attende quæso. nam ad huc meo fortasse uitio quid ego queram: non perspicis. Istic sum inquit expectoq; quid ad id quod quæram respondeas Respondebo me non quærere inquam hoc tem pore: quid uirtus efficere: possit sed quid constanter dicat quid ipsum a se dissentiat. Quo igitur inquit: modo? Quia quum a Zenone inquam hoc manifice tamquā exoraculo editur Virtus ad beate uiuendum se ipsa contē ta est Quare inquit respondet: Quia nisi quod honestū est nullum est aliud bonum. non quero iam uerumne sit illud: dico ea quæ dicat præclare inter se coherere. Dixerit hoc quidem Epicurus semper beatum esse sapientem: qui quidem solet ebullire non nunquam quem quidem quum summis doloris conficiatur ait dicturum q̄ suaue est q̄ nihil curo. Non pugnem cum homine cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam non in telligere eum quid sibi dicendum sit: quum dolorem summum ma lum esse dixerit. Eadem nunc mea ad uersum te oratio est dicis eadem omnia & bona & mala: quæ quidem dicunt qui nunquam philosophum pictum ut dicitur uiderūt Valitudinem: uires: staturam: formam: integritatem: unguiculorum omnium deformitatem: morbum: debilitatē: mala iam illa externa. parce tu quidem: sed hæc quum corporis bona sint: eorum conficientia certe in bonis nu merabilis amicos: liberos: propinquos. diuitias: honores: opes. Contra hæc attende me nihil dicere. Si ista mala sunt in quæ potest incidere sapiens: sapientem esse: non esse ad beate uiuendum satis. Immo uero inquit ad beatissime uiuendum parum est: ad beate uero satis. Animad uerti in quam te isto. modo: paulo ante ponere: scio ab Antiocho nostro dici sic solere: Sed quid minus probandum q̄ esse aliquem beatum: nec satis beatum? Quod autē satis ē: eo quicquid accesserit nimiū ē: & nemo nimiū beatus est: & nemo beato beatior. Ergo inquit tibi. Q.

Metellus qui tres filios consules uidit:e quibus unum etiam & censorem & triumphantem:quartum autem pretorem eosq; saluos reliquit:& tris filias nuptas quũ ipse cosul:censor etiam augur fuisset:triumphasset ut sapiens feuerit nõ ne beatior:q̃ ut item sapiens fuerit qui in potestate hostiũ uigiliis & inedia necatus est Regulus? Quid me istud rogas inquam Stoicos roga. Quid igitur eos responsuros putas? nihilo beatiorem eẽ Metellum quam Regulum. Inde igitur inquit audiendum est. Tamen a proposito inquam aberrauimus. non enim inquam quero quid uerum:sed quid cuiq; dicendum sit. Utinam quidem:dicerent alium alio beatiorem. iam ruinas uideres. In uirtute enim sola & in ipso honesto quum sit bonum positum:quũq; nec uirtus ut placet illis:nec hoẽstum crescat id que solum bonum sit: quo qui potiatur necesse est beatus sit:quum id augeri nõ possit:quo positũ est beatũ esse:qui potest esse quisq̃ alius alio beatior? Videsne haec conueniant Et Hercule (fatendum est enim quod sentio) mirabilis est apud illos cõtextus rerum respondent extrema primus media utriusq; omnia omnibus quid sequatur:quid repugnet uident. In geometria prima si dederis:danda sunt omnia. Contra cõcede nihil eẽ bonũ nisi quod honestum sit concedendum est in uirtute positã esse beatam uitam. Vide rursus retro dato hoc dandum erit illud:quod uestri non item. tria genera bonorum:proclius currit oratio uenit ad extremum haeret ĩ salebra. Cupit enim dicere nihil posse ad beatam uitam deesse sapiẽti Honesta oratio Socratica. Platonis etiam Audeo dicere inquit non potest nisi retexueris illa Paupertas si malũ est:medicus beatus esse nemo potest quamuis sit sapiens At Zeno eum non beatum modo sed etiam diuitem dicere ausus ẽ dolor ẽ malũ ĩ cruce qui angitur beatus eẽ nõ potest bonũ liberi:misera orbitas. bonũ patria:miserũ exilium:bonũ ualitudo:miserum morbus: bonum integritas corporis:misera debilitas bonum incolumis acies: misera caecitas. Quae si potest singula consolando leuare: uniuersa quomodo sustinebit? Sit enim idem caecus de

bilis: morbo grauissimo affectus exul: orbus: aegens: tor-
queatur eculeo: quem hūc appellas Zeno? beatū inqt eti
am beatissimum qppe inqt quum tā docuerim gradus
istam rem nō habere: quā uirtutem in q̄ sit etiam ipsum
beatum tibi hoc incredibile: qa beatissimum qd tuum cre
dibile? Si enim ad populum me uocas: eū q ita sit affect9
beatum nunq̄ probaris si ad prudentes alterum dubita-
bunt fortasse: sit ne tantum in uirtute: ut ea praediti uel ī
phalaridis tauro beati sint: alterum non dubitabunt qu
& Stoici conuenientia sibi dicant: & uos repugnātia Theo
phrasti igitur inqt tibi libet ille placet de beata uita tamē
apertamus a proposito: & ne longius prorsus in q̄ Piso si
ista mala sunt placet. Non ne igitur tibi uidētur inqt ma
la? Id quaeres īq̄ in quo: utrum respondebo uerses te huc
atq; illuc necesse est Q uo tādē mō iqt? qa si mala sūt is q
erit ī his beat9 nō erit si mala nō sūt iacet oīs rō pipateti-
cog. Et ille ridēs uido iqt qd agas ne discipulū abducā ti
mes: Tu uero īq̄ ducas: licet si sequatur: erit enim mecum
si tecum erit. Audi igitur inquit Luci tecum enim ut ait
Theophrast9 mihi īstituenda oratio ē. Omnis auctoritas
philosophiae consistit in beata uita comparanda. Beate
enim uiuendi: cupiditate incensi omnes sumus. hoc mihi
cum tuo frate conuenit. Quare hoc uiuendum est: possit
ne nobis hoc ratio philosophorum dare? policetur certe
Nisi enim id faceret cur Plato aegyptum peragauit: ut a sa
cerdotibus barbaris numeros excelestia aciperet? cur post
Tarentum ad Architam? cur ad reliquos Pythagoreos:
Echratem: Timaeum Actionem: Lucros? ut quum Socra
tem expressisset: adiungeret pythagoreorum disciplinam
ea q; quae Sotrates repudiabat addisceret? Cur ipse Pytha
goras & aegyptum lustauit? & Persarum Magos adiit. Cur
tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria trās
misit? Cur hec eadem Democritus? qui uere falsone quae
feremus: dicitur oculis se priuasse? certe ut q̄ minime
animus a cogitationibus abduceretur: patrimonium ne

ſatis magno eſtimanda ſint. Haec igitur quum ego tot nominibus appellata partim nouis & commentitiis ut iſta producta & reducta: partim idem ſignificantibus: (Quid enim intereſt expectas an eligas?) mihi quidem etiam lautius uidetur: quod eligitur: & ad quod delectus adhibetur. Sed quum ego iſta omnia bona dixero: tantū refert? q̄ magna dicam: q̄ expetenda q̄ualde ſin autem nec expetenda ego: magis q̄ tu eligenda nec illa ego pluris aeſtimāda qui bona: q̄ tu qui ꝓducta appellas. Omīa iſta neceſſe eſt obſcurari nec apparere & in uirtutes tanq̄ in ſolis radios incurrere. At enim qua in uita eſt aliquid mali: ea beata eſſe non poteſt. Ne ſeges quidem igitur ſpicis uberibus & crebris ſi auenam uſpiam uideris: nec mercatura quaeſtuoſa ſi in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. An uero uſquequaq; aliter in uita & non ex maxima parte de tota iudicabis? An dubium eſt quin uirtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis ut reliquas obruat? Audebo igitur quae ſecundum naturā ſint bona appellare: potius nec fraudare ſuo ueteri nomi neq̄ aliquid nouum exquirere. Virtutis autem amplitudinem quaſi in altera librae lance ponere. Terram mihi crede ea lanx & maria deprimet. Semper enim ex eo qđ maximas partes continet latiſſimeque funditur: tota res appellatur. Dicimus aliquem hilare uiuere: igitur ſi ſemel triſtior effectus eſt: hilara uita amiſſa eſt? An haec in eo M. Craſſo: quem ſemel ait in uita riſiſſe Lucilius non contingit ut ea re minus agilaſtus: ut ait idem uocaretur? Policratem ſamium felicem appellant nihil acciderant ei quod nollet niſi quod annulum quo delectabatur in mari abiecerat. Ergo in felix una moleſtia? felix ruſus: quum is ipſe annulus in praecordiis piſis inuentus eſt. Ille uero ſi inſipiens: quod certe: quoniam tyrān9 nūq̄ beatus: ſi ſapiēs. Ne

tum quidem miser:quũ ab Orontepretore Darii in cruce actus est:At multis:malis affectus:quis negat? sed ea ma la uirtutis magnitudine obruebantur An ne hoc quidẽ peripateticis conceditur dicant omnium uirorũ bonorũ idest sapientium oibusq; uirtutibus ornatorum uitã om nibus partibus plus habere semper boi ꝗ mali? quis hoc dicitur? Stoicis licet? minime.sed isti ipsi qui uoluptate & dolore oĩa metiuntur:nõne clamant sapienti plus sem per ad esse quod uelit.ꝗ qđ' nolit? Quum tantum igiẽ in uirtute ponant ii qui se fatentur uirtutis causa nisi ea uoluptatem acciret ne manum quidem uersuros fuisse quid facere nos opertet qui quãuis minimã anĩmi prae stantiam.oibus bonis corporis ante ire dicamus:ut ea ne in conspectũ quidem relinquantur? Quis enim ẽ qui hec cadere in sapientem dicere audeatut si fieri possit uir tutem in perpetuum abiiciat.ut dolore oĩ liberet? Quis nostrũ diceret quos non pudet ea quae Stoici aspera di cunt:mala dicere melius esse turpiter aliquit facere cũ uo luptateꝗ honeste cũ dolore? Nobis Heracleotes ille Dioi sius desciuisse uidetur a Stoicis propter oculorum dolorẽ Quis uero hoc didicisset a Zenone non dolore cũ dole ret: Illud audierat nec tamen didicerat:Malum illud nõ esse quia turpe non esset & esset ferendũ; uiro. Hic si peri pateticus fuisset:permansisset credo sententia:quoniã; do lorem dicunt malum esse.De asperitate autem eius fortit ferenda praecipiunt.idem:quae Stoici.Et quidem Arceli las tuus & si fuit in disserendo pertinacior:tamen noster fuit:Erat enim Polaemonis is quum arderet podagrae do loribus:uisitasset q; hominem Carneades Epicuri per fa miliaris & tristis exiret:mane quaeso inquit Carneade no ster nihil illinc huc peruenit ostendit pedes & pectus: ac tamen hic malle non dolere. Haec igitur est nostra ratio quae tibi uidetur inconstans:quum propter uirtutis cae lestem quandam & diuinam tantamq; praestantiam ut ubi uirtus sitresq; magnae summendae laudabilesq; uirtute gestae ibi esse miseria & aerumna non possit tamen labor

possit & molestiamon dubitem dicere ommes sapientes semper beatos esse:sed tamen fieri posse:ut sit alius alio beatior. At qui iste locus est Piso tibi & atque & cõfirmãd9 in quã:quẽ si tenueris:nõ modo meum Ciceronẽ:sed etiã me ipsũ abducas:licebit. Tum Quintus mihi quidẽ inquit satis hoc confirmatum uidetur. Lætor quidem philosophiã: cuius antea suppellectilem pluris æstimabã q̃ possessiones reliquorum:ita mihi diues uidebatur: ut ab ea petere possem quicquid in studiis nostris cõcupissẽ. Hanc igitur lætor & acutiorẽ repertã q̃ cæteras. quod quidam ei deesse dicebant. Nunquã nostram quidẽ Põponius inquit iocãs:sed me hercule pergrata mihi oratio tua. Quæ enim dici latine posse nõ arbitrabar:ea dicta sũt a te: nec minus plane q̃ dicuntur a graecis uerbis aptis. Sed tempus est si uidetur & recta quidem ad me. Quod quum ille dixisset & satis disputatum uideretur in opidum ad Pomponium perreximus omnes.

.M.Tullii Ciceronis De finibus bonorum & malorum liber quintus desinit.

De finibus bonorum & malorum opus finis cũ magna diligentia Impressum per Philippum condampetri uenetiis regnante Iohanne Mozenico inclito duce: .M.CCCC.LXXX.die.VI.Nouenbris.

T. CICE
A FINIB
BONORU
MALOR

1480